

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA**

UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA

**INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI
SOCIOLOGICE**

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ A TINERILOR CERCETĂTORI

**„PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN
CONTEXTUL ZILEI INTERNAȚIONALE A DREPTURILOR
OMULUI”**

10 decembrie 2020

CHISINAU, 2021

Coordonatori:

SPRÎNCEAN Serghei, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USEM

BENIUC Liliana, doctor în științe politice, conferențiar universitar, USEM

PÎRȚAC Grigore, doctor în științe politice, conferențiar universitar, USEM.

ȚURCANU Alina, magistru în științe politice, lector universitar, USEM

Comitetul organizatoric:

PÎRȚAC Grigore, doctor în științe politice, conferențiar universitar, USEM.

STAN Valentina, doctor în științe politice, conferențiar universitar, USEM.

NICHITA Rodica, doctor în drept, lector universitar, USEM.

BENIUC Liliana, doctor în științe politice, conferențiar universitar, USEM

ȚURCANU Alina, magistru în științe politice, lector universitar, USEM

Aprobat la ședința Senatului USEM nr 4 din 28.12.2020

"Promovarea drepturilor omului în contextul zilei Internaționale a drepturilor omului", conferință științifică a tinerilor cercetători (2020; Chișinău). Promovarea drepturilor omului în contextul zilei Internaționale a drepturilor omului: Conferința științifică a tinerilor cercetători, 10 decembrie 2020 / coordonatori: Sprîncean Serghei [et al.]; comitetul organizatoric: Pîrțac Grigore [et al.]. – Chișinău: USEM, 2021 (Tipogr. "Adrilang"). – 90 p.

Antetit.: Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova, Univ. de Studii Europene din Moldova, Inst. de Cercet. Juridice, Politice și Sociologice. – Text parțial în lb. rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 100 ex.

ISBN 978-9975-3293-5-4.

34(082)

P 94

CUPRINS

Cuvânt introductiv	4
CALARĂȘANU Violeta, BENIUC Liliana. POLITICA EUROPEANĂ DE VECINĂTATE, CA OPTIUNE STRATEGICĂ A UNIUNII EUROPENE	5
CARAULEAN Amelia, SPÎNU Igor. CONTRAVENȚIONALITATEA ȘI CĂILE DE COMBATERE A CONTRAVENȚIILOR	7
CARAUȘ Daria, COLȚUN Gheorghe. NIVELURI, FORME ȘI FUNCȚII ALE COMUNICĂRII	12
CIUBOTARU Angela, BĂNĂRESCU Anatolie. ROLUL CODIFICĂRII LUI IUSTINIAN ÎN CONTEXTUL SISTEMATIZĂRII LEGISLAȚIEI ROMANE	16
CIUBOTARU Angela, BĂNĂRESCU Anatolie. PROCEDURA FORMULARĂ ÎN DREPTUL ROMAN	20
CIUBOTARU Angela, BĂNĂRESCU Anatolie. CONTROVERSE DOCTRINARE PRIVIND LOCUL DREPTULUI AFACERILOR ÎN SISTEMUL DREPTULUI	25
COCA Victoria, PLEȘCA Ana. DISTORSIONAREA DISCURSULUI POLITIC ÎN SOCIETĂȚILE CONFLICTUALE	29
CRASNIȚCHI Gabriela, PÎRȚAC Grigore. FENOMENUL LIBERTĂȚII MASS-MEDIA DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN VIZORUL PARTENERILOR DE DEZVOLTARE	31
CULEAC Cristina, FRUNZE Ion. RĂZBOIUL HIBRID – O FORMĂ A TERORISMULUI	37
PLATON Valeria, MIHALAȘ Victoria. PERCEPEREA FENOMENULUI INDEPENDENȚEI JUSTIȚIEI ÎN VIZIUNEA PARTENERILOR DE DEZVOLTARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	44
POPOV Andrian, CATAN Anastasia. REFLECȚII DOCTRINARE CU PRIVIRE LA DREPTUL PRIVAT ROMAN	48
POPOV Andrian. MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ CONFORM DREPTULUI PRIVAT ROMAN	53
SCHIN George Cristian, SEDLEȚCHI Oleg, STAN Valentina. ANALIZA ELEMENTELOR DE. STRUCTURĂ ALE ACTULUI NOTARIAL	58
STRÎMBANU Marina, DOGA Anatol. INFRAȚIUNI CU CARACTER ELECTORAL	63
ȚURCAN Alina, BEGU Dan. DREPTURILE ELECTORALE ALE CETĂȚENILOR	69
ТУЛЬЖЕНКО Евгений, БЕНЮК Валентин. ИСТОРИЯ УЧАСТИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛDOVA В ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ	78

CUVÂNT INTRODUCTIV

Activitatea științifică și de cercetarea a facultății Științe politice și Relații internaționale a USEM în domeniul științelor politice și relațiilor internaționale constituie un domeniu prioritar. În vederea realizării acestui obiectiv anual se organizează conferințe științifice și practice, mese rotunde, se publică lucrări științifice.

Cu ocazia celebrării Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, marcată anual pe 10 decembrie de către întreaga comunitate internațională, am decis să dedicăm această Conferință Științifică. Evenimentele științifice consacrate tematicii drepturilor omului reprezintă o contribuție pentru actualizarea paradigmei conceptelor legate de drepturile omului, accentuării necesității respectării drepturilor omului, garantarea drepturilor sociale în mecanismul asigurării unui nivel de trai decent, a toleranței și încrederii.

Criza pandemică provocată de virusul Covid-19, recesiunea economică care a urmat, scăderea veniturilor au un impact asupra vieții oamenilor, accentuează problema inegalității în lume. Principiile fundamentale ale ONU privind afacerile și drepturile omului stabilesc în mod clar responsabilitatea statului de a proteja oamenii în condițiile de criză. Activitatea ONU se bazează pe trei piloni importanți: pace și securitate, dezvoltare, drepturile omului. ONU continuă să sprijine apărătorii drepturilor omului în fața diverselor provocări cu care se confruntă, combate și condamnă toate formele de rasism, discriminare, xenofobie și intoleranță.

Actele normative internaționale adoptate în domeniul drepturilor omului obliga toate statele să protejeze drepturile omului, indiferent de sistemul politic, economic și cultural. Cea mai semnificativă realizare în acest sens a fost dezvoltarea organismelor internaționale pentru drepturile omului. Cu toate acestea, principala problemă în domeniul drepturilor omului rămâne în prezent voința politică a statelor și resursele pentru realizarea drepturilor.

În Republica Moldova se evidențiază un nivel redus de informare a populației în domeniul drepturilor omului, în special în mediul rural, un grad redus de cunoaștere a sistemului de protecție a drepturilor omului și a politicilor de stat în acest domeniu, și există percepția populației că drepturile omului sunt încălcate, precum dreptul la sănătate, dreptul la protecția umană, dreptul la educație, dreptul la muncă, inclusiv dreptul la un proces echitabil. În vederea reducerii acestui stereotip este necesar de întreprins mai multe activități de către instituțiile abilitate, inclusiv cele academice, care ar prezenta totalitatea drepturilor omului și formele lor de beneficiere. În acest context remarcăm că Conferința Științifică a facultății Științe politice și Relații internaționale a USEM contribuie la diseminarea informațiilor despre conținutul drepturilor omului, prevederile actelor internaționale, rolul statului în apărarea și protejarea drepturilor omului, inclusiv prin publicarea culegerii de materiale științifice.

La conferință au participat studenți și masteranzi ai facultății Științe politice și Relații internaționale a USEM, precum și alți invitați. Un rezultat al Conferinței a fost conștientizarea că drepturile omului reprezintă o valoare universală nu doar pentru țările europene, ci pentru întreaga comunitate umană. Sperăm că experiența științifică acumulată de către participanți va fi valorificată în viitoarea activitate profesională a absolvenților Universității de Studii Europene din Moldova.

BENIUC Liliana,

Decan, Facultatea Științe Politice și Relații Internaționale,
Doctor în științe politice, USEM.

POLITICA EUROPEANĂ DE VECINĂTATE, CA OPȚIUNE STRATEGICĂ A UNIUNII EUROPENE

CALARAȘANU Violeta,

studentă, anul I, ciclul II,
Facultatea Științe Politice și Relații Internaționale
Specializarea – Studii Diplomatice

BENIUC Liliana,

doctor în științe politice, USEM.

SUMMARY

This article presents the need and history of the European Neighborhood Policy. The Neighborhood Policy also has regional dimensions. These are the Eastern Partnership, but also the Union for the Mediterranean. From a political and geopolitical point of view, the Eastern Partnership (EU and 6 partner countries - Republic of Moldova, Georgia, Ukraine, Belarus, Armenia and Azerbaijan), which is in the process of reconfiguration, is of priority interest for Romania.

The Partnership and Cooperation Agreement (PCA) is the legal basis for relations between the Republic of Moldova and the European Union.

Key words: European Neighborhood Policy, Eastern Partnership, Partnership and Cooperation Agreement, Moldova-EU Action Plan.

Politica de Vecinătate a Uniunii Europene / Politica Europeană de Vecinătate / PEV este adresată statelor din Est și Sud, pentru a colabora cu Uniunea Europeană în domenii esențiale, precum statul de drept, respectarea democrației și drepturilor omului, coeziunea socială. Se aplică următoarelor state partenere: Algeria, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Egipt, Georgia, Israel, Iordania, Liban, Libia, Moldova, Maroc, Palestina, Siria, Tunisia, Ucraina.

Politica Europeană de Vecinătate a apărut ca necesitate instituțională după valul de extindere din anul 2004. Odată ce granița Uniunii s-a mutat spre Est, a fost nevoie de noi politici care vizau vecinătatea Uniunii în această zonă. PEV a fost lansată pe baza unei comunicări intitulate “Europa extinsă-vecinătatea”, adoptată de Comisia Europeană cu un an mai înainte. Politica a fost stabilită ca un cadru instituțional care să guverneze relațiile UE cu cele 16 state vecine din est și din sud, pentru a obține cea mai apropiată asociere politică și cel mai mare grad posibil de integrare economică”.

Politica Europeană de Vecinătate a fost modificată în anul 2011, în urma Primăverii Arabe. A fost introdus principiul „mai mult pentru mai mulți”, prin care „eforturile suplimentare din partea statelor membre urmau să fie recompensate financiar”.

Revizuită se are în vedere un parteneriat mai eficient între Uniunea Europeană și cele 16 state, pentru a avea o vecinătate mai stabilă în ceea ce privește mediul politic, economic dar și mediul de securitate. „Consolidarea statutului și reziliența socială a partenerilor UE reprezintă o prioritate-cheie în fața amenințărilor și presiunilor pe care le întâmpină, inclusiv provocările asociate cu migrația și mobilitatea”.

Noua Politică de vecinătate (revizuită) are câteva principii: “diferențierea între țările partenere, flexibilitatea, asumarea comună, implicarea mai mare a statelor membre UE și responsabilitatea partajată”. Pentru perioada 2014-2020 au fost alocate acestui instrument, din bugetul Uniunii, peste 15 miliarde de euro.

Politica de Vecinătate / PEV a evoluat extrem de mult de la lansarea sa în anul 2004, din cauza problemelor apărute în cele 16 state, aceste probleme fiind de ordin economic, politic, social. Acest lucru a făcut ca, în anul 2015, la cererea statelor partenere, această politică să fie revizuită. În noua Politică (revizuită) 4 domenii sunt de bază: a) buna guvernare, democrația, statul de drept, drepturile omului; b) dezvoltarea economică; c) securitatea; d) migrația.

Un loc important în cadrul PEV este ocupat de planurile de acțiune bilaterale și de „prioritățile parteneriatului care au fost stabilite între UE și majoritatea țărilor partenere. Ele stabilesc programe de reformă politică și economică cu priorități pe termen scurt și mediu”. PEV se bazează pe „acordurile juridice în vigoare între partenerii săi – acordurile de parteneriat și cooperare și nou-createle acorduri de asociere”.

Țările care sunt membre PEV au opțiunea „de a participa în aproximativ 20 de programe UE, în funcție de modalități diferite. Pentru participare la programele UE trebuie negociat un protocol formal de aprobare la acordul de asociere”.

După revizuirea din anul 2015, s-a intensificat colaborarea în domeniul securității, mai ales în combaterea terorismului. Societatea civilă va avea un cuvânt important de spus (prioritar/inclusiv în probleme ce țin de securitate) în fiecare stat membru. Colaborarea împotriva terorismului este aplicată de mai multe state partenere ale Uniunii. Spre exemplu, Tunisia, Liban și Iordania au intensificat reformele în acest sens.

Comisia Europeană publică în fiecare an un raport de evaluare în care sunt prezentate progresele în domeniul PEV. „Astfel, în timp ce PEV este conceput ca un ansamblu de dispoziții politice comune, ea permite de asemenea Uniunii să își adapteze și să își diferențieze politica în funcție de specificitățile fiecărui partener”.

Politica de Vecinătate are și dimensiuni regionale. Acestea sunt Parteneriatul Estic, dar și Uniunea pentru Mediteraneană. Din punct de vedere politic și geopolitic, Parteneriatul Estic (UE și 6 țări partenere – Republica Moldova, Georgia, Ucraina, Belarus, Armenia și Azerbaidjan), aflat în proces de reconfigurare, prezintă interes prioritar pentru România.

În septembrie 2009 la Chișinău a fost instituit un nou Guvern, format din reprezentanți ai patru formațiuni politice (Partidul Liberal-Democrat din Moldova, Partidul Liberal, Partidul Democrat din Moldova și Alianța „Moldova Noastră”) membre ale Alianței pentru Integrare Europeană. Programul noului Guvern, intitulat „Integrare Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare”, stabilește drept prioritate de bază a Executivului central integrarea europeană a Republicii Moldova. La doar circa o săptămână de la inaugurarea Cabinetului de Miniștri condus de Vlad Filat, acesta, însoțit de viceprim-ministrul Iurie Leancă, ministru al Afacerilor Externe și Integrării Europene, au efectuat o vizită de două zile la Bruxelles. Această primă vizită peste hotare în calitate de prim-ministru în limbajul diplomatic înseamnă fixarea obiectivelor strategice de politică externă. Noua conducere de la Chișinău își stabilește obiective îndrăznețe în raport cu Uniunea Europeană, iar oficialitățile europene dau semnale de încurajare a aspirațiilor autorităților moldovenești.

Anul 2009 este un an de cotitură în relațiile moldo-comunitare și aceasta nu din cauza schimbărilor politice intervenite în țara noastră, care doar catalizează anumite procese. După circa doi ani de așteptare din partea Chișinăului și circa jumătate de an de așteptare din partea Comisiei Europene, cea din urmă a primit, la începutul acestei veri, undă verde în ce privește începerea negocierilor privind noul acord juridic cu Republica Moldova. Parteneriatul Estic lansat pe 7 mai 2009 de către UE și care cuprinde inclusiv țara noastră prevede semnarea cu statele non-UE din acest aranjament regional a unor acorduri de asociere. În urma vizitei premierului moldovean la Bruxelles a devenit clar că tratativele dintre Guvernul moldovean și Comisia Europeană referitoare la viitorul acord cu UE vor începe până la finele anului curent. Acest lucru a fost remarcat și de către Benita Ferrero-Waldner, Comisar European pentru Relații Externe și Politica Europeană de Vecinătate la întvederea cu Vlad Filat. Startul acestor negocieri a fost dat în luna octombrie anul 2009, în timp ce negocierile propriu zise vor începe pe 12 ianuarie 2010. În prezent, documentul politico-juridic care reglementează relațiilor moldo-comunitare este Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC), expirat în 2008 dar prelungit mutual până la intrarea în vigoare a unui nou document. În aceeași condiție se află și un alt document tehnico-politic – Planul de Acțiuni RM-UE, care după ce a expirat în 2008 este prelungit pentru o perioadă indefinită.

Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) reprezintă baza juridică a relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Acordul a fost semnat la 28 noiembrie 1994 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1998 pentru o durată inițială de 10 ani. În aprilie 2004 la Bruxelles a fost semnat

Protocolul adițional la Acordul de Parteneriat și Cooperare dintre Comunitățile Europene cu statele lor membre și Republica Moldova. Prin semnarea acestui Protocol, APC a fost extins asupra statelor care au devenit membre ale UE la 1 mai 2004: Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia și Ungaria. În 2007 a fost semnat un alt Protocol adițional la acest document, după aderarea, la 1 ianuarie a aceluși an, a României și Bulgariei la UE. De remarcat că, APC are un cadru stabilit de Comunitatea Europeană încă în negocierile cu URSS, ulterior UE a dus tratative și a semnat astfel de documente cu statele exsovietice. APC asigură baza colaborării cu UE în domeniul politic, comercial, economic, juridic, cultural-științific pentru susținerea Republicii Moldova.

Referințe bibliografice:

1. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/170/politica-europeana-de-vecinatate> (accesat 26 .11. 2020).
2. https://ro.wikipedia.org/wiki/Politica_European%C4%83_de_Vecin%C4%83tate (accesat 16 .11. 2020).
3. European Neighbourhood, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (accesat 26 .11. 2020)
4. Politica Europeană de Vecinătate, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (accesat 22.11. 2020).
5. <https://biblioteca.regielive.ro/referate/economie/politica-europeana-de-vecinatate-382775.html> (accesat 06.11.2020).
6. <https://biblioteca.regielive.ro/referate/stiinte-politice/viitorul-cadru-juridic-republica-moldova-ue-moldova-stat-asociat-ue-202510.html> (accesat 14.11.2020).
7. <https://biblioteca.regielive.ro/referate/stiinte-politice/relatii-republica-moldova-uniunea-europeana-236215.html> (accesat 26 .11. 2020).

CONTRAVENȚIONALITATEA ȘI CĂILE DE COMBATERE A CONTRAVENȚIILOR

CARAULEAN Amelia,
Studentă, anul I, zi,
Facultatea de drept,
USEM
ameliacaraulean1@gmail.com

SPÎNU Igor,
doctor în drept, conferențiar universitar,
USEM

SUMMARY

According to the administrative legislation, the prevention and the constraint of this negative and dangerous social phenomenon is one of the tasks of local public administration bodies. In this article there are analyzed such themes as: the reasons and the conditions of committing administrative delinquency, their forms and methods of prevention.

Key words: contravention, antisocial facts, prevention methods, individual resocialization,

ways to combat.

Introducere. Activitatea socială în ceea ce privește respectarea regulilor de conduită stabilite în societate este foarte diversă și se manifestă atât pozitiv cit și negativ. Un aspect specific al manifestărilor negative îl constituie comportamentele infracționale și cele contravenționale, adică săvârșirea de infracțiuni și contravenții. Din punct de vedere juridic, un comportament delicvent este definit ca fiind un tip de conduită care încalcă legea, privită ca ansamblu de reguli normative editate și aplicate de către autoritatea statal-politică. Pornind de la caracteristicile comune ale acestei forme particulare de devianță, manifestate în orice societate, unii autori disting următoarele trăsături distinctive ale delicvenței:

a) violarea unei anumite legi, care prescrie acțiuni sau sancțiuni punitive împotriva celor care o încalcă;

b) manifestarea unui comportament contrar codurilor morale ale grupului, fie cele formale sau informale, implicite sau explicite;

c) săvârșirea unei acțiuni antisociale cu caracter nociv pentru indivizi sau grupuri sociale.

Noțiunea de contravenționalitate. Bazându-ne pe abordările noțiunii de criminalitate ,care în literatura de specialitate este studiată foarte amplu. Definim *contravenționalitatea* ca fenomen social juridic negativ ,cu caracter de masă variabil din punct de vedere istoric ,care este constituit din totalitatea contravențiilor comise pe un anumit teritoriu într-o perioadă determinată de timp caracterizându-se prin indicatori cantitativi și calitativi. Trăsăturile de bază ale contravenționalității sunt : fenomen social, fenomen juridic, fenomen negativ, fenomen cu caracter de masă, fenomen istoric variabil.

Prevenirea de comitere a noi contravenții înseamnă în primul rând, preîntâmpinarea săvârșirii pentru prima dată a acelor acțiuni ori inacțiuni umane pe care societatea le consideră dăunătoare pentru valorile sale ,pentru evoluția sa normală către progres ,motiv pentru care aceste comportamente au fost sancționate, de legislația contravențională. Examinând situația reală referitor la nivelul de criminalitate în ultimii ani ,precum și cauzele care le-au făcut posibile, considerăm că este firesc să abordăm problema măsurilor destinate perfecționării activităților sociale ,destinate prevenirii și combaterii acestora, precum și a găsirii unor metode optime de tratament în ceea ce privește pe autorii acestor grave **fapte antisociale**.

Trebuie de menționat că eficacitatea soluțiilor adoptate pentru prevenirea și combaterea fenomenului contravențional nu depinde doar de acuratețea concepției teoretice ,de structurile, programele și metodele prin care se înfăptuiește strategia națională de luptă împotriva criminalității,ci și de dezvoltarea social-economică a statului, de puterea reală a acestuia [1].

Formele de prevenire a contravenționalității :

Cetățenii au datoria să respecte prevederile legislației contravenționale, pe de o parte , iar organele statale sunt abilitate să combată contravenționalitatea, pe de altă parte.

Pot fi identificate trei forme de combatere a contravenționalității :

1. Prevenirea faptelor contravenționale ;
2. Aplicarea față de persoanele care au comis fapte contravenționale a măsurilor de constrângere statală;
3. Aplicarea față de contravenienți a măsurilor de reîncadrare socială.

Prevenirea faptelor contravenționale constă în neadmiterea săvârșirii a acelor acțiuni ori inacțiuni pe care societatea le consideră dăunătoare pentru valorile sale, iar statul le protejează prin intermediul normelor materiale ale dreptului contravențional.

Obiectul primordial al prevenirii îl constituie ansamblul de factori care determină sau favorizează comiterea faptei contravenționale [2].

Aplicarea față de persoana care a comis fapta contravențională a măsurilor de constrângere statală – din principiul inevitabilității răspunderii contravenționale, care presupune că oricine comite o contravenție trebuie să suporte răspunderea contravențională ,care , la rândul ei , este o consecință inevitabilă a comiterii contravenției, sancționarea vinovatului nefiind facultativă.

Resocializarea sau reîncadrarea socială a contravenientului. Reîncadrarea socială a

contravenientului ca formă de combatere a contravenționalității are și ea o valoare sporită. Aplicarea față de persoana care cu vinovăție a săvârșit o faptă contravențională a măsurilor de constrângere statală nu este o răzbunare a statului pentru fapta ilicită, ci se aplică în scopul educării contravenientului în spiritul respectării legilor, precum și în scopul prevenirii comiterii unor noi contravenții (art.22 CCA). Organele administrației publice locale țin să întreprindă măsurile necesare de reîncadrare socială a persoanelor ce au intrat în conflict cu prevederile legislației contravenționale [3].

Metodele de combatere a contravenționalității. Conținutul procesului de administrare în domeniul combaterii contravenționalității, constă în influența reprezentantului statului asupra persoanei fie juridică, fie fizică, care este obligată să ia măsuri de influență asupra cauzelor și condițiilor ce favorizează contravenționalitatea sau asupra persoanei concrete care a neglijat obligația constituțională de a respecta legislația

În ceea ce privește metodele de administrare în domeniul combaterii atât a fenomenului infracțional, cât și a celui contravențional, cele mai aplicabile și eficiente sunt metodele de convingere și constrângere.

Pornind de la particular la general, putem defini *convingerea ca pe o influență psihopedagogică a subiectului administrării asupra conștiinței celor administrați în limitele stipulate de normele juridice și cele morale, în scopul conformării regulilor stabilite de conduită, executării calitative și la timp a sarcinilor și funcțiilor în domeniul combaterii contravenționalității.*

Prin noțiunea de *constrângere înțelegem măsurile de influență aplicate direct de către organele statului asupra persoanei vinovate de încălcarea normelor de drept contravențional fără adresare în judecată.* Temeiul aplicării măsurilor de constrângere, de regulă, este delictul contravențional. În administrarea de stat constrângerea se aplică în cazul în care metodele de convingere, de organizare și de educare se dovedesc a fi insuficiente pentru a influența comportamentul unor persoane, apelarea la conștiința lor fiind inefficientă.

Sanctiunea este o măsură de constrângere statală și se aplică numai de stat prin intermediul organelor abilitate în acest scop. Sanctiunea contravențională se aplică în funcție de caracterul persoanei și de gradul prejudiciabil al contravenției, de caracteristica persoanei și de circumstanțele atenuante și agravante. O sancțiune echitabilă se aplică față de persoana a cărei vinovăție este dovedită, în limitele și în conformitate cu dispozițiile codului contravențional.

Sanctiunile contravenționale sunt constituite în sistem, fiind aplicate în dependență de caracterul subiectului contravenției (persoană fizică sau juridică), caracterul contravenției sau contravențiilor, inclusiv cu posibilitatea îmbinării lor sau substituirii reciproce. De asemenea există sancțiuni contravenționale principale și sancțiuni contravenționale care pot fi aplicate și ca sancțiuni complementare. Scopul celor din urmă ar fi completarea răspunderii în cazul unor contravenții cu un grad prejudiciabil mai sporit sau în cazul unei pluralități de contravenții. Sanctiunile contravenționale sunt reglementate în Capitolul IV (art.32-39) Cartea întâi din Codul contravențional. Codul contravențional în art.32 prevede următorul sistem de sancțiuni contravenționale: Sanctiunile contravenționale aplicabile persoanei fizice sunt:

- a) avertismentul;
- b) amenda;
- c) privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate;
- d) privarea de dreptul de a deține anumite funcții;
- e) aplicarea punctelor de penalizare;
- f) privarea de dreptul special (dreptul de a conduce vehicule, dreptul de deținere sau port și folosire a armei);
- g) munca neremunerată în folosul comunității;
- h) arestul contravențional [4].

Victor Guțuleac concluzionează că, aplicarea sancțiunii va fi considerată legitimă numai atunci când vor fi respectate integral următoarele condiții:

- existența conținutului juridic al faptei contravenționale (obiectul, latura obiectivă, subiectul,

latura subiectivă);

-examinarea cazului și emiterea deciziei privind aplicarea sancțiunii contravenționale de către organele împuternicite;

-aplicarea numai acelor sancțiuni care sunt prevăzute de Partea Generală a Codului Contravențional;

-respectarea termenelor de aplicare a sancțiunii;

-aplicarea pedepsei numai în limitele sancțiunii prevăzute de norma materială încălcată [5].

Cauzele și condițiile contravenționalității. Cauzele contravenționalității sunt niște fenomene și procese sociale care generează și mențin existența contravenționalității sau provoacă creșterea sau descreșterea lor. Ele pot fi grupate în: cauzele generale ale contravenționalității; cauzele unor tipuri de contravenții; cauzele contravențiilor concrete. În afară de cauzele contravenționalității, mai există și un șir de condiții (împrejurări, circumstanțe) care favorizează săvârșirea faptelor contravenționale. Stabilirea cauzelor și condițiilor contravenționalității, precum și eliminarea lor sunt sarcini prioritare ale legii contravenționale, care prevede “ La stabilirea pedepsei, procurorul, agentul constator determină cauzele și condițiile care au favorizat săvârșirea contravenției, și în caz de necesitate, sesizează autoritatea respectivă sau persoana cu funcție de răspundere spre examinarea lor imediată [6].”

Formele /căile de combatere a contravenționalității. Cetățenii au datoria să respecte prevederile legislației contravenționale, pe de o parte, iar pe de altă parte, organele statale sunt abilitate cu combaterea contravenționalității (art.6 al CCA). Conținutul administrării în domeniul combaterii contravenționalității este predeterminat de funcțiile organelor administrației publice locale privind prevenirea și contracararea contravențiilor, și anume: evidența contravențiilor comise pe teritoriul administrat; statistica contravenționalității; analiza caracteristicilor cantitative și celor calitative ale contravenționalității, evidențierea cauzelor ce o favorizează; prognoza nivelului contravenționalității; planificarea măsurilor de prevenire și contracarare a contravenționalității; organizarea realizării planurilor privind combaterea contravenționalității; controlul activității tuturor organelor, implicate în realizarea planurilor , prevenirea și contracararea contravenționalității, legalității și eficacității acestei activități.

Prevenirea contravenționalității constă în prevenirea săvârșirii primare a acelor acțiuni ori inacțiuni umane pe care societatea le consideră dăunătoare pentru valorile sale, iar statul le protejează prin intermediul normelor juridice contravenționale. Obiectul primordial al prevenirii îl constituie ansamblul de factori care determină sau favorizează comiterea faptei contravenționale.

Prevenirea contravenționalității constituie un proces social permanent care presupune aplicarea unor măsuri ce au caracter social, cultural, economic, politic, administrativ și juridic, care au menirea să prevină săvârșirea faptelor antisociale, prin identificarea, neutralizarea și înlăturarea cauzelor fenomenului contravențional. În funcție de ierarhia cauzelor și condițiilor faptelor antisociale. În criminologie sunt evidențiate trei niveluri de bază privind prevenirea lor: general, special-criminologic și individual. Nivelul general (prevenție generală) include activitatea organelor administrației publice locale, comunității și a instituțiilor ei, îndreptată spre soluționarea contradicțiilor din domeniul economic, social, politic etc. Această activitate se realizează de diferite organe statale sau formațiuni obștești. Nivelul special-criminologic constă în influența asupra factorilor care generează anumite tipuri sau grupe de comportamente antisociale (de exemplu, influența reglementativ-juridică asupra factorilor care generează comiterea contravențiilor

Un model al tipurilor fundamentale de activități de prevenire și combatere a criminalității și contravenționalității, în viziunea criminologului A. Dincu, împărțită și de noi, apare similar celui al educației permanente, în următoarea configurație, care au în vedere atât formele instituționalizate, cât și cele neinstituționalizate:

1. prevenirea prin educație în familie (mediul familial constituind un microsistem cu o puternică capacitate preventivă);

2. prevenirea prin educație în sistemul de învățământ;

3. prevenire prin educație în procesul nemijlocit al muncii și prin controlul activității și prin controlul activităților economico-sociale;

4. prevenirea prin activitatea cultural-educativă considerată în sens larg, inclusiv prin acțiunile organizate de organizațiile obștești, religioase, precum și prin activitățile de organizare a cunoașterii și popularizare a legislației;

5. prevenirea prin mass-media (radio, televiziune, presă);

6. prevenirea prin activitățile desfășurate de autoritățile legiuitoare și administrative;

7. prevenirea și combaterea prin descoperirea infracțiunilor și contravențiilor, identificarea făptuitorilor lor, tragerea subiecților activi ai infracțiunii sau a contravenției la răspundere cu aplicarea unei pedepse sau a unei măsuri educative ori a unei măsuri de siguranță și prin organizarea executării sancțiunilor – activități specifice judiciare, desfășurate de organele de specialitate ale Ministerului de Interne, Ministerului Justiției, inclusiv Curtea Supremă de Justiție, precum și prin activitățile extrajudiciare ale acestor organe de specialitate, care asigură, astfel, asistență de specialitate și sprijinul nemijlocit în înfăptuirea prevenirii în cadrul diverselor sectoare ale activităților economico-sociale, asigură colaborarea și coordonarea eforturilor preventiv-educative ale colectivelor de salariați.

În concluzie, putem menționa că sarcina combaterii contravenționalității nu poate fi realizată cu succes în lipsa unui sistem de constatare și evidență complexă a contravențiilor comise. Unul din scopurile de bază a legii contravenționale și a societății, în general, este prevenirea și curmarea contravențiilor. Acest scop poate fi atins doar prin realizarea unor activități bine determinate, bazate pe rezultatele investigațiilor științifice privind cauzele și condițiile care favorizează schimbarea stării contraavenționalității. Contravenția, ca ilicit, este cea mai înrudită cu infracțiunea. Trăsăturile lor, elementele constitutive sunt, practic, analogice, le deosebește doar gradul de pericol social, care la contravenții este mai redus decât la infracțiuni. Este logic, dacă se va preveni sau curma contravenția, atunci inevitabil, acest fapt atrage după sine neadmiterea infracțiunii. Deci dacă este în scădere nivelul contravenționalității, reiese că trebuie să fie în scădere și nivelul infracționalității. Contravenționalitatea, ca și delicvența, este un fenomen deosebit de complex, incluzând o serie de aspecte și dimensiuni de natură statistică, juridică, sociologică, psihologică, prospectivă, culturală.

Este indiscutabil faptul că nu poate fi vorba despre o descreștere esențială a nivelului contravenționalității, în timp ce pe același teritoriu și în aceeași perioadă de timp nivelul criminalității este în creștere.

Referințe bibliografice:

1. Guțuleac V. Tratat de drept contravențional. Chișinău, F.E.-P. „Tipografia centrala”, 2009, p.62.

2. Guțuleac V. Drept contravențional. Chișinău: ULIM (Tipograf.” Bons Offices”), 2006, p.63.

3. Guțuleac V. Tratat de drept contravențional. Chișinău, F.E.-P. „Tipografia centrala”, 2009, p.75.

4. Codul contravențional al Republicii Moldova, art.32 alin. (1). Publicat: 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84.

5. Guțuleac V. Drept contravențional. Chișinău: ULIM (Tipograf.” Bons Offices”), 2006, p. 108.

6. Codul contravențional al Republicii Moldova, art.450 alin. (1). Publicat: 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84.

NIVELURI, FORME ȘI FUNCȚII ALE COMUNICĂRII

CARAUȘ Daria,
studentă. anul II,
Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării,
USEM

COLȚUN Gheorghe,
prof. univ.,
USEM

SUMMARY

Communication is considered the first spiritual instrument of human existence within human society. Communication has different levels, forms and functions. The elucidation of these particularities of communication has been the subject of study of this article.

Key words: communication, existence, man, level, form, function, doctrine.

Comunicarea se consideră primul instrument spiritual al existenței omului în societatea umană. Comunicarea este o formă particulară a relației de schimb între două sau mai multe persoane, care are ca scop schimbul, transmiterea și receptarea diverselor informații. Orice cultură, orice act individual care ține de comportamentul social implică, într-un sens explicit sau implicit, comunicarea.

Comunicarea poate avea loc la cinci niveluri:

1. *Comunicarea intrapersonală;*
2. *Comunicarea interpersonală;*
3. *Comunicarea de grup;*
4. *Comunicarea de masă;*
5. *Comunicarea publică sau mediatică.*

Intrapersonală este comunicarea cu sinele, realizată de fiecare individ în forul său interior. Ea este un proces real de comunicare, chiar dacă emițătorul și receptorul este același, iar codificarea și decodificarea mesajelor nu este absolut necesară.

Comunicarea interpersonală este cea mai importantă formă de comunicare și cea mai des folosită. Ea este baza existenței umane a omului și nu poate fi evitată. Viața de familie, relațiile cu prietenii, activitatea profesională – toate depind de această calitate, deoarece ea se referă la comunicarea față în față.

Comunicarea de grup se derulează în colectivități umane restrânse și permite schimbul de idei și emoții, discuții, rezolvări de probleme, aplanări de conflicte.

Comunicarea de masă presupune un producător instituționalizat de mesaje scrise, vorbite, vizuale și audiovizuale care se adresează unui public variat și numeros.

Comunicarea publică sau mediatică este o formă specializată a comunicării interumane care-și are rădăcinile în retorica antică. Trăsătura esențială a comunicării publice este aceea de a acționa la nivelul reprezentărilor sociale și de a permite o rapidă modificare a discursurilor publice. Ea diferă în mod esențial de alte tipuri de comunicare prin finalitatea sa.

Comunicarea se manifestă sub diferite forme:

1. *Comunicarea verbală;*
2. *Comunicarea scrisă;*
3. *Comunicarea orală;*
4. *Comunicarea nonverbală;*
5. *Elementele paraverbale.*

Comunicarea verbală se realizează prin limbaj într-un anumit mediu între emițător și receptor. Participanții la comunicare folosesc cuvinte în funcție de mediul în care se află. Diferitele cunoștințe asimilate permit persoanelor utilizarea diferitelor tipuri de limbaj, mai redus sau mai înalt

specializate.

Gândirea și limbajul se dezvoltă împreună. Așa cum modul de gândire a fiecărei persoane este unic, și modul de vorbire este unic. Această unicitate a limbajului, legată de fiecare persoană în parte, poate fi înglobată sub denumirea de *stil*. Deci stilul este un indicator al persoanei în integralitatea sa.

Comunicarea scrisă poate avea o dominanță intra-personală, dar și una inter-personală. Într-o comunicare scrisă se folosesc, de obicei, elemente precum: folosirea frazelor cu lungime medie (15-20 de cuvinte), a paragrafelor centrate asupra unei singure idei, a cuvintelor înțelese, redundante; alegerea cuvintelor încărcate de afectivitate optimă, a expresiilor afirmative.

Comunicarea scrisă are câteva avantaje:

- Durabilitatea în raport cu forma orală a comunicării;
- Textul poate fi văzut/citit de mai multe persoane;
- Poate fi citit la momentul potrivit și poate fi recitit.

Pașii în comunicarea scrisă sunt similari celor din structura unui discurs: există o fază de pregătire (stabilirea obiectivelor, a rolului și al audienței, cei care vor citi textul – punctelor-cheie pe care dorim să le reținem din urmă) și o fază de redactare (ideile principale sunt dezvoltate urmărind o scriere) de indicatori precum: claritate, credibilitate, concizie, folosind cele trei părți ale redactării: introducere, cuprins și încheiere.

Comunicarea orală este cea mai înaltă modalitate de comunicare. Comunicarea nonverbală o însoțește pe cea verbală, definindu-se în relație cu aceasta într-un mod aparte, în sensul sprijinului pe care ea îl furnizează prin elemente de întărire, nuanțare și motivare a mesajului.

Comunicarea orală e un instrument prin care avem acces la studiul altor forme și procese de comunicare, pentru că principalul mijloc de comunicare este limba vorbită atât în sensul priorității istorice, cât și pentru că este forma de comunicare cea mai frecvent utilizată și care oferă modelul pentru alte forme de comunicare.

Comunicarea nonverbală se realizează fără limbaj și este influențată de societate și de cultură. Între limbajul nonverbal și cel verbal nu se poate trasa o linie pentru a le separa, ele fiind legate unul de altul, sunt dependente unul față de altul. Limbajul prin care nu folosim cuvintele pentru a ne exprima s-a dezvoltat la om prin imitație, asupra lui neputând deține un control strict, deoarece în mod involuntar transmitem mesaje nonverbale, spre deosebire de cel verbal unde este marcat începutul și finalul comunicării.

Oamenii nu se limitează numai la schimburi de cuvinte, ci ei comunică și cu ajutorul altor semne precum: părți ale corpului omenesc, îmbrăcăminte, gesturi, obiecte, reprezentări grafice, tăcere etc. De reținut ar fi faptul că vorbim cu ajutorul organelor vocale și comunicăm, în același timp, cu întreg corpul nostru.

Experiențele sociale și interacțiunile interpersonale ne-au învățat că o îmbrățișare sau un sărut valorează mai mult decât o declarație de dragoste. Iar credibilitatea gesturilor este superioară celei de cuvinte, care nu întotdeauna spun adevărul. Atunci când mesajele transmise verbal intră în contradicție cu mesajele nonverbale vom avea tendința de a crede în semnalele transmise nonverbal [2, p. 213-214].

Elementele paraverbale însoțesc vorbirea și caracterizează forma orală a comunicării.

Prof. I. Contrea trece în revistă mai multe elemente paraverbale: intonația, ritmul, tonalitatea, manifestări afective ca oftatul, sughitul, interjecțiile, invocațiile, formule onomatopice (chematul/alungatul păsărilor, animalelor) etc. [1, p.22].

Literatura de specialitate distinge o mare varietate de forme ale actului comunicării, oferită de diversitatea criteriilor de clasificare a acestora: după statutul interlocutorilor; după statutul; după codul folosit; după finalitatea actului comunicativ; după capacitatea autoreglării; după natura conținutului etc. [3, p. 74].

În funcție de criteriul luat în considerare, distingem mai multe forme ale comunicării:

1. După statutul interlocutorilor:

- a) Comunicarea verticală;

b) Comunicarea orizontală.

a) *Comunicarea verticală* – comunicarea în sus și în jos. Comunicarea ascendentă se referă la mesajele care sunt trimise de la nivelurile ierarhice inferioare spre cele superioare. Comunicarea descendentă se referă la mesajele care sunt trimise la niveluri ierarhice mai înalte către nivelurile ierarhice inferioare.

b) Comunicarea orizontală – comunicarea laterală și în serie. Comunicarea laterală se referă la mesajele trimise de la egal la egal (manager – manager; muncitor – muncitor). Acest tip de comunicare facilitează împărtășirea înțelegerii unor fenomene, metode și probleme, dezvoltă satisfacția angajaților și legătura cu locul de lucru. Comunicarea în serie se referă la mesajele trimise de-a lungul unor șiruri de oameni. Problemele întâmpinate de acest tip de comunicare sunt cele ale apariției zvonurilor.

2. După codul folosit:

a) Comunicarea verbală;

b) Comunicarea paraverbală;

c) Comunicarea nonverbală;

d) Comunicarea mixtă.

a) *Comunicarea verbală* sau lingvistică se realizează prin intermediul limbilor naturale, care constituie cel mai complex limbaj, având variate funcții: cognitivă, comunicativă, reprezentativă, expresivă, persuasive, reglatorie, ludică și dialectică. Prin intermediul limbajului verbal o persoană atrage atenția asupra sa. Influențează și primește influență.

b) *Comunicarea paraverbală* sau paralingvistică, în care mesajul nu se transmite prin intermediul vorbirii, dar nici nu s-ar putea transmite în absența acesteia. După unii autori „subsistemul paraverbal” este format din următoarele elemente: intonația, volumul vocii, intensitatea vocii, ritmul vorbirii, tonalitatea, folosirea pauzelor, dicția și accentul, timbrul vocii etc.

c) *Comunicarea nonverbală* folosește ca instrumente: apariția fizică, mimica sau gestul, care nuanțează mesajul, ajută emițătorul să se exprime; apariția fizică (îmbrăcăminte, aspect fizic) transmite mesaje adevărate sau înșelătoare cu privire la statutul emițătorului; gestul indică natura psihologică, socială și culturală a persoanei-emițător, fiind o cale de cunoaștere a intențiilor acestora; mimica explicitează intenția și nuanțează mesajul verbal, atunci când nu-l înlocuiește cu altul.

d) *Comunicarea mixtă* presupune cuplarea eficientă a celor trei tipuri de comunicare: comunicarea verbală, comunicarea paraverbală, comunicarea nonverbală.

3. După finalitatea actului comunicativ:

a) Comunicarea accidentală;

b) Comunicarea subiectivă;

c) Comunicarea instrumentală.

a) *Comunicarea accidentală* se caracterizează prin transmiterea întâmplătoare a informațiilor.

b) *Comunicarea subiectivă* exprimă starea afectivă a locutorului din necesitatea descărcării și echilibrării în urma acumulării unei tensiuni psihice pozitive sau negative.

c) *Comunicarea instrumentală* apare atunci când are un scop precis, obține un anumit efect, se modifică în funcție de reacția partenerilor pentru a atinge un anumit efect.

4. După capacitatea autoreglării:

a) Comunicarea lateralizată/unidirecțională;

b) Comunicarea nelateralizată.

Comunicarea lateralizată/unidirecțională e un gen de comunicare prin radio, TV, bandă magnetică. Forme care nu admit interacțiunea firească, instantanee.

Comunicarea nelateralizată este determinată concomitent de prezența interacțiunii emițător – receptor.

5. După natura conținutului:

a) Comunicare referențială;

b) Comunicare operațional-metodologică;

c) Comunicare atitudinală.

Comunicare referențială vizează transmiterea expresă a unui anumit adevăr (de obicei, științific).

Comunicare operațional-metodologică are ca scop înțelegerea unui adevăr, precum și felul cum trebuie procedat mintal/acțional (practic), pentru ca adevărul transmis să fie descifrat, înțeles.

Comunicare atitudinală valorizează ceea ce se transmite, luându-se în calcul situația în care se produce comunicarea și poziția partenerului.

Indiferent de tipul ei, comunicarea este prezentă în tot ce facem în viață și este esențială pentru a putea munci și trăi. Comunicarea eficientă este condiționată de înțelegerea comună a mesajului. Foarte important este cum comunicăm și cât comunicăm, dar mai ales cât de eficient [4].

În condițiile dezvoltării termenului „comunicare” și funcțiile comunicării există opinii diverse în literatura de specialitate. Pentru a avea însă un instrument util, vom porni de la cele trei funcții propuse de T. K. Gamble și M. Gamble (1993) [Apud 3, p.40].

1. *Funcția înțelegerii și cunoașterii.*

Comunicarea contribuie la o cunoaștere mai bună de sine, cât și cunoașterea celorlalți. Aceste două tipuri de cunoaștere sunt interdependente: atunci când îi cunoaștem pe ceilalți în procesul de comunicare, ne cunoaștem simultan propria ființă, învățăm cum ne influențează ceilalți în măsura în care îi influențăm, la rândul nostru. Putem spune că ne privim în ochii altora ca într-o oglindă. Uneori, oglinda nu reflectă așa cum trebuie, deformează, și totuși avem nevoie de ea pentru a ști cum arătăm.

2. *Funcția dezvoltării unor relaționări consistente cu ceilalți.*

Nu este suficient să ne dezvoltăm propriul „eu” în relația cu alții și să-i cunoaștem. Avem nevoie de comunicare, avem nevoie de relații prin care să împărtășim celorlalți realitatea noastră, să construim împreună semnificațiile realității care ne înconjoară. Prin aceasta, comunicarea îndeplinește o funcție de socializare a persoanei.

3. *Funcția dimensiunii de influență și persuasiune a comunicării.*

Prin comunicare putem să îi influențăm pe ceilalți să fie parte în activitatea noastră de a atinge anumite scopuri. Această funcție dezvoltă funcția de colaborare și de efort comun, perspective pe care comunicarea le creează în interacțiunea umană.

O altă clasificare a funcțiilor comunicării este propusă de cercetătorul Roman Jakobson [5].

1. *Funcția reverențială.*

Această funcție acoperă referința mesajului, dar vizează și cadrul situațional în care are loc transmiterea acestuia. Ideea de a trata aceste două aspecte pare să se fi născut din dorința de a separa printr-o cenzură unică aspectele ce țin de sintaxa mesajului de tot ceea ce privește relația acestuia cu realități exterioare, adică de comportamentele de semantică și pragmatică.

2. *Funcția conativă sau retorică.*

Este funcția prin care emițătorul încearcă convingerea receptorului (publicitate, discursuri) E îndreptată către destinatarul comunicării. Forma verbală conativă prin care excelează este modul imperativ.

3. *Funcția emotivă sau expresivă.*

Se centrează pe emițător și constă în exprimarea trăirilor sufletești.

4. *Funcția poetică.*

Această funcție este specifică stilului beletristic, care se realizează prin procedee artistice, imagini poetice, care conferă textului expresivitate poetică.

5. *Funcția metalingvistică.*

Se realizează prin elemente nonverbale, precum: mimica, gestică, intonația și conțin referiri la codul utilizat.

6. *Funcția fatică.*

Are în vedere caracteristicile mijlocului de comunicare și controlul bunei funcționări a acestuia. Nenumărate semnale fatică însoțesc comunicarea interpersonală: confirmări verbale sau prin mișcări ale capului, dar mai ales jocul privirilor prin care se reconfirmă mereu păstrarea

contactului.

În concluzie, se cere de menționat că limbajul poate fi determinat ca fiind un sistem de comunicare prin semnale, în cadrul unei limbi sau în afara ei. În privința naturii limbajului, doctrinele cele mai rezistente au fost cele care au văzut în limbaj un instrument de comunicare menit să informeze asupra stărilor lumii.

Referințe bibliografice

1. Condrea, I., Curs de stilistică. – Chișinău: CEP USM, 2008.
2. Dinu, M., Fundamentele comunicării interpersonale. -- București, 2004.
3. Pâinișoară, I., Comunicarea eficientă. – Iași: Polirom, 2008.
4. www.scrib.com (Vizitat 23.11.2020).
5. www.scribube.com (Vizitat 18.11.2020).

ROLUL CODIFICĂRII LUI IUSTINIAN ÎN CONTEXTUL SISTEMATIZĂRII LEGIȘLAȚIEI ROMANE

CIUBOTARU Angela,
Doctorandă USM

BĂNĂRESCU Anatolie,
Doctor în drept,
Executor judecătoresc,

SUMMARY

Justinian's codification manifests a major importance for roman private law, as: historical and cultural monument (in written form, of course); legislative monument that helps us to reconstruct the old and classical roman law; works with a practical character, a collection of cases that can help us to know the way in which the Roman legal thought was formed over the years; many important ideas from the text of Justinian's codification have been taken over and incorporated into current legislation, even though more than 1500 years have passed since the codification was made.

Key words: Romanian private law, scientific papers, religion, legal norm, roman law.

Introducere. Romanii foloseau izvoarele dreptului în sens material, formal și documentar. Prin izvor de drept în sens material înțelegem condițiile materiale (factorii sociali, economici, geografici, politici, culturali) care influențează asupra adoptării unor norme juridice. De exemplu, criza economică și socială în care se află statul la un moment dat impune adoptarea de urgență a unor legi. Astfel, *criza economică și socială* vor fi izvor în sens material, iar *legile* izvor în sens formal. În sens formal, izvoarele de drept sunt formele de exprimare a normelor juridice. Pentru ca o normă socială să devină o normă de drept sunt necesare anumite procedee de adoptare, procedee ce diferă de la o societate la alta [4, p.17]. Ca urmare, rezultatul procedeelelor folosite în scopul transformării normelor sociale în norme juridice constituie izvoarele formale ale dreptului.

Precum observăm că toate lucrurile care ne înconjoară au o anumită formă, după care le deosebim, la fel și dreptul este exprimat într-o formă specifică. Cu alte cuvinte, izvorul formal

reprezintă forma în care se exprimă dreptul. De aici vine și denumirea de „izvor în sens formal” sau mai simplu – „izvor formal” [5, p.23]. Izvoarele formale ale dreptului roman sunt: obiceiul (cutuma), legea, edictele magistraților, jurisprudența, hotărârile senatului și constituțiile imperiale.

Este important să cunoaștem că izvoarele formale prezintă cea mai mare importanță, de aceea când se face referire la ele se pronunță doar cuvântul „izvoare”, fără a mai specifica că sunt și formale, fiind de la sine înțeles că ele sunt izvoare formale.

Pe parcursul istoriei, izvoarele formale au apărut și s-au perfecționat în strânsă legătură cu situația politică, economică, socială și culturală din acele vremuri. Astfel, în *epoca veche*, imediat după fondarea statului, principalul izvor de drept a fost *obiceiul*. La început atât populația, cât și conducerea statului foloseau niște obiceiuri simple, lipsite de temeii juridic, care se asemănau cu tradițiile de zi cu zi [9, p.29]. Apoi, acestea a fost înlocuit cu *obiceiurile juridic* (cutumele). Alături de obiceiul juridic, izvor de drept în epoca clasică a fost și *legea*.

În *epoca clasică*, numită „epoca de aur” a dreptului roman, ca izvoare de drept au servit *hotărârile senatului* (senatus consulte), *edictele magistraților* și *jurisprudența*, iar în *epoca postclasică* izvoarele dreptului roman au fost *constituțiile imperiale* și *obiceiul juridic* (preluat din epoca veche a dreptului roman). Revenirea la obiceiul juridic în epoca postclasică se datorează faptului că Roma a devenit monarhie absolută, iar odată cu aceasta a început criza economică, haosul și decăderea morală a societății romane.

Între izvoarele formale ale dreptului și cele materiale există o strânsă legătură, fiindcă orice schimbare care intervine în societate la un moment dat, – de ordin economic, politic, administrativ, militar, cultural, social etc., – se reflectă ca o consecință și asupra sistemului de norme juridice.

Prin izvoare de drept în sens documentar, se au în vedere totalitatea documentelor istorice care servesc la un moment dat în calitate de izvoare. Se mai numesc izvoare *ca sursă de cunoaștere* [5, p.21]. Din această categorie fac parte: tablele din marmură, bronz sau lemn, manuscrisele, cărțile vechi, monedele, orice alte obiecte cu valoare arheologică, din care se poate reconstitui fragmentar realitatea juridică din trecut.

Codificația lui Iustinian. Pe timpul împăratului Iustinian se adunase un număr mare de legi și manuscrise. Legislația romană se afla într-o stare de anarhie. Adeseori legile erau neclare, se contraziceau și nu corespundeau nivelului dezvoltării social-politice a epocii. Textele se găseau din ce în ce mai greu.

Iustinian, conștient de faptul că societatea romană se afla în ultimul stadiu al descompunerii, a căutat soluții pentru a o salva. S-a gândit că repunerea în vigoare a izvoarelor dreptului roman clasic va contribui la „însănătoșirea” societății. Atunci a cerut profesorilor, jurisconșulților și avocaților celebri din vremea sa să facă o sistematizare a celor mai valoroase izvoare ale dreptului clasic.

Iată de ce, în anul 528, împăratul Iustinian a numit o comisie de zece persoane, care să reunească și să clasifice constituțiile imperiale, începând din epoca împăratului Hadrian și până în vremea sa. Comisia trebuia să facă modificările textuale pe care le credeau necesare, pentru a evita contradicțiile, repetările și neclaritățile vechilor constituții. În fruntea comisiei a fost numit Tribonian, profesor la Facultatea de drept din Constantinopol, autoritate celebră în domeniul dreptului. Comisia a întocmit așa-numita „Operă legislativă a lui Iustinian”.

Este important să știm că de fapt comisia lui Iustinian nu a creat nimic nou și original, ci a compilat și a sistematizat izvoarele de drept deja existente, elaborate cu sute de ani în urmă. Acestea însă nu s-au păstrat până în prezent, cu câteva excepții. Astfel că noi cunoaștem jurisprudența clasică indirect și parțial, pe baza fragmentelor din lucrările clasice care au fost sistematizate în *Digestele* lui Iustinian.

Încercări de codificare până la Iustinian. Până la împăratul Iustinian, au existat mai multe încercări de sistematizare a legislației. De aceasta s-au ocupat împărații Gregorian, Hermogian și Teodosian, alcătuind niște cărți denumite „coduri”: Codul lui Gregorian, Codul lui Hermogenian și Codul lui Teodosian. Ele au fost însă niște simple culegeri de documente, fără a se ridica la valoarea pe care a avut-o mai târziu codificația efectuată sub conducerea împăratului Iustinian.

Codul lui Gregorian a fost o culegere de constituții imperiale date între anii 196 și 291. Se crede că a fost publicat în jurul anilor 291 și 294. *Codul lui Hermogian* cuprindea constituții imperiale din anii 293 și 294. A fost publicat în anul 295. *Codul Teodosian* a reprezentat o culegere de constituții imperiale începând din vremea împăratului Constantin cel Mare și s-a aplicat până la intrarea în vigoare a legislației lui Iustinian [5, p.66].

Înainte de a începe codificarea, Iustinian urmărea scopuri politice și militare. Visul lui Iustinian a fost să unească cele două imperii, Imperiul Roman de Apus și cel de Răsărit, însă nu i-a reușit. Totuși, cea mai mare realizare a sa a fost codificarea dreptului roman, începută în anul 529. Iustinian a efectuat o uriașă operă de sistematizare a dreptului clasic și postclasic, astfel încât să poată fi aplicat la realitățile secolului al VI-lea din Imperiul Roman.

Personalitatea lui Tribonian a dat naștere unor discuții controversate între romaniști. Mulți autori consideră că Tribonian într-adevăr a fost un jurist excelent. Alții spun că a fost corupt: - „vindea pentru bani, atât sentințele, cât și legea”, „putea să interpreteze legile în orice sens, dacă era plătit pentru aceasta” [8, p.44]. Dorind să-l apere, unii autori zic că Tribonian a fost prototipul funcționarului bizantin, adică a fost așa cum erau toți funcționarii romani din acea vreme, primeau mită și erau înclinați spre imoralitate. Cert este că învinuirile de corupție care i se aduc lui Tribonian nu îi diminuează cu nimic meritele lui în ceea ce privește redactarea Digestelor.

Imperiul Bizantin se confrunta cu numeroase probleme (sărăcie, războaie etc.), iar statul avea nevoie de o legislație cât mai precisă. În anul 528, împăratul Iustinian numește o comisie din zece persoane, în fruntea căreia se afla profesorul Universității din Constantinopol, Tribonian, care a purces la întocmirea celei mai mari culegeri de acte legislative de până atunci, numită **Codificația lui Iustinian**.

Întreaga „operă legislativă a lui Iustinian” este formată din patru lucrări fundamentale: Codul; Digestele; Institulele; Novelele. Prima lucrare apărută (în anul 529) a fost Codul lui Iustinian (*Codex Iustiniani*), ce cuprindea constituțiile imperiale date de împărații romani, începând de la Hadrian (anul 117) și până în vremea lui Iustinian (anul 529). Codul lui Iustinian este sistematizat în 12 cărți, la rândul lor împărțite în titluri, titlurile în constituții, iar unele constituții sunt împărțite și în paragrafe. La începutul fiecărei constituții există o inscripție, în care este indicat autorul, numele împăratului ce a emis constituția, precum și numele persoanei căreia îi era adresată. La sfârșit este indicat locul și data adoptării ei.

Fiindcă Codul lui Iustinian urma să aibă o finalitate concretă, să fie aplicat în practica instanțelor judecătorești, comisia a selectat numai constituțiile imperiale rămase în vigoare, nu și pe cele abrogate. Ba mai mult, textele depășite au fost în așa mod adaptate, încât să poată fi puse în practică. În general, prevederile din Codul lui Iustinian se referă atât la dreptul public, cât și la dreptul privat. În două cărți se conțin și câteva dispoziții de drept canonic (bisericesc).

Digestele au fost adoptate în anul 535 și reprezintă o culegere de fragmente din lucrările jurisconsultilor clasici. În anul 530, Iustinian numește o comisie în fruntea căreia la fel era Tribonian. Deoarece munca se arăta a fi de proporții uriașe, Iustinian le-a acordat un termen de zece ani pentru a o termina, dar aceștia au încheiat-o în numai trei ani. Pentru elaborarea Digestelor, comisia a valorificat peste 2000 de lucrări clasice (mai mult de 2 milioane de rânduri), pe care le-a considerat cele mai valoroase, iar fragmentele extrase au fost sistematizate în 50 de cărți (cu 150.000 de rânduri) [6, p.60]. Cărțile au fost împărțite în titluri, fragmente și paragrafe. La începutul fiecărui fragment este indicat numele jurisconsultului și lucrarea din care textul a fost extras.

Culegerea a fost numită Digestele (lat. – *Digesta*, gr. – *Pandecta*,) și cuprindea extrase din operele celor mai de seamă juriști romani, puse în concordanță cu structura societății secolului al VI-lea. Astfel a luat naștere cea mai importantă colecție de drept roman care, salvând de la pieire textele multor juriști clasici, a continuat, de-a lungul secolelor, să constituie o sursă de inspirație pentru teoreticienii și practicienii dreptului [3, p.5].

În timpul lucrului, comisia a observat că opiniile jurisconsultilor clasici erau în mod frecvent diferite, iar unele instituții erau chiar depășite. Tribonian a informat împăratul despre aceasta. Ultimul a emis 50 de constituții imperiale prin care a eliminat toate instituțiile juridice depășite și a pus capăt controverselor. Această tehnică brutală prin care Iustinian împreună juriștii lui au exclus,

adăugat și modificat pe alocuri textele jurisconsultilor clasici, în dreptul privat roman poartă denumirea de *interpolatie*. Intervențiile (interpolările) făcute de Iustinian au fost necesare, fiindcă multe texte la acel moment se repetau, iar altele erau lipsite de claritate.

Multă vreme s-a crezut că fragmentele din Digeste au fost așezate în mod întâmplător, fără rost. Această impresie greșită este datorată faptului că toate cele 50 de cărți au un conținut eterogen, în sensul că în fiecare dintre ele sunt tratate diferite materii (posesiunea, proprietatea, familia, succesiunea etc.) [5, p.44]. Nu s-a observat însă că ceea ce le unește sunt titlurile. Fiecare titlu este consacrat unei anumite materii de drept, iar fragmentele sunt așezate într-o anumită ordine.

Plenul comisiei a fost împărțit în trei subcomisii, conduse de către Teofil, Constantin și Doroteu. Fiecare subcomisie a cercetat anumite lucrări clasice și a extras din ele cele mai valoroase fragmente. Prima subcomisie a cercetat lucrările lui Masurius Sabinus, precum și Digestele lui Salvius Iulianus. Fragmentele extrase din această categorie de lucrări au format *masa sabiniană*. Cea de-a doua subcomisie a extras fragmente din lucrările prin care se făceau comentarii asupra edictului pretorului, alcătuind *masa edictală* (de la edicte) [7, p.44]. A treia subcomisie a extras fragmente din opera lui Papinian, alcătuind *masa papiniană*. Toate trei au mai extras fragmente și din lucrările altor jurisconșulți, care au format un *apendice*.

După ce fiecare subcomisie a extras fragmentele din lucrările care i-au revenit, comisia s-a reunit în plen și a început redactarea titlurilor. Acest proces avea loc în felul următor: de exemplu, când a fost elaborat titlul despre proprietate, membrii primei subcomisii au adus toate fragmentele care se refereau la proprietate, așezându-le unele sub altele, ca într-un colaj. Apoi subcomisia a doua a așezat în continuare, unele sub altele fragmentele din masa edictală care se refereau la acel titlu. După aceasta, subcomisia a treia a făcut același lucru cu fragmentele din masa papiniană și din *apendice*. Digestele lui Iustinian au fost tipărite în numeroase ediții. Cele mai bune ediții au fost cele îngrijite de Th. Mommsen, din 1870, și de Pietro Bonfante, din 1931 [10, p.74]. De la acestea s-au inspirat și alți autori, inclusiv români și ruși.

Institulele. În timp ce se lucra intens la Digeste, împăratul Iustinian încredințează la trei profesori: Tribonian, împreună cu Theofil, profesor de drept la Constantinopol și Dorotheu, profesor la Beirut, să întocmească un manual adresat studenților în drept. Noul manual a fost numit „Institulele” (*Institutiones*).

Din punct de vedere al structurii, manualul era împărțit în patru cărți și cuprindea numeroase definiții, clasificări și noțiuni generale. A fost elaborat prin valorificarea institutelor clasice, în mod deosebit a Institutelor lui Gaius, Marcian și Florentin. Dar, spre deosebire de institutele clasice care nu erau obligatorii pentru judecători, Institulele lui Iustinian aveau putere de lege, erau izvor de drept în sens formal.

Novelele cuprind constituțiile imperiale date de către împăratul Justinian din anul 534 până în anul 565. Sistematizarea lor într-o formă unitară s-a făcut după moartea împăratului de către persoane particulare, care au inclus în cuprinsul Novelelor toate constituțiile de după anul 534, fără a ține cont dacă erau sau nu în vigoare. De aceea, se constată frecvent că textele din Novele se contrazic, fapt firesc, deoarece constituțiile în vigoare au un conținut diferit de cele abrogate.

În legătură cu destrămarea Imperiului Roman de Apus (cu capitala la Roma) în secolul al VI-a, opera lui Iustinian a rămas în umbră. Abia în secolul al XII-a, juriștii germani au început să cerceteze cu atenție Codul, Digestele, Institulele și Novelele lui Iustinian, oferindu-le chiar o nouă denumire, de „Colecția dreptului civil” (*Corpus iuris civilis*). Răsunetul codificației lui Iustinian a fost imens. Manuscrisele, aduse mai apoi în Italia, au fost publicate întâia oară în anul 1489 și au stat la baza renașterii studiului dreptului roman în Europa, la universitățile din Bologna, Pavia și altele [1, p.24].

Generalizând cele relatate, conchidem că Codificația lui Iustinian manifestă o importanță majoră pentru dreptul privat roman, în calitate de: a) monument istoric și cultural (în formă scrisă, bineînțeles); b) monument legislativ care ne ajută să reconstituim dreptul roman vechi și clasic; c) operă cu caracter practic, o colecție de cazuri ce ne poate servi la cunoașterea modului în care s-a format gândirea juridică romană pe parcursul anilor; d) multe idei importante din textul Codificației

lui Iustinian au fost preluate și încorporate în legislația actuală, chiar dacă din momentul alcătuirii Codificației au trecut mai bine de 1500 ani.

Referințe bibliografice:

1. Arat Gheorghe. Drept privat roman. Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, 2008, p.24.
2. Dinulescu Constanțiu. Bizanțul - un imperiu guvernat de lege. De la Codex Theodosianus la Corpus Iuris Civilis, publicat în Revista de Științe Juridice (Craiova, România), nr.2, 2007, p.201.
3. Instituțiile lui Iustinian (Iustiniani Institutiones), traducere și adaptare de prof., dr. Vladimir Hanga. București: „Lumina Lex”, 2002, p.5.
4. Pantea Oleg. Suport didactic la cursul „Drept privat roman”. Chișinău: „Garamond-Studio”, 2007, p.17.
5. Mihalache Iu. Drept privat roman. Note de curs. Chișinău: Print Caro, 2015, 321 p.
6. Rîpeanu A. Sistemul de drept roman. Câteva considerații despre normele juridice și normele religios-morale și impactul lor asupra poporului, publicat în Revista de Științe Juridice (Craiova, România), nr.1, 2019, p.57-65.
7. Volcinschi V., Cojocari Eu. Drept privat roman. Chișinău: „Business-Elita”, 2006, 223 p.
8. Сафаров Р.А. Римское право. Ростов-на-Дону: „Феникс”, 2018, 332 p.
9. Борисевич М.М. Римское частное право: Учебное пособие. Москва: „Юриспруденция”, 2021, 321 p.
10. Шкаредёнок И.А. Римское право. Схемы: учебно-наглядное пособие. Иркутск: „Восточно-Сибирский институт МВД России”, 2019, 223 p.

PROCEDURA FORMULARĂ ÎN DREPTUL ROMAN

CIUBOTARU Angela,
Doctorandă USM

BĂNĂRESCU Anatolie,
Doctor în drept,
Executor judecătoresc

SUMMARY

In the second century BC, the Romanian state knows an unprecedented economic flourishing, manifested by the increase of the production of goods and the development of the trade. In connection with this, there were more and more conflicts resolved by the courts. The biggest problem was that the legislation procedure had become rigid and made it very difficult to judge the cases. In its place appears a new procedure, called the formal procedure, more appropriate to the level of development of Roman society.

Key words: formal procedure, legislation, will, Romanian private law, scientific papers, religion, legal norm.

Scurt istoric. În secolul al II-lea î.Hr. statul roman cunoaște o înflorire economică fără precedent, manifestată prin creșterea producției de mărfuri și dezvoltarea comerțului. În legătură cu aceasta, apăreau tot mai multe conflicte soluționate pe cale judiciară. Cea mai mare problemă era că procedura legislațiilor devenise rigidă și îngreua mult judecarea pricinilor.

În locul ei apare o procedură nouă, numită **procedura formulară**, mai potrivită nivelului de dezvoltare a societății romane. Mult timp procedura formulară nu a fost recunoscută din punct de vedere juridic. Se crease o situație când în practică se aplicau în același timp două proceduri: cea a legisacțiunilor și cea formulară. După aproape un secol de aplicare paralelă a acestor sisteme procedurale, între anii 149 și 126 î.Hr., prin legea Aebutia, s-a introdus procedura formulară.

Descriere. Procedura formulară se desfășura la fel în două faze, *in iure* – în fața magistratului și *in iudicio* – în fața judecătorului. Însă spre deosebire de procedura legisacțiunilor, în procedura formulară magistratul avea un rol activ și creator. Acum părțile își expuneau pretențiile în fața magistratului fără a mai folosi expresii, termeni sau gesturi. După expunerea pretențiilor de către părți, magistratul redacta cu concursul acestora un înscris numit formulă (*formula*), ce cuprindea esența procesului și constituia călăuză după care trebuia să se conducă judecătorul la emiterea sentinței. Cu alte cuvinte, *formula era un mic program de judecată prin care magistratul arăta judecătorului cum să soluționeze litigiul.*

Atribuții de judecare. Nu oricine putea deveni magistrat. În epoca procedurii formulare magistrații care organizau instanțele erau *pretorul urban* pentru procesele dintre cetățeni, *pretorul peregrin* pentru procesele dintre cetățeni și peregrini sau numai dintre peregrini, precum și *edilii curuli* pentru litigiile care apăreau în târguri (piețe) [4, p.45]. În provincii, cu atribuții judecătorești erau însărcinați *gubernatorul* (care examina cele mai importante cazuri) și *questorii* (care judecau pricini mărunte) [5, p.33]. Magistrații trebuiau să judece la sediul lor (*pro tribunali*) și numai în zilele îngăduite de lege. Competența magistratului se determina după domiciliul pârâtului. Acesta nu putea fi judecat decât de instanța aflată în raza domiciliului său.

Unele probleme apăreau în cazul în care pârâtul avea mai multe domiciliu (în epoca clasică la romani a fost o perioadă de timp când era permis de a avea mai multe domiciliu). Se puneau întrebarea: care este instanța competentă să-l judece? În primul rând, era competența instanța patriei sale, adică a cetății în care s-a născut (*forum originis*). În al doilea rând, instanța reședinței sale efective (*forum domicili*). În al treilea rând, orice cetățean roman avea ca domiciliu și orașul Roma, dar dacă acesta nu domicilia efectiv în Roma, nu putea fi chemat în fața unei instanțe din capitală decât dacă era surprins aici de reclamant [8, p.76]. În sfârșit, în unele situații speciale, competența putea fi determinată și după alte criterii, precum: locul încheierii contractului (*forum contractus*) sau locul unde s-a comis delictul (*forum delicti*).

Aceste norme erau de drept privat, de aceea părțile puteau conveni să se judece înaintea oricărei alte instanțe. Normele de drept privat, așa cum cunoaștem, purtau caracter permisiv și acordau părților posibilitatea de a-și stabili relațiile contractuale dintre ele, inclusiv locul de judecată. Procedura formulară se desfășura la fel în două etape: în fața magistratului, apoi în fața judecătorului.

Formula și structura ei. După cum s-a menționat, formula era instrucțiunea scrisă prin care magistratul indica judecătorului ceea ce trebuie să facă (cum trebuie să judece cazul). De la cuvântul *formulă* vine și denumirea pe care o avem – *procedură formulară*.

Formulele de judecată erau alcătuite de magistrat pentru fiecare proces în parte. Magistratul înmâna formula (sau formulele) părților pentru a o prezenta judecătorului și, în baza ei, judecătorul soluționa litigiul. Dacă se întâmpla ca la pretențiile reclamantului să nu fie găsit un model de formulă, magistratul avea dreptul să creeze o formulă nouă.

Caracteristic procedurii formulare era că acțiunile aveau o formulă publicată pe albumul magistratului, iar persoana care dorea să se judece își alegea acțiunea din cele afișate pe album. Magistratul, ascultând părțile, acorda acțiunea sau o refuza. Dacă se hotăra să acorde acțiunea, magistratul redacta cu consensul părților un înscris numit *formulă* și îl adresa judecătorului. La rândul său, judecătorul primind înscrisul trebuia să țină seama la emiterea sentinței de cele consemnate de magistrat [13, p.65]. Dacă în albumul magistratului nu exista o acțiune potrivită pentru pretenția solicitată, reclamantul nu putea începe procesul însă avea posibilitatea de a cere magistratului o acțiune nouă cu o formulă pe care chiar el o propunea.

Structura formulei. Formula avea o anumită structură. Ea era alcătuită din patru părți

principale și două părți accesorii, dar într-o singură formulă niciodată nu puteau fi întrunite toate aceste părți. Părțile principale ale formulei erau: intenția (*intentio*); demonstrația (*demonstratio*); adjudecarea (*adiudicatio*); condamnarea (*condemnatio*).

Intenția cuprindea pretenția reclamantului, adică ceea ce el dorea să obțină (o anumită sumă de bani, un lucru etc.). Orice formulă trebuia să conțină *intenția*, deoarece în lipsa acestei părți, judecătorul nu putea să cunoască cererile reclamantului. Intenția putea fi *certa* – când cerințele reclamantului erau precis determinate, sau *incerta* – când obiectul creanței era lăsat la aprecierea judecătorului.

Demonstrația arăta faptul (probele) pe care reclamantul își întemeia pretenția (un contract de vânzare-cumpărare, un contract de donație etc.). Judecătorul trebuia mai întâi să verifice cât de adevărate sunt temeiurile (probele) aduse de reclamant, și numai după aceea urma să emită hotărârea.

Adjudecarea constituia acea parte a formulei prin care se dădea judecătorului dreptul de a face un transfer de proprietate. Se întâlnea numai în procesele legate de transferul dreptului de proprietate asupra unui lucru de la o persoană la alta.

Condamnarea era ordinul dat de către magistrat judecătorului ca să-l condamne sau nu pe pârât, în funcție de faptul dacă pârâtul va fi găsit vinovat sau nevinovat.

Părțile accesorii ale formulei erau: prescripțiunile (*praescriptio*) și excepțiunile (*exceptio*).

Prescripțiunile se înscriau în formulă înainte de *intentio* și se urmărea prin aceasta satisfacerea fie a intereselor reclamantului, fie ale pârâtului. Mai simplu vorbind, prescripțiunile erau niște precizări pe care magistratul le indica în formulă. Ele puteau fi făcute în favoarea reclamantului sau a pârâtului [8, p.56].

Prescripțiunile în favoarea reclamantului se manifestau prin faptul că reclamantul nu-și deducea înaintea instanței întreg dreptul său, ci numai o parte. Asemenea prescripțiuni puteau fi întâlnite în obligațiile cu prestații periodice, cum era, de exemplu, renta viageră. Beneficiarul rentei, cu ajutorul prescripțiunii, își deducea în instanță numai prestațiile devenite exigibile, urmând ca pentru cele viitoare să se adreseze justiției îndată ce vor ajunge la scadență.

Prescripțiunile în favoarea pârâtului erau întâlnite mai rar. În singurul exemplu pe care ni-l dă Gaius este vorba de următoarea speță: „Titus reclamă de la Maeuius un teren care face parte dintr-o moștenire ce pretinde că i se cuvine. În calitate de moștenitor, Maeuius, adică *pârâtul*, cere printr-o *prescriptio* ca hotărârea să se răsfrângă numai asupra proprietății terenului respectiv și să nu prejudicieze asupra atribuirii moștenirii”.

Excepțiunile erau mijloace de apărare introduse în formulă prin care pârâtul nu nega în mod direct pretențiile reclamantului, dar invoca anumite fapte de natură să paralizeze acele pretenții. De exemplu, pârâtul recunoștea că a primit cu împrumut de la reclamant o sumă de bani, însă afirma că ulterior a fost iertat de datorie.

Alt exemplu, *Primus* a vândut lui *Secundus* un cal: a predat calul, a primit banii, dar nu a respectat formalitățile cerute de lege pentru transmiterea dreptului de proprietate prin mancipațiune. Astfel, conform dreptului civil, *Primus* a rămas proprietar al calului și putea să-l ceară înapoi de la *Secundus*. Între-timp *Secundus*, fără a nega cele spuse de *Primus*, declară că vânzarea-cumpărarea a fost însoțită de transmiterea bunului prin tradițiune. În acest caz, pretorul este nevoit să introducă anumite schimbări în formulă, scriind o excepțiune, numită „a lucrului vândut și predat” (*exceptio rei venditae et traditae*) [11, p.87]. Aceasta însemna că judecătorul, înainte de a pronunța o sentință de condamnare, trebuia să stabilească nu doar existența dreptului pe care-l invoca reclamantul, dar și cât de adevărat este faptul invocat de către pârât.

Pe lângă aceasta, pretorul putea să introducă în formulă și orice altă mențiune, cum ar fi:

1. excepția de ajungere la o înțelegere (*exceptio pacti conventi*), precum că reclamantul și pârâtul ar fi ajuns în prealabil la o înțelegere;
2. excepția de dol (*exceptio doli*) sau de teamă (*metus*), când pârâtul făcea referire la faptul că a fost victima unei înșelăciuni ori a unei amenințări fizice din partea reclamantului;
3. excepția de neprimire a banilor (*exceptio non numeratae pecuniae*), când pârâtul invoca că nu a primit întreaga sumă de bani care i se cere să fie întoarsă etc.

Procedura în fața magistratului (faza *in iure*). Pentru a se începe procesul, părțile trebuiau să se prezinte mai întâi în fața magistratului. Citarea la proces a pârâtului se realiza conform aceluiași reguli cunoscute din procedura legisacțiunilor, dar mai perfecționate.

Pârâtul urma să se prezinte la tribunal împreună cu reclamantul. Citarea putea să aibă loc și pe bază de acord între părți însoțită de o *cauțiune* (o sumă de bani) din partea pârâtului drept garanție că va veni la judecată în ziua fixată. De asemenea, pârâtul putea să prezinte un garant (*vindex*) care să asigure prezența lui în fața magistratului la data fixată.

Lipsa pârâtului de la proces era sancționată de magistrat cu plata unei amenzi în favoarea reclamantului, iar dacă pârâtul se ascundea, reclamantul era îndreptățit de magistrat să-i vândă bunurile. În citarea făcută pârâtului de a se prezenta în judecată, reclamantul trebuia să adauge denumirea acțiunii precum și probele pe care își propunea să le prezinte.

În fața magistratului, reclamantul își spunea pretențiile în mod liber, fără a mai utiliza forme solemne. Procesul se desfășura cu cuvinte obișnuite, fără ritualuri și fără gesturi. Dacă pretențiile reclamantului erau justificate, magistratul îi înmâna o formulă, cu care reclamantul se prezenta în fața judecătorului [13, p.99]. Ca și în veche procedură, pârâtul putea să aibă trei atitudini: să recunoască pretențiile reclamantului, să nu le recunoască ori să nu se apere suficient de bine. Uneori, în loc de a solicita formula, reclamantul cerea pârâtului ca acesta să jure dacă datorează sau nu. În acest caz, pârâtul avea de ales: să jure că nu datorează sau, dacă refuza să facă acest jurământ, trebuia să achite creanța.

Înainte de magistrat se putea întâmpla, de asemenea, ca pârâtul, văzând că nu are șanse de a câștiga procesul, să recunoască ca justă pretenția reclamantului. Dacă procesul avea ca obiect o sumă de bani, procesul se oprea aici, pârâtul fiind socotit ca judecat. Dacă însă obiectul creanței era un lucru concret, procesul continua numai pentru a stabili valoarea pecuniară a lucrului litigios, cu alte cuvinte, „cât” datorează pârâtul.

De cele mai multe ori însă pârâtul nega pretenția reclamantului și procesul de judecată trebuia continuat pentru a stabili cine este vinovat. După ce asculta dovezile aduse de ambele părți, magistratul proceda la întocmirea formulei pe care o trimitea judecătorului.

Alteori, dacă pretenția reclamantului era neîntemeiată, magistratul putea să oprească ședința de judecată și să refuze de a mai judeca pricina. În acest caz se spunea că magistratul „a respins cererea” sau „nu a dat curs cererii” [10, p.86].

Actul prin care se punea capăt procedurii în fața magistratului era numit *litis contestatio* și consta în acordul părților asupra formulei date de magistrat. Reclamantul, căruia magistratul i-a dat formula, i-o comunica pârâtului, făcându-i o lectură clară a textului. Pârâtul, la rândul său, trebuia să-și manifeste acceptarea [9, p.76]. Faptul că nu era de acord cu formula dată de magistrat, nu schimba cu nimic mersul judecății, fiindcă procesul oricum trecea în faza a doua, în fața judecătorului.

Procedura în fața judecătorului (faza *in iudicio*). Judecarea pricinii se făcea în zilele de lucru, în public și în prezența părților. Dacă una dintre părți nu se înfățișa la proces, acesta era câștigat de partea care era prezentă. În proces, părțile trebuiau să aducă toate probele de care dispuneau: martori, înscrisuri, rapoartele experților etc. Sarcina probelor îi revenea reclamantului. Acestea reprezentau pentru judecător doar elemente de apreciere.

Judecătorul putea cere reclamantului să afirme, sub jurământ, mărimea pagubei suferite. Dacă judecătorul nu era hotărât cu privire la partea care avea dreptate, el putea să nu judece invocând că *cauza nu îi este lămurită*. [9, p.34]

Procesele trebuiau să fie judecate într-un anumit termen (până la un an), altfel de perimau. Perimarea procesului determina stingerea dreptului reclamantului născut din *litis contestatio* și, de asemenea, stingerea noului său drept prin perimarea instanței. Perimarea se putea datora vinei reclamantului sau a neglijenței judecătorului.

Romanii au cunoscut târziu termenul de **avocat** (*advocatus*). Avocații asistau părțile în fața magistratului (*in iure*) și în fața judecătorului (*in iudicio*). Profesia de avocat era interzisă femeilor. Respectând indicațiile din formulă, judecătorul emitea o sentință. Chiar dacă formula era greșită,

judecătorul trebuia să o aplice, indiferent de consecințe [10, p.66]. Astfel, dacă reclamantul a cerut mai mult decât i se cuvenea, de exemplu 100 de sesterți în loc de 80, se comitea o *plus petitio* (o cerere mai mare) și judecătorul nu-i dădea câștig de cauză. Or, la 100 de sesterți reclamantul nu avea dreptul, iar despre 80 nu se vorbea în formulă. *Plus petitio* putea să fie de mai multe feluri: când se cerea mai mult decât se cuvenea (100 în loc de 80); când se cerea o plată înainte de scadența hotărâtă (data de 01 iunie în loc de 01 octombrie); când plata era cerută în alt loc decât în cel stabilit (la Roma în loc de Efes); când se cerea un altfel de bun decât cel la care s-a convenit inițial (vin roșu în loc de vin alb).

Pentru a evita asemenea situații, judecătorul avea totuși o posibilitate: în cazul unei erori scuzabile, partea care a comis o *plus petitio* era pusă în starea de mai înainte (*restitutio in integrum*), ceea ce îi dădea posibilitatea să reia procesul și să întocmească o nouă formulă.

Plus petitio putea fi evitată de reclamant din timp, dacă folosea anumite procedee tehnico-juridice prevăzute de lege. Astfel, de exemplu, când un creditor vroia să urmărească pe debitorul său în alt loc decât cel convenit, putea s-o facă, dar trebuia să folosească o acțiune specială, în care să arate acest fapt, pentru ca judecătorul, ținând cont de modificarea survenită, să scadă din suma datorată cheltuielile făcute de debitor prin schimbarea locului de plată.

Apelul împotriva sentințelor judecătorești. O lungă perioadă de timp partea nemulțumită de sentința pronunțată nu avea posibilitatea să se adreseze unor instanțe superioare așa cum se întâmplă în zilele noastre.

Începând cu perioada imperiului se admitea, atât pentru reclamant, cât și pentru pârât, posibilitatea de a exercita cale de atac împotriva sentințelor pronunțate de judecători. Partea nemulțumită putea să se plângă prin apel la instanța ierarhic superioară [7, p.75]. La romani, apelul împotriva sentinței pronunțate de judecător se putea face doar într-un anumit termen și se depunea la cancelaria instanței care a pronunțat sentința. Pe perioada cât procesul era judecat de o instanță superioară, sentința nu se putea pune în executare [6, p.78].

Temeiurile declarării apelului puteau fi diferite. De exemplu, situația când sentința emisă de judecător era afectată de eroare, dol sau violență, împrejurări care îi acordau posibilitate pârâtului să ceară repunerea lucrurilor în starea anterioară; suspiciuni de mituire a judecătorului sau de pronunțare a unei sentințe pe bază de mărturii mincinoase etc.

Dacă instanța ierarhic superioară admitea cele menționate de pârât, sentința se considera ca și cum nu a fost pronunțată, cele dispuse erau repuse în starea de mai înainte și se proceda la o nouă judecată. În situația în care se dovedea că sentința pronunțată are la bază dolul sau culpa judecătorului, partea a cărei drepturi au fost lezate putea să-l cheme în judecată chiar pe judecător și să obțină despăgubiri.

Executarea sentinței. După pronunțarea sentinței, judecătorul își încheia misiunea și înceta de a mai fi judecător. Cel care a pierdut procesul se numea *condamnat* și deseori acesta era pârâtul. Persoana care câștiga procesul obținea dreptul de a cere să i se dea ceea ce i s-a recunoscut prin sentință.

Condamnatul trebuia să satisfacă cererea reclamantului în termen de 30 de zile de la pronunțarea sentinței. După expirarea acestui termen, reclamantul avea împotriva pârâtului o nouă acțiune (*actio iudicati*) și putea porni un nou proces împotriva lui, care se desfășura numai în fața magistratului [12, p.45]. Pierzând și acest proces, pârâtul trebuia să plătească de două ori suma la care a fost condamnat prima dată și dacă nu plătea, era supus *executării silite*.

Executarea se putea face asupra persoanei și asupra bunurilor pârâtului. Magistratul putea permite reclamantului să ia pe pârât, să-l ducă în închisoarea sa privată și să-l pună la munci până își va răscumpăra întreaga datorie. Dar reclamantul putea să recurgă și la executarea asupra bunurilor prin vânzare, la licitație publică, a întregului patrimoniu al pârâtului.

Referințe bibliografice:

1. Anchel P. Droit romain. Manuel. Paris: Sibique, 2021, 335 p
2. Mihalache Iu. Drept privat roman. Note de curs. Chișinău: Print Caro, 2015, 321 p.
3. Popa V. Drept privat roman. București: „C.H.Beck”, 2004, 221 p.

4. Pop C. Drept roman. Îndrumar de seminarii. București: „Universul juridic”, 2013, 215 p.
5. Sâmbrian T. Drept roman. Principii, instituții și texte. București: „Șansa”, 1994, 165 p.
6. Stoicescu C. Curs elementar de drept roman. București: „Universul juridic”, 2019, 233 p.
7. Rîpeanu A. Drept roman: curs universitar. București: „Pro Universitaria”, 2008, 334 p.
8. Robaye R. Le droit romain (4e édition). Louvain-la-Neuve: „Académie-l’Harmattan”, 2014, 314 p.
9. Vassart P. Manuel de droit romain. Paris: „Bruylant”, 2014, 211 p.
10. Смирнов М.М. Римское частное право (конспект лекций). Москва: Издат. ПРИОР, 2020, 222 p.
11. Омельченко О.А. Римское право: Учебник. Москва: Остожье, 2013, 213 p.
12. Кружалова Л.В. Римское частное право. 2-е изд. Санкт-Петербург: „Питер”, 2009, 412 p.
13. Кудинов О.А. Введение в римское право. Учебное пособие. Москва: „Дашков и К”, 2016, 444 p.
14. Харитонов Е.О. Основы римского частного права. Ростов-на-Дону: „Феникс”, 2019, 344 p.

CONTROVERSE DOCTRINARE PRIVIND LOCUL DREPTULUI AFACERILOR ÎN SISTEMUL DREPTULUI

CIUBOTARU Angela,
Doctorandă USM

BĂNĂRESCU Anatolie,
doctor în drept,
Executor judecătoresc

SUMMARY

The emergence of business law within civil law is a natural process of specialization of law, because in recent years there is a growing trend of detailed regulation of certain operations, giving rise to: company law, banking law, securities law, bill of exchange law, insolvency law, and competition law, transport law, etc. Each of these institutions develops a certain side of business law (companies, securities, competition, insolvency, etc.), but taken as a whole, they contribute to the formation of business law as a mixed law.

Key words: business law, private law, scientific papers, civil law, competition, insolvency, legal norm.

Introducere. Discuțiile privind locul dreptului afacerilor în sistemul dreptului sunt diferite și nu oferă un răspuns clar la întrebările care apar. Dificultatea constă în faptul că în legislația și doctrina fiecărui stat problema respectivă este abordată în mod diferit. În unele state, precum Federația Rusă, Italia, Olanda, dreptul afacerilor este parte componentă a dreptului civil, iar în alte state, cum sunt Franța, Spania, Portugalia, formează o ramură distinctă de drept.

Studiind literatura juridică de specialitate, am constatat că în Republica Moldova există puține lucrări științifice (monografii, articole științifice, ș.a.) dedicate activității de întreprinzător. Motivul ar fi că în perioada U.R.S.S., dar și după proclamarea independenței Republicii Moldova, nu a existat un cadru juridic adecvat de reglementare a raporturilor de afaceri.

Problematica dreptului afacerilor a fost pe larg abordată în doctrina altor state, la nivelul unor publicații ce aparțin cu prioritate savanților români, ruși, englezi, francezi etc. Totodată, un număr mare de lucrări științifice au fost consacrate locului pe care îl ocupă dreptului afacerilor în sistemul dreptului, iar acest fapt este explicabil, deoarece dreptul afacerilor are o pondere tot mai mare în relațiile economice aducătoare de profit.

Opinii doctrinare. În legătură cu locul dreptului afacerilor în sistemul dreptului, de-a lungul anilor în doctrina de specialitate s-au conturat trei teorii. *Prima teorie* a devenit dominantă și stabilește că *dreptul afacerilor este parte componentă a dreptului civil*. În viziunea reprezentanților școlii civilistice, dreptul afacerilor reprezintă o instituție de drept sau cel mult, o subramură a dreptului civil. S-a susținut că dreptul afacerilor nu dispune de obiect și metodă de reglementare în sens tradițional, și nici principii proprii în domeniul activității de întreprinzător, motiv din care urmează a fi inclus în componența dreptului civil. Cu această ocazie, profesorul rus V. Popondopulo ajunge la concluzia că dreptul afacerilor reprezintă o subramură a dreptului civil [1, p.7].

Adepții celei de-a *doua teorii* aduc argumente că *dreptul afacerilor ar constitui o ramură de drept*. În acest sens s-a încercat a distinge obiectul și metoda specifică de reglementare a relațiilor de afacere. Aceste relații se împart în grupuri: a) patrimoniale, b) de conducere și c) corporative. Privite în ansamblu, grupurile de relații sociale contribuie la formarea dreptului afacerilor ca un tot întreg [2, p.9]. Promotorii acestei viziuni susțin că toate relațiile ce fac parte din sfera activității de întreprinzător necesită a fi incluse într-o ramură de drept unică – dreptul afacerilor [3, p.7].

Conform celei de-a *treia teorii*, *dreptul afacerilor este privit ca o structură complexă*, care include în sine trăsături și metode preluate din diferite ramuri și instituții de drept. Susținătorul acestei teorii, profesorul V. Belîh, definește dreptul afacerilor ca fiind o structură complicată în care se combină în mod armonios elemente ale dreptului public cu cele ale dreptului privat. Obiectul dreptului afacerilor include în sine norme preluate din sfera dreptului civil, administrativ, constituțional, fiscal, financiar etc., iar în acest sens se observă tendința tot mai evidentă de transfer al dreptului afacerilor din sfera dreptului privat în cea a dreptului public. În calitate de exemplu poate fi adusă instituția persoanei juridice care, pe de o parte, face parte din sfera dreptului privat, fiind reglementată de normele Codului civil, iar pe de altă parte este supusă regulilor dreptului public cu privire la înregistrare de stat, licențiere, plata de taxe și impozite etc. [5, p.26].

S-a susținut chiar că relațiile de afacere trebuie privite din perspectiva dreptului civil și a dreptului administrativ. Relațiile pe orizontală a subiecților implicați în circuitul material-financiar necesită a fi reglementate de normele dreptului civil, iar relațiile pe verticală – de normele dreptului administrativ și de ramurile conexe acestuia, precum dreptul financiar, dreptul fiscal etc. [6, p.23].

Mai mult, lucrurile se complică pe măsură ce autorii, chiar și în cadrul aceluiași stat, utilizează denumiri variate, precum dreptul antreprenoriatului, dreptul comercial, dreptul comerțului, drept economic, având în vedere de fapt același obiect de reglementare – activitatea de întreprinzător.

În *Federația Rusă*, de exemplu, unii autori utilizează noțiunile drept comercial („коммерческое право”) și dreptul comerțului („торговое право”) [7] ca fiind sinonime [8]. Dacă analizăm obiectul de studiu al acestor cursuri, găsim reflectate preponderent contractele din Codul civil fapt ce dovedește că dreptul comercial nu este altceva decât o dublare a dreptului civil.

Conform părerii profesorului L. Andreev, dreptul comercial și dreptul afacerilor se raportează unul față de celălalt conform regulii „parte la întreg”: dreptul comercial este privit ca o parte din componența dreptului afacerilor [7, p.8]. Menționăm faptul că în limba rusă, alături de *коммерческое право* (dreptul comercial) există și *торговое право*, care în traducere înseamnă dreptul comerțului. În calitate de obiect al dreptului comerțului servește vânzarea-cumpărarea de mărfuri angro, în timp ce vânzarea-cumpărarea cu amănuntul nu face parte din această categorie.

O altă categorie de autori susțin că dreptul afacerilor și dreptul comercial reprezintă unul și același lucru, iar discuțiile privind delimitarea acestor două categorii ar fi inutile. În legătură cu aceasta, au fost expuse păreri în favoarea uniformizării denumirilor pentru a evidenția, astfel, obiectul lor unic de reglementare. S-au adus argumente că activitatea de comerț este o varietate a celei de întreprinzător, respectiv ambele activități fac parte din categoria largă a relațiilor aducătoare de profit. Luând în considerație că termenii *afacere* și *comercial* sunt sinonimi, vor fi identice și denumirile „Dreptul afacerilor” [*Traducerea adecvată în limba română a expresiei din limba rusă „предпринимательское право” este „dreptul afacerilor” (și nu dreptul antreprenoriatului). În sprijinul acestei afirmații aducem ca exemplu traducerea în rusă a cărții profesorului francez Jean Schapira „Le droit international des affaires” (1992, Paris: „Puf”) ca „Международное право предпринимательской деятельности” (1993, Москва: „Прогресс”) și „Drept comercial” [13, p.12]. În final, s-a recomandat asocierea acestor două sintagme într-o singură denumire - „Dreptul afacerilor și comercial” sau utilizarea uneia dintre acestea între paranteze, de felul „Dreptul afacerilor (comercial)” [2, p.32].*

În obiectul dreptului afacerilor se include și dreptul corporativ. Cu alte cuvinte, dreptul corporativ reprezintă o instituție a dreptului afacerilor. În acest sens, profesorul *E. Gubin* a subliniat că în funcție de obiectul de reglementare (raporturile juridice corporative, de conducere) și metoda de reglementare (imperativă și dispozitivă), *dreptul corporativ se recunoaște a fi o instituție importantă a dreptului afacerilor* [9, p.26].

Discuții interesante se duc în **România**. În legătură cu abrogarea în anul 2011 a Codului comercial (în vigoare din 1887), s-a pus problema redenumirii dreptului comercial [*până la intrarea în vigoare a noului Cod civil român (2011), în doctrina de peste Prut a existat „dualismul” dreptului privat. S-a considerat că dreptul civil și dreptul comercial sunt două ramuri distincte (ale dreptului privat)*]. În acest sens au fost înaintate mai multe denumiri, precum: drept civil comercial, dreptul afacerilor, dreptul profesioniștilor, dreptul întreprinderilor. Totuși, ținând cont de tradiția formată în decursul a 150 de ani de aplicare a Codului comercial în România, majoritatea autorilor optează nostalgic pentru denumirea - drept comercial. Pe de altă parte, noțiunea *dreptul afacerilor* a fost supusă unor critici.

Conform opiniei profesorului *Șerban Beligrădeanu*, este criticabil de a utiliza sintagma de dreptul afacerilor, pe motiv că aceasta reprezintă un amestec din mai multe componente. În viziunea autorului, prin dreptul afacerilor nu se înțelege o singură ramură de drept, ci o pluralitate de atare ramuri, și anume: capitole importante din dreptul civil, dreptul comercial, dreptul muncii, dreptul administrativ, drept fiscal și procesual fiscal, drept bancar, drept penal etc., a căror unică legătură între ele este aceea că privesc raporturile juridice ce se stabilesc în sfera afacerilor [10, p.11]. Aceiași părere negativă o are profesorul *Stanciu Cărpenu*, care susține că denumirea „drept al afacerilor” este de mult contestată în România; ea poate fi folosită, eventual, pentru învățământul economic, dar nu pentru cel juridic [11, p.14].

În **Franța**, autorii (*D. Legeais, B. Hess-Fallon*) indică asupra faptului că dreptul afacerilor prezintă un domeniu mai larg decât dreptul comercial, deoarece cuprinde în sine nu doar activitățile legate de comerț, dar orice activități aducătoare de profit, inclusiv cele agricole, meșteșugărești, profesiile liberale, atât din sfera dreptului privat, cât și a dreptului public (social, fiscal, penal, contravențional etc.). Prin esență, dreptul afacerilor este pluridisciplinar [12, p.14].

Generalizând cele expuse, spunem că dreptul afacerilor în Republica Moldova este o subramură a dreptului civil și are ca obiect de reglementare raporturile patrimoniale și nepatrimoniale ce apar între persoane (inclusiv cu autoritățile publice) în legătură cu desfășurarea activității de întreprinzător.

Apariția în interiorul dreptului civil a dreptului afacerilor este un proces firesc de specializare a dreptului, deoarece în ultimii ani se observă o tendință tot mai mare de reglementarea amănunțită a unor operațiuni, luând naștere: dreptul societăților comerciale, dreptul bancar, dreptul hârtiilor de valoare, dreptul cambial, dreptul insolvenței, dreptul concurenței, dreptul transporturilor etc. Fiecare dintre aceste instituții dezvoltă o anumită latură a dreptului afacerilor

(societățile comerciale, valorile mobiliare, concurența, insolabilitatea etc.), dar luate în ansamblu, acestea contribuie la formarea dreptului afacerilor ca **drept mixt** (amestecat, combinat).

Subliniem că existența obiectului și a metodei de reglementare nu poate servi ca argument în favoarea calificării dreptului afacerilor ca ramură de drept. Problema ține de faptul că conceptual, în Republica Moldova dreptul afacerilor nu este pregătit a fi numit ramură de drept. Mai mult, orice tentative de separare a dreptului afacerilor de ramura dreptului civil ar da posibilitatea începerii unor discuții inoportune cu privire la codificarea normelor din sfera activității de întreprinzător.

Adăugăm și faptul că dreptul afacerilor în Republica Moldova reprezintă mai degrabă un *drept corporativ* decât al afacerilor, deoarece autorii care au elaborat cursuri universitare s-au limitat cu preponderență la cercetarea persoanelor juridice cu scop comercial.

Referințe bibliografice:

1. Коммерческое право: Учебник / под ред. В.Ф. Попондопуло. Москва: Проспект, 2019, 334 p.
2. Лаптев В.В. Предпринимательское право: Учебник. Москва: Волтерс Клувер, 2016, 213 p.
3. Литягин Н.Н. Предпринимательское право: Учебное пособие; 4-е изд. Москва: МГИУ, 2008, 344 p.
4. Иванова-Паленова Е.В. Предпринимательское право: Учебник. Москва: „Юрайт”, 2012, 216 p.
5. Белых В.С. Предпринимательское право России: Учебник. Москва: „Проспект”, 2019, 444 p.
6. Алексеева Д.Г. Российское предпринимательское право. Москва: Велби, 2020, 322 p.
7. Андреева Л.В. Коммерческое (торговое) право: Учебник. Москва: КноРус, 2012, 234 p.
8. Булатецкий Ю.Е., Бугорский В.П. Коммерческое (торговое) право: Учебник. Москва: Норма, 2013, 544 p.
9. Губин Е.П. Корпоративное право: Учебный курс. Москва: Кнорус, 2011, 264 p.
10. Beligrădeanu Ș. Considerații în legătură cu efectele caracterului „monist” al Codului civil român actual asupra ființării, în continuare, a unui „drept comercial” // Dreptul (România), 2012, nr.9.
11. Cărpenaru S. Dreptul comercial – între continuitate și contestare // Dreptul (România), 2012, nr.10.
12. Legeais D. Droit commercial et des affaires, 20e édition. – Paris: Sirey, 2019, 355 p.
13. Mihalache Iu. Dreptul afacerilor. Note de curs. Chișinău: Print Caro, 2015. 324 p.

DISTORSIONAREA DISCURSULUI POLITIC ÎN SOCIETĂȚILE CONFLICTUALE

COCA VICTORIA,
Studentă, anul I, zi, Facultatea de
Jurnalism și Științe ale Comunicării,
USEM
cocavictoria49@gmail.com

PLEȘCA Ana,
magistru, lector universitar,
USEM

SUMMARY

In the 2020 US Election Campaign, external involvement took place. Thus, the specialists in the field, from the USA, did deep research on this subject and discovered it on true initiator.

Key words: Election Campaign, Donald Trump, QAnon, the 2016 presidential election, SUA, Microsoft Campaign, evidence, CNN.

Introducere. Campania electorală, în conformitate cu art. 37 din Legea nr. 35/2008, presupune - candidații, partidele politice, alianțele politice, alianțele electorale, organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, cât și cetățenii cu drept de vot au dreptul să își exprime opiniile în mod liber și fără nicio discriminare, prin mitinguri, adunări, utilizarea televiziunii, radioului, presei scrise, a mijloacelor electronice și a celorlalte mijloace de informare în masă. Mijloacele folosite în campania electorală nu pot contraveni ordinii de drept și se interzice organizarea acțiunilor de campanie electorală în unitățile militare. Partidele politice, alianțele politice, alianțele electorale, organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă la alegeri au acces gratuit la serviciile publice de radio și televiziune proporțional cu numărul de candidaturi propuse și rămase definitive. Pentru acordarea timpilor de antenă, competitorii electorali sunt obligați să se adreseze, în termen de 48 de ore de la data stabilirii zilei votării, conducerii serviciilor publice de radio și televiziune. Solicitățile peste acest termen nu se iau în considerare. Posturile private de radio și televiziune vor practica același tarif pe emisiune și pe unitate de timp pentru toți competitorii electorali care participă în alegeri, iar timpii de antenă oferți competitorilor electorali trebuie să fie proporționali cu cei practicați de posturile publice. Este interzisă în mod expres introducerea spoturilor publicitare electorale în alte emisiuni decât cele electorale. Primarii sunt obligați ca după expirarea termenului de depunere a candidaturilor, dar până la începerea campaniei electorale, să stabilească și să asigure prin dispoziție locuri speciale pentru afișajul electoral, ținând seama de numărul competitorilor electorali care participă la alegeri. Dispoziția primarului se aduce la cunoștință publică prin afișare la sediul primăriei. Legea precizează că utilizarea locurilor speciale pentru afișaj electoral este permisă numai pentru partidele politice, alianțele politice, alianțele electorale, organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, candidații independenți care participă la alegeri [1].

Rolul presei în campania electorală este fundamental. Asta, deoarece imaginea candidaților este creată în mare parte de mijloacele de informare în masă. Tot prin intermediul presei, candidații se pot adresa unui număr foarte mare de cetățeni. Opinia a fost exprimată de expertul permanent al proiectului, Igor Boțan, la dezbaterile publice „Despre metehnele noi și vechi ale procesului electoral 2020, dezvoltate de presă și metehnele noi și vechi ale presei, dezvoltate de procesul electoral”, organizate de Agenția de presă IPN. În altă ordine de idei, Igor Boțan, este de părere că jurnalistul care este instituționalizat are drepturi și obligații, el poate cere informații autorităților publice locale, iar acestea sunt obligate să ofere informația solicitată. În opinia sa, un blogger care poate fi foarte inteligent, posedă arta scrisului și arta convingerii nu este mai prejos decât un jurnalist. Cu toate acestea, de la un jurnalist instituționalizat se cere precizie, exactitate,

lucrul care îl impune și legea [2].

Alegerile prezidențiale americane din 2016 au stat sub semnul știrilor false și al adevărilor alternative. Un pericol mult mai mare pânđește acum – conspirațiile. O mișcare obscură formată în negura internetului a ajuns în prim-plan chiar prin mijlocirea lui Donald Trump. QAnon e numele care dă fiori. Adepții săi nu sunt doar convinși că lumea e condusă de o elită pedofilă, satanică și canibală, ci că este de datoria lor să-l sprijine în orice fel posibil, chiar și prin violență, pe cel ales să salveze poporul de acest cult, Donald Trump. În 2017, Donald Trump îi convocase pe șefii armatei la Casa Albă când relațiile dintre Statele Unite și Coreea de Nord păreau că se îndreaptă spre o inevitabilă confruntare. „Aveți idee ce reprezintă tot ce vedeți aici? Ar putea fi liniștea dinaintea furtunii”, a spus Donald Trump jurnaliștilor la poza de grup. Declarația sugera exact acest scenariu. Dar pentru adepții QAnon, „furtuna” avea să aibă cu totul altă conotație. „Furtuna aceasta ar fi, de fapt, o campanie uriașă de arestări în timpul căreia peste 100.000 de oameni din cele mai înalte eșaloane ale puterii și divertismentului vor fi arestați și se vor confrunta cu marea zi a judecării”, explică analistul Travis View.

A fost doar o chestiune de timp până când adepții QAnon și-au făcut apariția la mitingurile de campanie ale lui Donald Trump. Întrebat ce știe și ce crede despre această mișcare, iată care a fost răspunsul președintelui:

- Am înțeles că mă plac foarte mult. Și apreciez asta.
- Au această teorie că, în secret, dumneavoastră salvați lumea de un cult satanic din care fac parte canibali și pedofili. Vă sună a ceva cunoscut?
- Nu știam, dar e un lucru rău sau un lucru bun? Dacă pot ajuta să scăpăm lumea de probleme, sunt dispus să o fac, sunt dispus să mă implic. Și chiar fac asta, salvez lumea de filosofia stângistă radicală care ar putea distruge această țară. Și dacă această țară va fi distrusă, toată lumea se va năruși.

Președintele n-a făcut niciun efort pentru a demonta conspirația, deși FBI a calificat QAnon drept o mișcare cu potențial terorist. A fost mai mult decât suficient pentru a întări convingerea conspiraționiștilor în rolul său aproape mesianic [3].

Cu referire la campania electorală din noiembrie 2020, **Compania Microsoft** a publicat un raport care imediat a făcut mare vâlvă în Statele Unite: nu numai hackerii ruși, dar și cei chinezi și iranieni încearcă să își bage nasul și să fure date de la persoanele și organizațiile implicate în alegerile prezidențiale care vor avea loc la 3 noiembrie. Dezvăluirile Microsoft scot în evidență eforturile unor pirați informatici din China și Iran de a ajunge la informații din campaniile politice și sugerează că acțiunile rușilor în acest sens – demascate încă de la alegerile de acum patru ani – au continuat, scrie CNN. „Activitățile pe care le anunțăm astăzi arată clar că grupuri de acțiune străine și-au intensificat eforturile, vizând alegerile din 2020”, a anunțat Microsoft într-un comunicat publicat pe site-ul companiei. Microsoft mai spune că în privința rușilor este vorba despre același grup de hackeri care a fost identificat de procurorii americani ca fiind în spatele atacurilor cibernetice asupra democrațiilor în 2016. Acum, atacurile lor i-au vizat atât pe democrați, cât și pe republicani. Raportul arată că hackerii ruși au luat la țintă peste 200 de organizații și consultanți politici. În ceea ce-i privește pe chinezi și iranieni, în cazul lor nu este furnizat un bilanț, însă în orice caz, hackerii chinezi au avut drept țintă campania lui Joe Biden și cel puțin o persoană care a avut legături cu administrația lui Donald Trump. Iranienii, la rândul lor, au încercat să intre în conturile unor oficiali ai administrației Trump și ale unor membri din stafful de campanie, în lunile mai-iunie din 2020. Iată argumentele:

- „Ceea ce am constatat seamănă cu modele anterioare de atacuri care vizau nu numai candidații și persoanele care lucrau la campaniile lor, dar și pe cei cu care aceștia se consultau în chestiuni-cheie”, arată Microsoft.

- Compania i-a avertizat pe cei vizați de atacuri informatice și de asemenea a alertat serviciile de informații americane.

- Dezvăluirea acestor eforturi externe de amestec în campania electorală americană vine cu mai puțin de două luni înainte de scrutinul prezidențial din 3 noiembrie și confirmă un avertisment care deja fusese lansat în privința celor trei țări încă de luna trecută.

•Cele trei state au fost arătate cu degetul și în ceea ce privește spionarea eforturilor americane de a găsi un vaccin anti-COVID.

•Și oficialii din serviciile de informații au spus că au descoperit probe că Rusia se amestecă în alegeri, cu scopul de a aduce prejudicii campaniei lui Joe Biden. Compania Facebook, la rândul său, a anunțat că a descoperit un grup de trolli ruși care au revenit în campania actuală din Statele Unite, după ce o făcuseră și în 2016. Și Google dezvăluise, în iunie, că a depistat tentative din China și Iran de interferență în campania americană.

Atât Casa Albă, cât și tabăra lui Joe Biden au declarat că iau avertismentul Microsoft foarte în serios [4].

Concluzie: Președintele Donald Trump rămâne o forță politică ce nu poate fi ignorată.

Referințe bibliografice:

1. <https://legeaz.net/dictionar-juridic/campania-electorală> (Vizitat 28.10.2020).
2. https://www.ipn.md/ro/igor-botan-rolul-presei-in-campania-electorală-este-fundamental-8004_1077209.html#ixzz6mlXieVwt(Vizitat 12.11.2020).
3. <https://m.digi24.ro/stiri/externe/sua/alegeri-sua-2020-campania-electorală-sub-semnul-conspiratiilor-1393608>(Vizitat 21.11.2020).
4. <https://m.digi24.ro/stiri/externe/sua/microsoft-face-dezvaluiri-care-pun-pe-jar-campania-electorală-din-sua-1366385>(Vizitat 18.11.2020).

FENOMENUL LIBERTĂȚII MASS-MEDIA DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN VIZORUL PARTENERILOR DE DEZVOLTARE

CRASNIȚCHI Gabriela,

studentă, anul I,

Facultatea de jurnalism și științe ale comunicării

crasnitchi.gabriela@mail.ru

PÎRȚAC Grigore,

doctor în politologie,

conferențiar universitar, USEM.

SUMMARY

In this article, the authors address freedom of expression and Access to information are fundamental human rights and the basis for the existence and development of a perfect civil society.

Key words: freedom of the press, media, external partners, external leaders, NGOs, international rankings.

Este evident că relația seculară dintre mass media și puterea politică a fost marcată de o conflictualitate permanentă. În fond, n-ar fi o exagerare a afirma că conflictul este, cu precădere, modul de existență a mass media în contextul puterii. Mai întâi cenzura a fost expresia cea mai relevantă a acestei relații, determinând constrângerea și subordonarea, a cărei a fost supusa de-a

lungul anilor presa. Afirmarea doctrinei liberale, bazate pe ideea limitării puterii și a respectării drepturilor individuale, consolidarea în anumite țări occidentale a sistemelor liberal-democratice au stimulat inovații în procesele de guvernare și în organizarea mașinii statale, precum și implementarea libertății expresiei, urmate de afirmarea unei prese care, prin funcțiile sale informativă și critică, a obținut o importantă dimensiune politică, contribuind substanțial la consolidarea unor noi reguli ale jocului în cadrul democrației reprezentative, al cărui element indispensabil devine [1].

Toate structurile guvernamentale dețin informații de anumită relevanță pentru public. Uneori relatările cele mai importante derivă din niște întrebări simple și directe adresate autorităților locale sau regionale [2].

Potrivit rapoartelor internaționale, Republica Moldova este o țară parțial liberă din perspectiva libertății presei și asigurării libertății de exprimare. Raportul Reporters Without Borders plasează Moldova pe locul 76 din 180 în privința asigurării libertății mass-media din 2016. Raportul Freedom House atribuie Moldovei 3 puncte din 12 la Capitolul asigurarea libertății din 2016. Gradul de asigurare a libertății de exprimare este relativ redus, conform OAP. Doar aproximativ 40% dintre respondenți consideră ca fiind asigurat dreptul la libertatea opiniei și a exprimării în raport cu dreptul cetățeanului de rând. Studiul privind percepția populației asupra drepturilor omului în Republica Moldova a arătat că peste jumătate din participanții la sondaj atestă persistența percepțiilor de risc în urma liberei exprimări. După frecvența încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului de rând în Republica Moldova, dreptul la informație, libertatea opiniei și a exprimării se plasează pe locul 7. Prin acceptarea recomandărilor EPU referitoare la asigurarea independenței mass-media, Republica Moldova și-a asumat obligația implicită de a asigura libertatea de exprimare inclusiv a jurnaliștilor, dar și accesul la informații și transparența în procesul decizional. Independența media se va realiza prin reglementarea noțiunilor de proprietar și investitor în domeniul media, cota de piață media, cota de licență media și cota de publicitate, stimularea instituțiilor media să producă și să difuzeze produse naționale, consolidarea instituțională a Consiliului Coordonator al Audiovizualului, dezvoltarea prevederilor anti-concurență în privința instituțiilor media. De asemenea, în vederea asigurării transparenței și a dreptului de acces la informații, urmează a fi întreprinse acțiuni de modificare a legislației conexe legii cu privire la accesul la informație în vederea asigurării reglementării minime a mediului on-line și capacitarea personalului din autoritățile publice centrale și locale în domeniul asigurării transparenței și asigurării accesului la informații, asigurarea aplicării uniforme și în spiritul standardelor europene a legii privind datele cu caracter personal.[3]

Ambasadorul SUA la Chișinău, Dereck J. Hogan: „Presa liberă este piatra de temelie a oricărei democrații. Fără ea nu există niciun instrument de a responsabiliza alegătorii. Dezinformarea este omniprezentă. Este ușor să scrii o știre fără sens și să o publici pe o rețea de socializare. De cele mai multe ori, cel mai bun lucru e să ignorăm minciunile. Suntem în mijlocul unei pandemii globale. Din păcate, există elemente maligne care folosesc acest moment pentru a răspândi dezinformarea. Moldova are nevoie de presă liberă, cetățenii au nevoie de acces la o varietate de surse mass-media. Statele Unite susțin mass-media care servesc publicului și nu intereselor înguste.” Șeful Delegației Uniunii Europene la Chișinău, Peter Michalko: „Mass-media joacă un rol vital pentru viața țării. Este un moment oportun pentru a discuta situația mass-media, după o campanie electorală care a scos la iveală că prea multe instituții media promovează interesele politice. Aș dori să solicit Parlamentului și Guvernului să reînnoiască cadrul legal” [4].

Aspectele funcționale care afectează mass-media în Republica Moldova sunt, de obicei, percepute ca și sectoriale și orizontale, și anume ca și aspecte separate care interacționează dar nu se suprapun sau nu provin unul de la altul. Astfel, raportul anual „Indicele privind situația presei din Moldova” evaluează situația în domeniul mediatic în baza unor categorii largi, inclusiv cadrul juridic, contextul politic, mediul economic, mediul profesional și securitatea jurnaliștilor și mass-media. Spre deosebire de raportul susmenționat, autorii acestei note analitice consideră aspectele mediatic din Republica Moldova stratificate și ierarhizate, necesitând, așadar, o abordare analitică în care într-un anumit context unele aspecte predomină asupra altora. Când se dorește

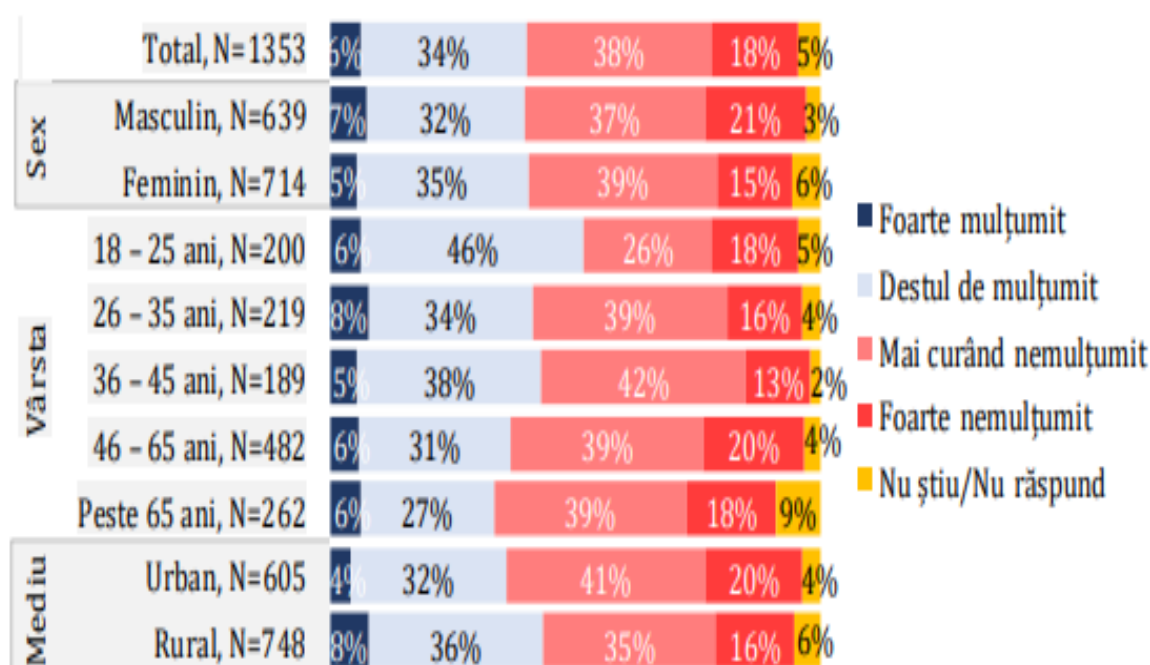
implementarea reformei mass-media, un aspect preeminent și global este ingerința politică care subminează libertatea și independența mass-media (cu alte cuvinte, aceasta este problema din vârful ierarhiei aspectelor mediatic). Ingerința politică este un fenomen răspândit și în Republica Moldova și are cel mai puternic și perceptibil impact asupra activității mass-media. De regulă, aceasta ia forma monopolizării pieței mass-media de către diferiți actori politici, care își folosesc influența asupra mass-media pentru a face partizanat politic și pentru a pune presiune asupra instituțiilor media și jurnaliștilor independenți. Implicarea partidelor politice, politicienilor, funcționarilor de stat și aliaților acestora în activitatea mass-media este principalul indicator al nivelului general al interesului politic în reforma mass-media (și, respectiv, al nivelului de realizare a acesteia în practică). Mai puțin evidente sunt aspectele “tehnice” (care stau la baza ierarhiei) în domeniul mediatic din Republica Moldova, și anume aspectele juridice, organizaționale și instituționale care sprijină factorul politic. În ultimii ani, printre acestea s-a regăsit imperfecțiunea cadrului de reglementare sau neaplicarea legislației (cum ar fi prevederile în domeniul audiovizualului, accesul la informație și libertatea de exprimare, și Concepția națională de dezvoltare a mass-media); performanța slabă a autorităților de reglementare, inclusiv Consiliul Audiovizualului (CA) și Consiliul Concurenței, și sustenabilitatea instituțiilor media.⁴ În cele din urmă, atât problemele de vârf, cât și cele de bază sunt cruciale în determinarea abilității sectorului media de a-și îndeplini rolul important de cea de-a patra putere în stat, și anume de a oferi cetățenilor țării informații obiective și de calitate, care să responsabilizeze liderii și să sprijine procesele democratice [5].

Merită remarcat că și situația proprietății mass-media rămâne în esență neschimbată din 2016. Liderul Partidului Democrat (PDM), Vlad Plahotniuc, continuă să fie proprietarul celor mai multe platforme media din Moldova, controlând patru din cinci canale de audiență națională (Prime, Canal 2, Canal 3 și Publika TV) alături de câteva stații radio, portaluri web și agenții de publicitate. El este urmat de actualul Președinte al Republicii Moldova Igor Dodon, ai cărui colaboratori apropiați și Partidul Socialiștilor dețin, la rândul lor, cel puțin trei posturi de televiziune (Accent TV, NTV Moldova și Exclusiv TV). Un competitor mai nou în această „cursă” a proprietarilor de surse media este controversatul om de afaceri și primar al orașului Orhei, Ilan Șor. Posturile de televiziune asociate acestuia (Alt TV, Televiziunea Centrala, fostă Euro TV), sunt administrate de un reprezentant special al Partidului Politic „Șor”. Proprietarii oficiali sunt apropiați ai lui Ilan Șor care sunt și fondatori ai “Novosti – Moldova” și “Sputnik.md”, agenție de presă considerată de către presa occidentală ca fiind „sursă de propagandă a Kremlinului”. Un pas important spre îmbunătățirea cadrului legal al mass-media din Republica Moldova a fost făcut prin introducerea câtorva legi importante începând cu anul 2017. Cu toate acestea, unele din ele sunt încă în faza de proiect sau nu au intrat încă în vigoare. O atenție specială s-a concentrat pe două documente de importanță strategică, elaborate în iulie 2018, împreună cu reprezentanții societății civile și experții media naționali. Acestea sunt Concepția Națională de dezvoltare a mass-media în Republica Moldova (2018 - 2025) și noul Cod al Audiovizualului.

Cu referire la Concepția Națională de dezvoltare a mass-media, este un document de politică total nou pentru țară. Documentul urmărește îmbunătățirea mediului mediatic și sporirea calității surselor media, prin urmare contribuind la consolidarea unui sistem de emisie coerent și a unei societăți democratice în Republica Moldova. Al doilea document este noul Cod al Audiovizualului, care, după o lungă amânare din cauza refuzului președintelui Dodon de a-l promulga, a fost în final promulgat de Speakerul Parlamentului Andrian Candu. Noul Cod, care a fost elaborat în baza recomandărilor internaționale și europene, prevede câteva schimbări esențiale, care vizează îmbunătățirea transparenței proprietății mass-media, independenței editoriale, libertății de exprimare, protecției jurnaliștilor și egalității de gen. De asemenea, Codul definește concepte precum propaganda mediatică, dezinformarea, discursul de ură și proprietatea mass-media, care sunt conforme cadrului european de reglementare. Documentul oferă criterii clare bine definite pentru o politică de sancționare, care poate fi potențial utilizată pentru a aborda amenințările la adresa libertății mass-media în Moldova [6].

În perioada ultimelor trei guvernări, reforma mediatică în Republica Moldova poate fi caracterizată prin: 1) ingerința politică care a subminat reforma la baza/nivelul tehnic al domeniului, 2) re-prioritizarea problemelor tehnice odată cu diminuarea influenței politice și, respectiv, 3) re-apariția ingerinței politice sub guvernarea actuală dominată de PSRM. Mai mult decât atât, această reformă niciodată nu s-a bucurat de susținerea adevărată nici a clasei politice, și nici a instituțiilor media (inclusiv autoritățile de reglementare și mass-media care fac partizanat politic) în același timp. Reformele inițiate în perioada guvernării Partidului Democrat ar fi putut să îmbunătățească reziliența mass-media, dar PDM nu s-a arătat predispus să soluționeze problema fundamentală – să renunțe la propriul control asupra massmedia. Guvernul Sandu, singurul care a arătat un interes legitim și deschidere față de o mass-media independentă, din păcate, a fost copleșit de rămășițele vechiului sistem disfuncțional, problemele tehnice și revenirea politicului în mass-media, neavând astfel capacitatea de a promova schimbări substanțiale [7].

Figura 1.2: Nivelul de satisfacție față de mass media din Republica Moldova. "Q4. Cât de mulțumit sau nemulțumit sunteți de mass media din Republica Moldova în general (TV, presă, radio, portaluri de știri pe internet etc.)?", N=1353

În cadrul sondajului, participanții la studiu au fost rugați să evalueze nivelul de satisfacție față de mass media din Republica Moldova în general. 56% dintre respondenți au menționat că nu sunt mulțumiți de mass media, dintre care – 18% au declarat că sunt "foarte nemulțumiți". Analizând datele în funcție de criteriile demografice (Anexa 1.2), se observă că 62% din cei cu studii superioare au indicat că sunt mai curând sau foarte nemulțumiți de mass media în țară. Cu 2 p. p. (puncte procentuale) mai puțini respondenți cu vârsta 46-65 de ani au comunicat același lucru. 14% dintre respondenții care se află în concediu de maternitate au indicat că sunt foarte mulțumiți de mass media din țară. Cu 9 p. p. mai puțini respondenți pensionari cu indicat același nivel de mulțumire. 35% din vorbitori de limba română și cu 3 p. p. mai puțini vorbitori de limba rusă declară că sunt destul de mulțumiți de mass-media din Moldova. În același timp, 17% din cei care vorbesc româna și 19% din vorbitori de limba rusă au denotat că sunt mai curând nemulțumiți de mass-media din RM [8].

Cu referire la activitatea ONG din domeniul mass-media din Republica Moldova, top

conform <https://civic.md/organizatii/centrul-pentru-jurnalism-independent.html> , menționează Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI). Aceasta organizație este în lista desemnării procentuale (Legea 2%). Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI) este o organizație nonguvernamentală (ONG), necomercială, apolitică, constituită în formă organizatorico-juridică de „instituție privată”, care acordă asistență jurnaliștilor și instituțiilor media din Republica Moldova. CJI își vede misiunea în a sprijini jurnalismul profesionist și își propune să contribuie la afirmarea unei presei de calitate, independente și imparțiale. Centrul pentru Jurnalism Independent a fost fondat în 1994, ca un proiect al Casei „Lumea Deschisă”. În 1998 devine organizație independentă.

Alt ONG este IDIS Viitorul, care reprezintă un think tank independent, înființat în 1993. În calitate de think tank independent, IDIS combină cercetarea socială, politică și economică cu componente solide de advocacy. Instituția realizează cercetări aplicate de monitorizare pe mai multe domenii: economie, politica socială, politicile UE, dezvoltarea regională, dar și riscurile de securitate și de politică externă. De asemenea, organizează evenimente publice cu o prezență activă în mass-media [9].

Organizațiile neguvernamentale din domeniul mass-media (Asociația Presei Independente, Centrul pentru Jurnalism Independent, Centrul de Investigații jurnalistice, Asociația Presei Electronice, Centrul Acces-info, Comitetul pentru Libertatea Presei, Asociația Telejurnaliștilor Independenți, RISE Moldova) cer autorităților Republicii Moldova să asigure informarea operativă și completă despre situația epidemiologică în contextul extinderii pandemiei COVID-19, transmite IPN, citând un Apel al organizațiilor respective.

Totodată, acestea cer Comisiei Naționale pentru Situații Excepționale, Guvernului Republicii Moldova, Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale și Agenției Naționale pentru Sănătate Publică să asigure o colaborare corectă și profesionistă cu instituțiile mass-media, abținându-se de la acuzații nefondate și insinuări în adresa jurnaliștilor care solicită informații de interes public și au datoria să informeze obiectiv și complet.

Organizațiile susțin că jurnaliștii întâmpină situații când diferiți funcționari guvernamentali și Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, în loc să răspundă operativ la solicitările de confirmare sau infirmare a unor informații, aceștia refuză să ofere informații, iar apoi acuză nejustificat presa de încercare de a face senzații și de încălcarea dreptului la viață privată.

Autorii solicită instituțiilor și funcționarilor publici să accepte întrebări în regim online de la jurnaliști după briefingurile transmise prin intermediul platformelor de streaming și atenționează autoritățile că informarea completă despre toate aspectele de interes public referitoare la situația epidemiologică din țară, cu respectarea obligatorie a drepturilor pacienților, este cea mai eficientă măsură împotriva dezinformării în legătură cu COVID-19 și o condiție esențială pentru evitarea unor situații de panică în societate [10].

Cu referire la nivelul libertății masei, Republica Moldova ocupă locul 91 printre 180 de țări în clasamentul libertății presei în 2019, realizat de organizația „Reporteri fără frontiere”. Clasamentul este condus de Norvegia, urmată de Finlanda, Suedia, Olanda și Danemarca. La coadă se află Vietnam, China, Eritreea, Coreea de Nord și Turkmenistan. România ocupă locul 47, Ucraina – 102, iar Rusia – 149 [11].

În același context președinta Consiliului Audiovizualului, Ala Ursu-Antoci, pe data de 04 februarie 2021, a avut o întrevedere cu ambasadoarea Suediei în Republica Moldova, Excelența Sa Anna Lyberg. Discuția s-a axat pe dezvoltarea sectorului audiovizual și cooperarea în domeniul drepturilor omului, inclusiv dreptul la libertatea de exprimare. Astfel, în cadrul întrevederii, Ala Ursu-Antoci a adus sincere mulțumiri Ambasadei Suediei pentru aportul adus la dezvoltarea domeniului audiovizualului și suportul acordat la promovarea și implementarea celor mai bune practici europene în Republica Moldova.

O poziție importantă pe care a reiterat-o președinta Consiliului Audiovizualului este cooperarea cu autoritățile omoloage din cadrul Uniunii Europene și conclucrarea cu autoritatea de reglementare a domeniului audiovizualului din Suedia.

La rândul său, Excelența Sa Anna Lyberg a felicitat-o pe dna Ala Ursu-Antoci cu numirea în

funcția de președintă a Consiliului Audiovizualului, funcție care implică o înaltă responsabilitate într-un stat democratic, care are scopul de a asigura libertatea mass-mediei, un angajament asumat de Republica Moldova în Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană.

Ambasada Suediei, un bun susținător al țării noastre în aspirațiile europene, oferă suport mass-mediei din Republica Moldova, la moment fiind în derulare mai multe proiecte, între care o colaborare cu societatea civilă și ONG-urile media. De aceea, ambasadoarea Suediei a menționat faptul că este binevenită inițierea acestui dialog dintre Consiliul Audiovizualului și Ambasada Suediei și susține amplificarea unei cooperări cu autoritatea de reglementare audiovizuală din Suedia. Președinta Consiliului Audiovizualului, Ala Ursu-Antoci, împreună cu membra Consiliului Audiovizualului, Tatiana Buraga, a avut, pe data de 19 ianuarie 2021, o întâlnire cu Excelența Sa William Massolin, șef al Oficiului Consiliului Europei la Chișinău. În cadrul discuției purtate, președinta Consiliului Audiovizualului, Ala Ursu-Antoci, a mulțumit Excelenței Sale William Massolin pentru asistența acordată întru implementarea bunelor practici europene în domeniul audiovizual, în special în proiectul Promovarea standardelor europene în reglementarea domeniului audiovizualului din Republica Moldova 2020-2021, care are scopul de a consolida pluralismul media, fiind organizate o serie de seminare on-line pentru angajații Direcției Monitorizare TV și Radio cu privire la standardele internaționale legate de monitorizarea mass-mediei în timpul alegerilor și cu privire la modul de aplicare în activitatea de zi cu zi a metodologiei de monitorizare a mass-media.

De asemenea, Ala Ursu-Antoci a exprimat grațitudine diplomatului european pentru suportul acordat Consiliului Audiovizualului în cadrul proiectului Consolidarea accesului la justiție prin mecanisme de soluționare extrajudiciare pentru victimele discriminării, infracțiunilor generate de prejudecată și discursurilor de instigare la ură în țările Parteneriatului Estic. La rândul său, Excelența Sa William Massolin, șef al Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, s-a arătat mulțumit de colaborarea cu Consiliul Audiovizualului întru dezvoltarea domeniului audiovizualului și promovarea principiilor și a drepturilor fundamentale ale omului și a valorilor sociale [12].

În concluzie trebuie de menționat că Republica Moldova are un mediu electoral competitiv, iar libertățile de întrunire, vorbire și religie sunt în mare parte protejate. Cu toate acestea, corupția omniprezentă din sectorul guvernamental, legăturile dintre partidele politice majore și interesele economice puternice și deficiențele majore ale statului de drept continuă să împiedice guvernarea democratică.

Mediul media este dominat de puncte de contact legate de partide politice. Cu puține excepții, posturile de televiziune naționale sunt deținute de persoane afiliate partidelor politice. Sub administrația anterioară condusă de PDM, lucrătorilor mass-media din opoziție și mass-media independente li s-a refuzat frecvent accesul la informații și intrarea în instituțiile guvernamentale. În iunie 2019, grupul de jurnalism de investigație RISE Moldova a dezvăluit că, din 2017, mulți lideri de opoziție, activiști civici și jurnaliști au fost interceptați de autoritățile statului. După instalarea noilor guverne succesive în 2019, reporterii încă se confruntă cu probleme în accesarea informațiilor de importanță publică și se confruntă cu amenințări cu acțiuni legale din partea unor politicieni și personalități publice [13].

Referințe bibliografice:

1. „Mass media vs Politică” de Victor Moraru, Chișinău 2001;
2. „Un ghid pentru jurnaliști despre accesul legal la informația guvernamentală,, Legal Leaks toolkit, Editura MEGA, 2011;
3. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr21_81.pdf Vizitat 28.11.20;
4. <https://agora.md/live/80482/live-text-forumul-massmedia-2020> Vizitat 28.11.20;
5. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-04/Zghibarta_final_RO.pdf Vizitat 25.10.20;
6. <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Nofit-RO-final.pdf> Vizitat 10.11.20;
7. https://www.internews.org/sites/default/files/2018-11/03_INTERNEWS_Final%20report_25.10.18_RO-web.pdf extras pe data de 12.11.20;

8. [https://www.internews.org/sites/default/files/2018-11/03 INTERNEWS Final%20report 25.10.18 RO-web.pdf](https://www.internews.org/sites/default/files/2018-11/03_INTERNEWS_Final%20report_25.10.18_RO-web.pdf) Vizitat 18.11.20;
9. <https://civic.md/organizatii/centrul-pentru-jurnalism-independent.html> Vizitat 10.11.20;
10. https://www.ipn.md/index.php/ro/apelul-ong-urilor-din-domeniul-mass-media-catre-autoritati-7967_1072373.html Vizitat 10.11.20;
11. <https://stiri.md/article/social/moldova-a-coborat-10-pozitii-in-clasamentul-libertatii-presei> Vizitat 10.02.20;
12. <http://www.audiovizual.md/news/comunicat-de-pres-72> Vizitat 27.10.20;
13. <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2> Vizitat 27.10.20;

RĂZBOIUL HIBRID – O FORMĂ A TERORISMULUI

CULEAC Cristina

studentă, anul II,
Facultatea Științe Politice și Relații Internaționale,
USEM

FRUNZE Ion,

Doctor în drept, USEM

SUMMARY

The European Defence Agency aims to contribute to reinforcing the ability of the European Union and Member States to address hybrid-warfare threats. It achieves this goal through assessing hybrid threat implications for European defence capability development, as well as stress-testing current Priority Actions as defined in the Capability Development Plan (CDP).

Hybrid warfare is the effort to achieve strategic objectives without using significant force, the general said. It is an amorphous definition for an amorphous strategy. Hybrid warfare can include information operations, troop movements, disinformation campaigns, cyber-attacks or a combination of all these thin

Along with the danger of nuclear escalation, hybrid warfare has returned to the forefront of the worst dangers for the West, after the "failure" of the Russia-NATO dialogue. NATO member states, in addition to the rights conferred by the Alliance, also have duties and, indirectly, are part of regional, regional or global threats. It is important to identify the level of knowledge and understanding of the mechanisms of hybrid warfare, on the coordinates: notions and concepts, institutions empowered to counteract it and security.

Key words: hybrid war, NATO, armed forces, opposition force.

Războiul hibrid este o strategie militară care folosește război politic și combină războiul convențional, războiul neregulat și războiul cibernetic cu alte metode de influențare, cum ar fi știrile false, diplomația, legile și intervenția electorală străină. Combinând operații cinetice cu eforturi subversive, agresorul intenționează să evite atribuirea sau retribuția. Războiul hibrid poate fi folosit pentru a descrie dinamica flexibilă și complexă a spațiului de luptă care necesită un răspuns foarte adaptabil și rezistent [1].

Nu există o definiție universal acceptată a războiului hibrid care să ducă la o anumită

dezbateri dacă termenul este deloc util. Unii susțin că termenul este prea abstract și doar ultimul termen pentru a se referi la metode neregulate pentru a contracara o forță convențională superioară. Abstracția termenului înseamnă că este adesea folosit ca un termen captiv pentru toate amenințările neliniare [2].

Războiul hibrid este un război cu următoarele aspecte:

➤ Un adversar nestandard, complex și fluid. Un adversar hibrid poate fi stat sau non-stat. De exemplu, în războiul Israel – Hezbollah și în războiul civil sirian, principalii adversari sunt entități nestatale din cadrul sistemului de stat. Actorii nestatali pot acționa ca împuterniciți pentru țări, dar au și agende independente. De exemplu, Iranul este un sponsor al Hezbollah, dar a fost agenda Hezbollah, nu a Iranului, care a dus la răpirea trupelor israeliene care a dus la războiul Israel-Hezbollah. Pe de altă parte, implicarea rusă în Ucraina poate fi descrisă ca un actor de stat tradițional care duce un război hibrid (pe lângă utilizarea unui proxy hibrid local), deși Rusia neagă implicarea în conflictul din Ucraina [3].

➤ Un adversar hibrid folosește o combinație de metode convenționale și neregulate. Metodele și tactica includ capacități convenționale, tactici neregulate, formațiuni neregulate, diplomatie, politică, acte teroriste, violență nediscriminată și activitate criminală. Un adversar hibrid folosește și acțiuni clandestine pentru a evita atribuirea sau retribuția. Metodele sunt utilizate simultan pe tot spectrul conflictului cu o strategie unificată. Un exemplu actual îl reprezintă aspirațiile transnaționale ale statului islamic, tactica mixtă, formațiunile structurate și utilizarea crudă a terorismului ca parte a arsenalului său [4].

➤ Un adversar hibrid este flexibil și se adaptează rapid. De exemplu, răspunsul statului islamic la campania de bombardare aeriană a SUA a fost o reducere rapidă a utilizării punctelor de control, a convoaielor mari și a telefoanelor mobile. Militanții s-au dispersat și în rândul populației civile. Daunele colaterale civile cauzate de atacurile aeriene pot fi utilizate ca un instrument eficient de recrutare [5].

➤ Un adversar hibrid folosește sisteme avansate de arme și alte tehnologii perturbatoare. Astfel de arme pot fi acum cumpărate la prețuri avantajoase. Mai mult, alte tehnologii noi sunt adaptate la câmpul de luptă, cum ar fi rețelele celulare. În 2006, Hezbollah a fost înarmat cu armament de înaltă tehnologie, cum ar fi rachete ghidate de precizie, pe care statele naționale le folosesc de obicei. Forțele Hezbollah au doborât elicoptere israeliene, au avariat grav o barcă de patrulare cu o rachetă de croazieră și au distrus tancuri puternic blindate, trăgând rachete ghidate din buncărele ascunse. De asemenea, a folosit drone aeriene pentru a aduna informații, a comunicat cu telefoane mobile criptate și a urmărit mișcările trupelor israeliene cu echipamente termice de vizionare nocturnă [6].

➤ Utilizarea comunicării în masă pentru propagandă. Creșterea rețelelor de comunicare în masă oferă instrumente puternice de propagandă și recrutare. Utilizarea site-urilor de știri false pentru a răspândi povești false este un element al războiului hibrid [7].

➤ Un război hibrid are loc pe trei câmpuri de luptă distincte. Acestea sunt câmpul de luptă convențional, populația indigenă din zona de conflict și comunitatea internațională [8].

Șeful Statului Major al Armatei SUA a definit o amenințare hibridă în 2008 ca un adversar care încorporează „combinații diverse și dinamice de capacități convenționale, neregulate, teroriste și criminale”. Comandamentul Forțelor Unite ale SUA definește o amenințare hibridă ca „[un] adversar care utilizează simultan și adaptativ un amestec personalizat de mijloace sau activități convenționale, neregulate, teroriste și criminale în spațiul operațional de luptă. Mai degrabă decât o singură entitate, o amenințare hibridă sau provocator poate fi o combinație de actori de stat și non-statali. ” Armata SUA a definit o amenințare hibridă în 2011 ca ” combinația diversă și dinamică a forțelor regulate, a forțelor neregulate, a elementelor criminale sau a unei combinații a acestor forțe și elemente. toate unificate pentru a obține efecte benefice reciproc. ” NATO folosește termenul pentru a descrie „adversarii cu abilitatea de a folosi simultan mijloace convenționale și neconvenționale în mod adaptativ pentru a-și atinge obiectivele”. Fostul șef al armatei americane George W. Casey Jr. a vorbit despre un nou tip de război care va deveni din ce în ce mai frecvent în viitor: „Un hibrid de război neregulat și război convențional”. Potrivit Centrului european de

excelență pentru combaterea amenințărilor hibride, inaugurat în 2017, „amenințările hibride sunt metode și activități care vizează vulnerabilitățile adversarului”, unde „gama de metode și activități este largă” [9].

Militarilor tradiționali le este greu să răspundă la războiul hibrid. Organizațiilor colective de apărare, cum ar fi NATO, ar putea fi greu să cadă de acord asupra sursei conflictului, ceea ce face ca răspunsul să fie dificil. Un articol publicat în *Global Security Review*, „Ce este războiul hibrid?”, Compară noțiunea de război hibrid cu conceptul rus de război „neliniar”, pe care îl definește ca desfășurarea „forțelor militare convenționale și neregulate împreună cu agresiuni psihologice, economice, politice și cibernetice.” Articolul atribuie parțial dificultatea taxonomiei militare „rigide” sau statice utilizate de NATO pentru a defini însăși conceptul de război. De asemenea, pentru a contracara o amenințare hibridă, puterea tare este adesea insuficientă. Adesea, conflictul evoluează sub radar și chiar și un răspuns „rapid” se dovedește a fi prea târziu. Forța copleșitoare este un factor de descurajare insuficient. Mulți militari tradiționali nu au flexibilitatea de a schimba constant tactici, priorități și obiective [10].

Combinăția dintre metodele convenționale și neregulate nu este nouă și a fost folosită de-a lungul istoriei. Câteva exemple ale acestui tip de luptă se găsesc în războiul revoluționar american (o combinație a armatei continentale a lui George Washington cu forțele miliției) și în războaiele napoleoniene (obișnuții britanici au cooperat cu gherilele spaniole). Se pot găsi și exemple de război hibrid în conflicte mai mici din secolul al XIX-lea. De exemplu, între 1837 și 1840, Rafael Carrera, un țaran conservator lider rebel din Guatemala, a purtat o campanie militară de succes împotriva liberalilor și a guvernului federal al Americii Centrale, folosind o strategie care combina tactica clasică de gherilă cu operațiunile convenționale. Abordarea hibridă a lui Carrera asupra războiului i-a oferit avantajul asupra dușmanilor săi superiori numeric și mai bine înarmați. Uniunea Sovietică s-a angajat într-un prim caz de război hibrid în 1944. Când Armata Tuvan era plecată în Europa, luptând de-a lungul Armatei Roșii împotriva celui de-al Treilea Reich, Moscova a anexat Republica Populară Tuvan presând guvernul Tuvan să ceară aderarea la Soviet Uniune [11].

După 1945. Războiul din Vietnam a văzut tactici de război hibrid de ambele părți, SUA folosind CIA pentru a sprijini partidele de război civil din Laos și războiul civil cambodgian, precum și grupurile etnice din Vietnam pentru cauza sa, iar Uniunea Sovietică a sprijinit miliția Viet Cong [12].

După 1989. Sfârșitul Războiului Rece a creat un sistem unipolar cu o putere militară americană preponderentă. Deși acest lucru a temperat conflictele tradiționale, conflictele regionale și amenințările care stimulează punctele slabe ale structurii militare convenționale devin din ce în ce mai frecvente. În același timp, sofisticarea și letalitatea actorilor nestatali au crescut. Sunt bine înarmați cu arme avansate tehnologic, care sunt acum disponibile la prețuri mici. În mod similar, tehnologiile comerciale precum telefoanele mobile și rețelele digitale sunt adaptate la câmpul de luptă. Un alt element nou este capacitatea actorilor nestatali de a persista în cadrul sistemului modern [7].

2006 Războiul Israel-Hezbollah. Unul dintre exemplele cele mai des citate ale unui război hibrid este conflictul din 2006 dintre Israel și Hezbollah. Hezbollah este un actor sofisticat nestatal, sponsorizat de Iran. Deși grupul acționează adesea ca un proxy pentru Iran, el are propria sa agendă. Politica Hezbollah, mai degrabă decât a Iranului, a condus la răpirea trupelor israeliene, care a fost impulsul războiului. Războiul a inclus aproximativ 3.000 de luptători Hezbollah încorporați în populația locală atacată de aproximativ 30.000 de soldați israelieni.

Grupul a folosit celule descentralizate compuse din gherilă și trupe regulate, înarmate cu armament pe care statele naționale îl folosesc, cum ar fi rachete antitanc, rachete, vehicule aeriene fără pilot înarmate și dispozitive explozive improvizate avansate. Celulele Hezbollah au dărâmat elicopterele israeliene, au deteriorat tancurile Merkava IV, au comunicat cu telefoane mobile criptate și au monitorizat mișcările trupelor israeliene cu dispozitive de vizionare nocturnă și imagistică termică. Agenții iranieni ai Forței Quds au acționat ca mentori și furnizori de sisteme avansate.

Hezbollah a valorificat comunicarea în masă, distribuind imediat fotografiile și videoclipuri pe câmpul de luptă dominând lupta de percepție pe tot parcursul conflictului. Israelul nu a pierdut războiul pe câmpul de luptă, ci a pierdut bătălia informațională, ca percepție copleșitoare atunci a înfrângerii israeliene [13].

2014 ISIL avans în Irak. Statul Islamic din Irak și Levant (ISIL) este un actor nestatal care folosește tactici hibride împotriva armatei irakiene convenționale. ISIL are aspirații tranzitorii și folosește tactici neregulate și regulate și terorism. Ca răspuns, Irakul s-a orientat către tactica hibridă în sine folosind actori non-statali și internaționali pentru a contracara avansul ISIL. Statele Unite au fost, de asemenea, un participant hibrid și au folosit o combinație de putere aeriană tradițională, consilieri ai trupelor guvernamentale irakiene, peshmerga kurde, miliții sectare; de asemenea, a instruit forțele de opoziție din Siria. Războiul hibrid este un conflict cu un grup interconectat de actori de stat și nestatali care urmăresc obiective suprapuse și un stat local slab [14].

Activități rusești în anii 2010. Utilizarea pe scară largă a guvernului rus în conflicte, războiul civil sirian și invazia rusă a Ucrainei, a contractorilor militari privați, precum cei ai grupului Wagner, a fost selectată în 2018 de experți ca o parte esențială a strategiei rusești de război hibrid pentru a-și promova interesele. și ameliorând implicarea și rolul acesteia. Mai exact, Rusia a folosit o combinație de război de luptă tradițional, influență economică, strategii cibernetice și atacuri de dezinformare împotriva Ucrainei.

În ceea ce privește Rusia, Jānis Bērziņš, directorul Centrului pentru Securitate și Cercetare Strategică, a publicat pe scară largă pentru a argumenta că utilizarea termenului „hibrid” pentru a caracteriza strategia rusă este înșelătoare, deoarece Rusia are propriile sale definiții și concepte: „cuvântul „hibrid” este atrăgător, deoarece poate reprezenta un amestec de orice. Cu toate acestea, cadrul său de bază diferă de cel dezvoltat de ruși datorită faptului că primul este un concept militar și rezultatul gândirii militare americane. Războiul include operațiuni convenționale. Cu alte cuvinte, Războiul hibrid ar putea face parte din Războiul de generație nouă, dar nu îl poate defini. " Michael Kofman, cercetător principal la CNA și membru al Institutului Kennan al Wilson Center, a menționat în martie 2018 că referințele frecvente ale Occidentului la războiul hibrid erau efectiv „o reacție occidentală neinteligibilă, după decenii de războaie de alegere împotriva nesimțite adversari, la confruntarea cu o altă putere care este capabilă în întregul spectru al conflictului " [15].

Rusia privind activitățile SUA. Moscova a acuzat Washingtonul că a condus un război hibrid împotriva Rusiei în timpul revoluțiilor color. Percepția sa de a fi în război sau într-o stare permanentă de conflict cu SUA și aliații săi a fost susținută de revolta Maidan din Ucraina din 2014. Activitățile Rusiei în fostele state sovietice au fost descrise ca fiind hobbesiene și redolente în gândirea războiului rece [16].

Statele Unite cu privire la activitățile rusești. Generalul Philip Breedlove, într-o audiere a Senatului SUA din februarie 2016, a susținut că Rusia folosește refugiații pentru a slăbi Europa și direcționează aflulul de refugiați spre destabilizarea zonelor și regiunilor din punct de vedere economic și pentru a crea tulburări sociale. La 10 februarie 2016, ministrul finlandez al apărării, Jussi Niinistö, a declarat într-o ședință a miniștrilor apărării NATO că Finlanda se așteaptă ca Rusia să deschidă un al doilea front, cu până la 1 milion de emigranți care ar putea ajunge peste granița finlandeză-rusă. O declarație similară a făcut-o Ilkka Kanerva, fostul ministru de externe al Finlandei și acum președintele Comitetului parlamentar de apărare al țării [17].

Activitățile iraniene din anii 2010. Iranul a fost acuzat că a condus un război hibrid. Potrivit BBC, „Iranul, împreună cu aliații săi houthi [în Yemen]], desfășoară un război clasic al celor slabi împotriva celor puternici; un „conflict hibrid” așa cum este cunoscut în manualele strategice. Împrumută multe dintre tactici din cartea de joc rusă - utilizarea negării; procuri; operațiuni cibernetice și războiul informațional " [18].

Iran cu privire la activitățile Statelor Unite. Statele Unite au fost acuzate că au condus un război hibrid împotriva Iranului și a altor țări [19].

Activitățile saudite și emirate în anii 2010. Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite au fost acuzate că au condus un război hibrid împotriva Qatarului [20].

Activități chinezești în anii 2010. China a fost acuzată că a condus un război hibrid împotriva Taiwanului și în Marea Chinei de Sud [22].

Activități indiene în anii 2010. India a fost acuzată că a condus un război hibrid împotriva Pakistanului [23].

Datorită lipsei de claritate conceptuală, războiul hibrid (HW) are a fost expus unor critici dure. În timp ce o mare parte din critici este valid, HW are utilitate dincolo de simplul fapt pe care îl produce gândire valoroasă despre securitatea actuală și viitoare și provocări de apărare. Acest brief de politică a oferit claritate conceptul prin combinarea noțiunilor aparent opuse de utilizarea de stat și non-stat a HW într-un singur model de HW. Analizând literatura despre HW și studiile de caz ale actorilor descriși ca actori HW, am identificat mai multe caracteristici comune care alcătuiesc modelul HW. În ciuda multora diferențe, există asemănări între actori în modul în care își folosesc instrumentele de putere împotriva celor ale adversarului vulnerabilități percepute pentru a crea efecte sinergice.

Acest lucru poate oferi o mai mare claritate conceptuală în ceea ce privește războiul hibrid, dar nu trebuie citit ca un plan pentru acțiune. Este menit ca punct de plecare comun pentru discuții ulterioare cu privire la viitorul mediu de securitate și modul de descurajare, atenuare și contracararea amenințările HW, de la state sau actori nestatali. Noi trebuie gândiți-vă în general la provocările de securitate și apărare. Mulți dintre acestea se află în afara domeniului militar tradițional și ne lipsesc ideile disponibile cu ușurință despre cum să le răspundem [24].

Mai mult, utilizarea creativă și adaptativă a tuturor instrumentelor de puterea de către adversarii noștri înseamnă că poate fi mai important să ne concentrăm asupra vulnerabilităților noastre și asupra sinergicilor mai degrabă decât asupra capacităților funcționale ale HW actor pe cont propriu. Conceptul de război hibrid oferă o analiză limbaj care permite flexibilitate în abordarea modului de a gândi-vă și operați în viitorul mediu de securitate.

Acestea fiind spuse, totuși, războiul hibrid nu trebuie văzut ca un substitut pentru înțelegerea aprofundată și contextuală a diferitelor actori și provocări atunci când urmează să se facă alegeri strategice [25].

Ierarhizarea războiului hibrid. În conflictul de tip hibrid avem de a face cu o nouă ierarhizare a forțelor implicate, determinate de :

- structură ierarhică independentă, capabilitățile deținute, subordonare și organizare interioară. În acest sens, RAND consideră că forțele hibride au în componere subunități specializate (coeize, antrenate și adaptate la un anumit spațiu operațional, cu o disciplină și ierarhie internă, dotate cu armament de commando și cu capabilități convenționale recunoscute de legislația internațională) forțe hibrid constituite din forțe militare cu o structură ierarhică de comandă cu cele a forțelor independente. Acestea au acces limitat la armamentul convențional, la tehnologii cu dublă destinație și acționează pe teritoriul adversarului cu metode specifice, care să producă efecte convergente pentru epuizarea inamicului, inducerea unei stări apatice în forțele combatante, organizații politice și administrative, conducerea statului etc., acțiuni duse de către forțele armate statale, care își pot adapta structura internă și combină elementele de armată convențională cu cele paramilitare, de gherilă, terorism moderat și chiar acțiuni de criminalitate; pentru unele acțiuni, se pot folosi de mercenari, luptători din gherile și forțe paramilitare și organizații teroriste, pe care le susțin logistic și financiar.

Războiul hibrid vizează: dobândirea de teritorii fără a recurge la forța militară sau convențională; crearea unui pretext pentru acțiunea militară convențională; utilizarea măsurilor hibride pentru a influența politicile altor state; folosirea șantajului economic pentru a obține mai multă influență economică. În funcție de misiunile îndeplinite de forțele militare, sunt predominante următoarele caracteristici, pentru actuala etapă de dezvoltare a „satului global”:

1. este persistent și de lungă durată;
2. se axează pe implicarea populației pentru influențarea deciziei politice a statului țintă;
3. avem de a face cu trupe optimizate și hiperspecializate la ducerea de acțiuni în spectrele geografic, politico-ideologic, economico-social, etno-confesional;

4. au organizare autonomă și nu sunt subordonate statului. Beneficiază de tehnologii ultrasofisticate și sunt finanțate generos de către stat;

5. deoarece rețelele de ierarhie, comandă și control sunt variabile, acestea se pot adapta de la acțiuni convenționale la cele hibride (terorism, criminalitate organizată, gherilă, acțiuni speciale);

6. sunt adaptate la trecerea de la tehnici de operare convenționale la cele asimetrice, în raport cu acțiunea/reacțiunea adversarului;

7. duc acțiuni specifice în domeniile cultural, etno-confesional și media, declanșând acțiuni de contestare a ordinii de drept, prin „implantarea” unui discurs ideologic coerent, cu priză la populație;

8. folosesc rețelele de socializare, Internetul și informațiile de la serviciile de Intelligence, pentru a-și adapta acțiunile, în scopul obținerii de rezultate maxime pe un „front nevăzut” pe care îl controlează eficient [26].

Un aspect important în cunoașterea secretelor războiului hibrid își concentrează în sine Sindromul Stockolm, descris de tezele: unele state devin captive ale provocărilor determinate de evoluția războiului hibrid. Această captivitate poate fi comparată cu sindromul Stockolm, care se poate manifesta pe următoarele paliere: Rusia amenință un stat cu o represiune militară nucleară și, mult mai important, este că această acțiune este percepută ca fiind posibilă; Statele respective sunt captive (Ucraina, Georgia, Republica Moldova), astfel încât supraviețuirea depinde de evoluția conflictelor înghețate care îl țin în captivitate; strategiile Rusiei în unele state implică un nivel foarte real de izolare, singurele puncte de vedere și interpretările situației fiind ale agresorului, iar acestea, oricât de iraționale ar fi, pot distorsiona judecățile în legătură cu acuratețea informației: (Crimeea), determinarea de mesaje negative la adresa UE sau a unor state membre UE (România, Polonia, statele baltice), cât și împotriva binomului SUA-NATO; bunăvoința manifestată de către agresor în scopul deturnării unor strategii, altele decât pro-ruse. În cadrul acțiunilor hibride, violența se manifestă prin noi forme, cum sunt:

1. Metode asimetrice și asincrone de ducere a acțiunilor de luptă – preluat din alte conflicte, care au avut succes în anumite areale - folosite cu abilitate;

2. Folosirea tehnologiilor de top (IT, drone etc.), care pot conferi avantaje circumstanțiale neanticipate în fața actorilor puterii militare consacrate;

3. Folosirea inițiativei, obiectivelor limitate, comunicațiilor speciale, obiectivelor din teren cunoscute, timp suficient de desfășurare și pregătire a pozițiilor de luptă;

4. Folosirea resurselor civile și obiectivelor industrial-tehnice, a armelor de distrugere în masă, cât și a munițiilor și a forțelor pentru operațiuni speciale;

5. Folosirea subversiunii și terorismului combinat;

6. Folosirea potențialului avansat de comandă și control, instruire, întreținere, resurse de Intelligence și cercetare-recunoaștere, în scopul deținerii supremației;

7. Folosirea terorii și a violenței militare, în scopul destructurării ordinii de drept;

8. Operațiuni non-militare, altele decât războiul;

9. Dezvoltarea rețelelor de criminalitate transfrontalieră cu implicații pentru securitatea națională;

10. Trafic de persoane (ISIS = slave sexuale, Ucraina = schimb de prizonieri);

11. Blocarea pieței de capital (înființarea băncii BRICS, jocurile bursiere chineze);

12. Încurajarea guvernelor corupte (efecte în plan social și economic);

13. CyberAttacks – fraude bancare, furt de identitate, afectarea structurilor guvernamentale și militare, afectarea populației;

14. Acțiuni de activare și sprijinire a ONG-urilor pro-ruse și a mediului filorus din statele considerate vectori, de către structurile de Intelligence ruse;

15. Infiltrarea de agenți ISIS (prin migrația controlată) și ruși (prin mediul de afaceri);

16. Menținerea conflictelor înghețate;

17. Menținerea instabilității în Irak, Afganistan, Siria, Liban și Palestina;

18. Fanatismul politic și religios, obstrucția, represiunea;

19. Diversiunea politică, segregarea, fragmentarea statelor [27].

Referințe bibliografice:

1. Hoffman, Frank (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. pp. 35–38.
2. Jasper, Scott; Moreland, Scott (2014-12-02). "The Islamic State is a Hybrid Threat: Why Does That Matter?" Small Wars Journal.
3. Fleming, Brian P. (2011-05-19). "Hybrid threat concept: contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art" (pdf). United States Army Command and General Staff College. Archived from the original on 2015-08-05. Retrieved 2015-08-05.
4. Standish, Reid (2018-01-18). "Inside a European Center to Combat Russia's Hybrid Warfare". Foreign Policy. Retrieved 2018-01-22.
5. El Mawy, Reda (2014-09-30). "Islamic State 'adapting to US-led air strikes'". BBC News. Archived from the original on 2015-08-05. Retrieved 2015-08-05.
6. Whitney, Craig R. (December 2012). "Ruling Arms". World Policy Journal. Archived from the original on 28 December 2012. Retrieved 17 June 2016.
7. Schroeder, Matt & Lamb, Guy (2006). "The Illicit Arms Trade in Africa" (PDF). African Analyst. Archived from the original (PDF) on 21 February 2007. Retrieved 17 June 2016.
8. Sean Sullivan, A Joint Centre To Combat Hybrid Warfare Threats, F-Secure (November 24, 2016).
9. "HYBRID THREATS – Hybrid CoE". Hybrid CoE. Retrieved 2018-01-31.
10. Stowell, Joshua. "What is Hybrid Warfare?". Global Security Review. Retrieved 26 July 2018.
11. <https://neweasterneurope.eu/2020/03/20/dreaming-of-tannu-tuva%E2%82%AC%80BF-soviet-precursors-to-russias-hybrid-warfare/> (Vizitat 21.10.2020).
12. [https://www.researchgate.net/publication/297699821_Hybrid_war_in_Vietnam\(Vizitat_11.10.2020\)](https://www.researchgate.net/publication/297699821_Hybrid_war_in_Vietnam(Vizitat_11.10.2020)).
13. Hoffman, Frank (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. pp. 38–39.
14. Schroefl, Joseph; Kaufman, Stuart. "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War". Studies in Conflict and Terrorism. 37
15. Russia v the West: Is this a new Cold War? BBC, 1 April 2018.
16. Carden, James. "Russia and America's Dangerous Dance". The National Interest. Retrieved 19 February 2017.
17. "E.U. Suspects Russian Agenda in Migrants' Shifting Arctic Route". New York Times. 2016-04-02. Retrieved 2016-04-02.
18. 'Drone' attack on Saudis destabilises an already volatile region". BBC News. 16 September 2019.
19. "The necessity of "effective reaction" against U.S. hybrid war". Tehran Times. 22 June 2019.
20. "The current crisis in the Persian Gulf in the context of hybrid warfare". Australian Defence Force Journal. 2018.
21. "'Pakistan faces hybrid warfare' - Pakistan". Dawn. 9 March 2019.
22. Hybrid Warfare in Pakistan — I". Daily Times. 2 July 2019.
23. The Strategic Threat from Iranian Hybrid Warfare in the Gulf". Center for Strategic and International Studies. 13 June 2019.
24. Auditors Find DoD Hasn't Defined Cyber Warfare". Information Week Government. Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. nexgov.com
25. Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. nexgov.com
26. Fleming Brian P. (2011-05-19). «Hybrid threat concept: contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art» (pdf). United States Army Command and General Staff College.
27. Fleming Brian P. (2011-05-19). «Hybrid threat concept: contemporary war, military

planning and the advent of unrestricted operational art» (pdf). United States Army Command and General Staff College.

PERCEPEREA FENOMENULUI INDEPENDENȚEI JUSTIȚIEI ÎN VIZIUNEA PARTENERILOR DE DEZVOLTARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

PLATON Valeria,
Studentă, anul I, zi,
Facultatea de drept, USEM
valeria-platon@mail.ru

MIHALAȘ Victoria,
Magistru în drept, asistent universitar,
USEM

SUMMARY

Judicial independence means that the judiciary must be free from any influence of government, parliament, or other private interests. The independence of the judiciary is essential and important for the idea of separation of powers in the state.

Key words: judicial independence, justice, judges, judicial control.

Introducere. Justiția - ca una din cele trei puteri în stat se înfăptuiește în scopul apărării și realizării drepturilor și libertăților oamenilor, precum și a celorlalte drepturi și interese legitime deduse organelor judiciare [7].

Independența judiciară servește drept garanție pentru drepturile și privilegiile oferite de o constituție limitată și împiedică intervenția executivă și legislativă asupra acestor drepturi. Acesta servește drept bază pentru statul de drept și democrație. Statul de drept înseamnă că toată autoritatea și puterea trebuie să provină dintr-o sursă de drept supremă. În cadrul unui sistem judiciar independent, instanțele și ofițerii săi nu sunt supuși intervenției inadecvate în treburile judiciare. Cu această independență, sistemul judiciar poate proteja drepturile și libertățile cetățenilor care asigură o protecție egală pentru toți.

Eficacitatea legii și respectul pe care oamenii îl au asupra legii și a guvernului care o adoptă depind de independența sistemului judiciar de a măsura decizii corecte. Mai mult, este un pilon al creșterii economice, deoarece întreprinderile multinaționale și investitorii au încredere să investească în economia unei națiuni care are o justiție puternică și stabilă, independentă de interferențe. Rolul puterii judecătorești în stabilirea validității alegerilor prezidențiale și parlamentare necesită, de asemenea, independența sistemului judiciar.

Pentru a asigura independența justiției, diferite țări folosesc diferite mijloace de selecție pentru alegerea judecătorilor. O modalitate de a asigura independența judiciară este prin acordarea unui mandat pe viață sau mandat lung judecătorilor, care în mod ideal le dă posibilitatea să ia decizii în conformitate cu statul de drept și discreția judiciară, chiar dacă aceste decizii sunt nepopulare din punct de vedere politic sau se opun unor interese puternice.

Fenomenul de independență a justiției în Republica Moldova este mai puțin perceput de oamenii de rând, însă oamenii din acest domeniu luptă zi de zi pentru a avea o justiție corectă și transparentă.

În ajutorul persoanelor din domeniul dat, vin partenerii de dezvoltare a Republicii Moldova, care având o viziune pro-europeana încearcă să realizeze un altfel de tablou al acestui fenomen.

De exemplu, Organizația Națiunilor Unite, de la începutul prezenței și activității sale în Republica Moldova (din 1992), ONU este susținătorul principal al discuțiilor privind drepturile omului și egalitatea de gen, precum și partenerul Republicii Moldova în progresele sale pe calea integrării europene.

Cooperarea cu Organizația Națiunilor Unite se realizează conform domeniilor prevăzute de Cadrul de Parteneriat (CP) ONU – Republica Moldova 2013-2017, cu următorii piloni de bază: (guvernare democratică, justiție, egalitate și drepturile omului; dezvoltarea capitalului uman și incluziunea socială; mediul, schimbările climatice și gestionarea riscurilor dezastrelor.

Valoarea estimativă a programelor ONU planificate și implementate în perioada 2013- 2017 atinge 180 mil USD.

Din punctul de vedere al implementării CP 2013-2017, în anul 2015 susținerea și cooperarea cu ONU a fost extrem de importantă pentru Guvernul Republicii Moldova în următoarele domenii: combaterea corupției, traficul de ființe umane și droguri, promovarea democrației și guvernării eficiente, sănătate, protecție socială, dezvoltarea sectorului privat etc.

În vederea implementării primului pilon - guvernare democratică, justiție, egalitate și drepturile omului, în anul 2015 ONU a oferit expertiză și consiliere politică, a prezentat cele mai bune practici pe domenii, a contribuit la consolidarea capacităților instituționale și de advocacy în domeniul justiției, a participat la aplicarea legii anticorupție, a susținut sectorul migrației, cel de gestionare a frontierelor și a siguranței alimentare.

Astfel, din iunie 2015, PNUD acordă sprijin Centrului Național Anticorupție, în timp ce Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului (OHCHR) a publicat primul său raport în care a examinat legăturile între corupție și drepturile omului [1].

Problema independenței justiției se află permanent în vizorul oficialilor europeni. Astfel, pe 18 ianuarie, Înaltul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate / Vicepreședintele Comisiei Europene, Josep Borrell, s-a întâlnit cu Președintele Republicii Moldova, Maia Sandu.

Josep Borrell a reafirmat angajamentul UE de a consolida asocierea politică și integrarea economică cu Republica Moldova, lucrând într-un parteneriat strâns, bazat pe ambițiosul Acord de Asociere. El a salutat concentrarea puternică a președintelui și mandatului său pe reforme, consolidarea statului de drept și combaterea corupției, și a asigurat-o de sprijinul deplin al UE în acest demers, care este esențial pentru a aduce beneficii tangibile vieții cetățenilor Republicii Moldova. De asemenea, cei doi au discutat despre evoluțiile interne și despre necesitatea unor pași decisivi și eficienți pentru a recâștiga încrederea cetățenilor Republicii Moldova în instituțiile statului, pentru a construi o justiție puternică și independentă și pentru a asigura un sector financiar și bancar stabil [2].

În același context, Johannes Hahn, Comisarul European pentru Politica de Vecinătate și Negocieri pentru Extindere, recent a comentat: „Pachetul de asistență aprobat astăzi – al patrulea din luna iulie – demonstrează angajamentul ferm și continuu al UE de a susține calea de reformă a Moldovei. Acesta ar trebui privit ca o recunoaștere a eforturilor permanente ale Guvernului Republicii Moldova de a soluționa probleme din domeniile vitale precum justiția și statul de drept în beneficiul populației din Moldova. UE este pregătită să asiste în continuare acest proces important condiționat de rezultate tangibile, în special mult-așteptata reformă a justiției” [3].

Despre faptul că, Republica Moldova are probleme la capitolul independenței justiției, ne vorbește condamnarea Republicii Moldova la CEDO. Astfel, de la 1 ianuarie 2006 până în prezent, CEDO a condamnat Republica Moldova de 55 de ori, iar din 2001, de când la putere au revenit comuniștii, Guvernul de la Chișinău a fost condamnat de 90 de ori. Și aceasta în timp ce din 1997 (de când Republica Moldova a aderat la Convenția Europeană a Drepturilor Omului) până în 2001 – Chișinăul a pierdut un singur dosar. O simplă analiză a motivelor invocate de CEDO scoate la

iveală două probleme extrem de grave ale justiției moldovenești: subordonarea politică a sistemului judiciar și nivelul înalt de corupție.

De cele mai multe ori Republica Moldova a fost condamnată pentru proasta calitate a actului de justiție, maltratarea persoanelor în locurile de detenție, neexecutarea hotărârilor instanțelor judiciare, îngrădirea libertății de expresie și a accesului la informație. APCE a transmis recent Chișinăului un set de recomandări menite să încurajeze autoritățile să fortifice instituțiile democratice. În special, experții CE sugerează excluderea șefului statului din procesul de numire și promovare în funcție a judecătorilor. Conform legislației în vigoare în Republica Moldova, președintele numește prin decret judecătorii Curții de Apel. Tot el numește, inițial pentru 5 ani, în funcție președinții, vicepreședinții și judecătorii instanțelor judecătorești după care, la expirarea acestui termen, beneficiază de dreptul discreționar, de a-i reconfirma sau nu în funcții până la atingerea de către aceștia a vârstei de 65 de ani. Culmea absurdității o găsim în Legea cu privire la statutul judecătorului potrivit căreia, fără acordul Președintelui, un judecător din Republica Moldova nu poate fi sancționat nici măcar administrativ [4].

Potrivit ultimului Raport de activitate al Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO), în anul 2020, CEDO a înregistrat 523 de cereri îndreptate împotriva Moldovei, cu 18% mai puțin decât în anul 2019. Acesta este cel mai redus număr de cereri la CEDO din ultimii 12 ani. Având în vedere că încrederea în justiție nu s-a schimbat simțitor în 2020 comparativ cu anii 2018-2019, se pare că această scădere se datorează în principal reducerii popularității în rândul populației, precum și a pandemiei. Raportat la populația țării, numărul cererilor depuse la CEDO împotriva Moldovei oricum rămâne foarte mare. La acest capitol, în anul 2020, Moldova se afla pe locul 9 din cele 47 de țări membre ale Consiliului Europei. În 2020, moldovenii s-au adresat la CEDO de 3 ori mai des decât media europeană. Din 1998 până la 31 decembrie 2020, CEDO a înregistrat peste 15,300 de cereri îndreptate împotriva Moldovei (pentru mai multe detalii, a se vedea tabelul următor). La 31 decembrie 2020, 1,054 dintre acestea (7%) încă așteptau să fie examinate. În ceea ce privește numărul cererilor pendente, Moldova este pe locul 10 din cele 47 de țări membre ale Convenției Europene pentru Drepturile Omului (CEDO). Din cele 1,054 de cereri moldovenești pendente, doar 4% (48 de cereri) erau repartizate pentru examinare judecătorului unic, adică au fost considerate la prima vedere fără șanse de succes. 732 de cereri (69% din cererile pendente) erau repartizate completelor din 3 sau 7 judecători, iar alte 250 de cereri (24% din cererile pendente) sunt comunicate Guvernului (pentru mai multe detalii, a se vedea Graficul nr. 1). Toate aceste cereri au șanse mari de succes (982 de cereri). Numărul cererilor pendente cu șanse mari de succes este aproape egal cu numărul total al cererilor în baza cărora Moldova a fost condamnată în cei 23 de ani de când persoanele se pot plânge la CEDO împotriva Moldovei. Până la 31 decembrie 2020, CEDO a pronunțat 473 de hotărâri în cauzele moldovenești, dintre care 32 - în anul 2020. Numărul hotărârilor adoptate în cauzele moldovenești în 2020 este cu 41% mai mic decât în 2019. În ceea ce privește numărul total de hotărâri, Moldova devansează cu mult Germania (356), Spania (181), Portugalia (359) Olanda (169), țări care au aderat la CEDO cu mult timp înaintea Moldovei și au o populație cu mult mai mare decât a Moldovei. În ceea ce privește numărul de hotărâri pronunțate în cauzele îndreptate împotriva sa, Moldova se află pe locul 12 din cele 47 de țări membre ale Consiliului Europei. Printre cele mai frecvente violări constatate în cele 473 de hotărâri adoptate în cauzele ce vizează Republica Moldova sunt: neexecutarea hotărârilor judecătorești naționale (hotărâri mai vechi), anchetarea inadecvată a maltrătarilor și deceselor; detenția în condiții proaste; detenția ilegală, casarea neregulamentară a hotărârilor judecătorești irevocabile; sau maltratarea sau recurgerea la forța excesivă de către exponenții statului. În cele 32 de hotărâri pronunțate în 2020, CEDO a constatat 50 de violări ale CEDO. Majoritatea violărilor constatate în 2020 se referă la activitatea judecătorilor. 15 din cele 50 de violări ale CEDO (30%) se referă la un singur articol al CEDO - art. 6 (dreptul la un proces echitabil). Cinci dintre aceste violări se referă neexecutarea în termen rezonabil a hotărârilor judecătorești (probleme privind aplicabilitatea Legii nr. 87/2011) și trei - la admiterea apelurilor sau recursurilor tardive. Printre cele mai importante, din punct de vedere juridic, hotărâri pronunțate în 2020, se numără I.E. (detenția arbitrară în penitenciar și maltratarea unui minor de către deținuți), Felix Guțu (încălcarea principiului prezumției

nevinovăției prin refuzul restabilirii în funcție pe motiv că dosarul penal împotriva acestuia a fost încetat pe motiv de amnistie); Partidul Politic „Patria” și alții (anularea participării partidului la alegerile parlamentare fără probe convingătoare și în baza unor hotărâri arbitrare). Pentru mai multe detalii despre hotărârile din anul 2020 a se vedea tabelele de mai jos. În temeiul hotărârilor și deciziilor pronunțate până la 31 decembrie 2020, Guvernul Republicii Moldova a fost obligat să plătească EUR 19,263,793.44. Dintre acestea, în baza hotărârilor - EUR 16,828,648.44 (EUR 1,991,595.44 - în 2020) și în baza reglementărilor amiabile sau declarațiilor unilaterale formulate de Guvern - EUR 2,435,145 (EUR - 111,080 în 2020). Trebuie să evidențiem la acest capitol hotărârea Ojog și alții (lipsirea reclamanților de o parte din Complexul „Gemeni”) prin care Republica Moldova a fost obligată la plata satisfacției echitabile în suma de EUR 1,515,000 și să restituie imobilele luate, sau să plătească alte EUR 2,120,000. Deși termenul executării acestei hotărâri a expirat la 18 mai 2020, aceasta nu a fost executată până în prezent. De peste nouă luni, Curtea Supremă de Justiție examinează cererea de revizuire depusă de Guvern și alte persoane, amânând examinarea cererii de mai mult de 10 ori [5].

Cu certitudine, este importantă și, părerea ambasadorului SUA Dereck Hogan, despre justiția din Republica Moldova.

„Există încă mult de lucru în sistemul justiției pentru a obține mai multe progrese. Ca partener de dezvoltare, continuăm să oferim asistență tehnică și financiară, pentru a sprijini dezvoltarea. Dar este prematur să tragem concluzii. În anumite chestiuni, există un salt, progrese, dar în altele, situația nu prea s-a schimbat. Și, bineînțeles, dacă lipsește voința politică, nu contează cât de multe încercă să facă partenerii de dezvoltare. Pentru că, într-un final, responsabilitatea este în mâinile autorităților și ale poporului Moldovei.

Există exemple pozitive. De exemplu, Procuratura Generală a deschis (produs în original) unele dosare penale care au fost așteptate de mai mulți ani. Dosare penale de rezonanță. Unul dintre acestea – cazul lui Plahotniuc. Este un moment pozitiv, în opinia mea. Există un progres în investigația furtului miliardului. E bine. Cu ajutorul experților internaționali, guvernul a pregătit un pachet de amendamente constituționale, pentru a reforma sistemul justiției. Știți, Curtea Constituțională a declarat despre necesitatea de a perfecționa anumite elemente.

Noi avem o atitudine respectuoasă față de recomandările CC: dacă judecătorii consideră că legea nu corespunde întru totul Constituției, guvernul ar trebui s-o perfecționeze. Și acest lucru se face. În această chestiune, eu sunt în contact strâns cu miniștrii, inclusiv cu ministrul Nagacevschi. Noi vedem că ei depun eforturi.

Desigur, noi ne-am dori ca acest proces să se desfășoare mult mai repede. Acest lucru este influențat de mai mulți factori, inclusiv de lipsa totală a voinței politice” [6].

În concluzie putem afirma că, o justiție independentă înseamnă un viitor prosper al țării , iar fiecare dintre noi ar trebui să contribuie la dezvoltarea acestui fenomen deoarece, schimbarea începe de la noi, noi viitorii juriști, suntem cei care trebuie să promovăm o justiție corectă, fără corupție, să nu uităm că respectarea legii mai înseamnă și o creștere economică a țării , o disciplină în societate și nu în ultimul rând o creștere a nivelului corectitudinii etice indiferent de domeniul aplicat.

Partenerii de dezvoltare a Republicii Moldova, sunt cei care privesc fenomenul din perspectiva europeană, ceea ce, va ajuta la dezvoltarea independenței justiției din țara noastră.

Referințe bibliografice:

1. http://www.amp.gov.md/portal/sites/default/files/inline/aod_2015_report_md.pdf (accesat la data de 15.11.2020).
2. https://eeas.europa.eu/delegations/moldova/91555/republica-moldova-%C3%AEnaltul-reprezentant-vicepre%C8%99edintele-josep-borrell-avut-o-%C3%AEntrevedere-cu_ro (accesat la data de 05.11.2020).
3. https://eeas.europa.eu/delegations/moldova/69735/ue-aprob%C4%83-noul-pachet-de-asisten%C8%9B%C4%83-bugetar%C4%83-pentru-republica-moldova-pentru-sus%C8%9Bine-reformele_ro (accesat la data de 07.11.2020).

4. <https://www.dw.com/ro/chi%C5%9Fin%C4%83ul-a-fost-condamnat-de-cedo-de-7-ori-%C3%AEntr-o-singur%C4%83-zi/a-2845008> (accesat la data de 17.10.2020)
5. <https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/01/Nota-analitica-CEDO-2021.pdf> (accesat la data de 17.10.2020).
6. <https://newsmaker.md/ro/moldova-o-tara-mica-dar-nicidecum-slaba-interviu-nm-cu-ambasadorul-sua-in-moldova-dereck-hogan/> (accesat la data de 11.11.2020).
7. Ulianovschi Gh. *Infrațiuni care împiedică înfăptuirea justiției*. Ed. Garuda–Art. Chișinău, 1999, p. 76.

REFLECȚII DOCTRINARE CU PRIVIRE LA DREPTUL PRIVAT ROMAN

POPOV Andrian,
Doctorand USPEE;

CATAN Anastasia,
Doctor în drept, USPEE

SUMMARY

Roman law includes all legal norms, composed and implemented by the Romanian state, gathered in a complicated system, consisting of several branches and legal institutions. For the Romans, legal ideology left a strong imprint overall spiritual life. It is no coincidence that it was said that just as the Greeks are a people of philosophers, so the Romans are a people of jurists. However, in the texts of some classical jurisconsults, the ancient confusion between law, religion and morality persisted, long overdue in legal practice.

Key words: Romanian private law, scientific papers, religion, legal norm, Romanian state.

Introducere. Cercetând literatura juridică de specialitate am constatat că în Republica Moldova există relativ puține lucrări științifice (studii monografice, articole științifice, etc.) dedicate dreptului privat roman. Un motiv ar fi că în perioada U.R.S.S., dar și după proclamarea independenței Republicii Moldova, nu a existat un cadru juridic adecvat de reglementare a relațiilor de drept privat. În schimb, problematica aplicării normelor de drept roman în ordinea juridică internă a fost pe larg abordată în doctrina altor state la nivelul unor publicații ce aparțin cu prioritate savanților români, ruși, francezi, germani, belgieni, elvețieni, etc. Totodată, un număr mare de lucrări științifice au fost consacrate recepției dreptului roman, iar acest fapt este explicabil, deoarece sistemul romano-germanic de drept prezintă interes sporit.

Definiții. Dreptul, în sensul general și totodată particular al cuvântului, reprezintă ansamblul normelor de conduită obligatorie, instituite și sancționate de către stat, care reglementează raporturile dintre membrii unei colectivități [4, p.14]. Aplicând definiția respectivă dreptului roman se poate spune că acesta cuprinde totalitatea normelor de conduită instituite și sancționate de statul roman, ce constituie un sistem extrem de vast și complex, format din numeroase ramuri și instituții juridice, aflate într-un proces continuu de transformare și intercondiționare.

Într-o definiție mai scurtă, vom spune că *dreptul privat roman cuprinde totalitatea normelor juridice, alcătuite și puse în aplicare de statul roman, adunate într-un sistem complicat, format din mai multe ramuri și instituții juridice.*

La romani, ideologia juridică și-a pus o puternică amprentă asupra întregii vieți spirituale. Nu întâmplător se spunea că după cum grecii sunt un popor de filozofi, așa și romanii sunt un popor de juriști. Cu toate acestea, în textele unor jurisconșulți clasici a persistat străvechea confuzie dintre drept, religie și morală, depășită demult în practica juridică [5, p.64].

Juriștii romani considerau că acolo unde există societate, neapărat trebuie să fie și drept – „Ubi societas ibi ius”. Din acest considerent, definițiile care au fost atribuite dreptului roman în acele vremuri au multe asemănări cu concepția modernă a dreptului, pe care profesorii obișnuiesc să o expună studenților în manualele de drept. Totuși, nu putem spune că concepția actuală a dreptului se aseamănă întru totul cu cea din perioada romană. În primul rând, mult timp romanii confundau principiile religioase *fas*, cele morale *honestum* și cele de drept *ius*. În al doilea rând, dreptul roman nu s-a format deodată, ci în decursul unei perioade de aproximativ 1300 de ani. De aceea spunem că dreptul roman se referă la un set de reguli care au constituit sistemul juridic roman timp de 13 secole, începând cu fondarea Romei (anul 754 î.Hr.) și până la sfârșitul domniei împăratului Iustinian (anul 565 d.Hr.).

Deoarece romanii nu aveau un răspuns clar la întrebarea ce este dreptul, ei au fost într-o permanentă căutare, iar dorința lor de cunoaștere devenea tot mai mare. De exemplu, juristul **Ulpian** încerca să-i dea o definiție și afirma că principiile dreptului sunt *a trăi în mod onorabil, a nu vătăma pe altul, a da fiecăruia ce este al său*. Observăm că primele două – „a trăi în mod onorabil și a nu vătăma pe altul” – sunt niște principii de morală, pe când „a da fiecăruia ce este al său” este un principiu de drept.

O altă definiție aparține juristului **Celsus** care zicea că *Jus est ars boni et aequi*, adică „Dreptul este arta binelui și a echității”. Se observă că juristul roman pune accent numai pe normele de morală, fără a lua în considerare normele de drept. „Arta binelui” constituie elementul moral din definiție, iar prin „echitate” Celsus înțelegea regulile de drept, cu toate că din latină *aequitas* (echitate) are o multitudine de sensuri și uneori este foarte greu de a fi definit. *Aequitas* este considerat de juriștii romani ca un scop al dreptului și totodată ca un ideal al dreptului. Celsus însă a vrut prin această definiție să demonstreze că dreptul este arta de a aplica regulile morale în conflictele din viața cotidiană [6, p.17].

La fel de interesantă este definiția dată de **Iustinian** (împăratul) care scria: *Iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia iusti atque, iniusti scientia*, adică „Știința dreptului constă în cunoașterea lucrurilor divine și umane, știința de a deosebi ceea ce este drept de ce este nedrept”. În acest caz dreptul se confundă cu religia și cu morală. Cu toate acestea, anume împăratul Iustinian a fost cel care a contribuit mai târziu la formarea dreptului privat roman, datorită unei colecții de documente adunate din diferite perioade ale evoluției dreptului roman și care s-a păstrat în istoria dreptului sub denumirea de Codificația lui Iustinian.

Observăm că în toate definițiile propuse dreptului de romani, este evident amestecul dintre elementul religios, moral și juridic. Menținerea acestei confuzii își are explicația sa:

În primul rând, romanii erau un popor conservator care nu a renunțat niciodată la vechile valori, chiar și atunci când acestea erau depășite în mod evident de noile realități;

În al doilea rând, romanii erau un popor practic care a cercetat fenomenul juridic într-o strânsă legătură cu cerințele practicii. Astfel, pentru jurisconșulții romani știința dreptului a fost o permanentă confruntare de a găsi noi soluții pentru a rezolva situațiile de caz. Profesorii romani de drept nu-și începeau lecțiile cu conspecte, dar cu discutarea unor situații practice, preluate din viața de zi cu zi, pe care le analizau împreună cu discipolii lor. Ei încercau să găsească elemente comune între spețele pe care le analizau și pe baza acestora formulau reguli de drept. Astfel, observăm că la romani procesul de alcătuire a legilor era invers decât cel pe care-l avem în prezent. Romanii mai întâi vedeau cum pot fi soluționate cazurile practice și, în baza soluțiilor găsite, alcătuiau reguli de drept, obligatorii pentru întreaga societate. În prezent, în toate statele democratice mai întâi este elaborată legea, apoi oricine încalcă dispozițiile acestei legi urmează să fie sancționat.

Meritul poporului roman a constat în faptul că a reușit să facă o delimitare clară între elementul religios, moral și juridic, pe când alte popoare ale lumii, cum au fost cel babilonian,

egiptean, sirian ș. a. , nu au reușit să o facă astfel încât au dispărut odată cu trecerea anilor.

În prezent, profesorii din întreaga lume au ajuns la concluzia că juriștii romani urmează a fi considerați „părinții dreptului privat”. Aceștia obișnuiau să analizeze minuțios cazuri dintre cele mai complicate, pentru a propune soluții optime. Ei constatau că între anumite cazuri există puncte comune, și pe baza lor formulau principii de drept.

Principiile de drept erau recunoscute de către juriștii romani numai dacă prin intermediul lor se reușea soluționarea tuturor cazurilor posibile dintr-un anumit domeniu. Iar dacă nu le reușea să o facă, juriștii recurgeau la filozofia greacă. Vechii greci însă nu au delimitat niciodată dreptul de morală, primul fiind considerat de ei o parte componentă a moralei.

La origine, romanii, ca și alte popoare ale Antichității, au confundat dreptul cu morala și cu religia, dar, spre deosebire de celelalte popoare ale lumii antice, romanii au depășit această confuzie și au realizat o clară distincție între normele de drept, religioase și morale [5, p.44].

Normele religioase (*fas*). Prin norme religioase romanii înțelegeau închinarea la zei. Ei adorau zeii și considerau că anume aceștia le oferă viața și bunurile materiale de care au nevoie. Fiind încă un popor nedezvoltat, romanii considerau că dreptul este de inspirație divină și îl confundau cu religia. Avea loc un fel de suprapunere, deoarece conduita omului era raportată atât la societate, cât și la divinitate. De exemplu, persoanele care practicau credința religioasă aveau și atribuții legate de soluționarea conflictelor dintre oameni. Mergând pe această cale, s-a ajuns la confundarea calității de judecător cu cea de preot și a normelor juridice cu principiile religioase.

Cultul legilor figura alături de cultul zeilor, iar dreptul era alcătuit atât din norme juridice, cât și din tradiții religioase. Jurisconșulții consacrau o bună parte din activitatea lor cultului divin. Treptat, au avut loc diferențieri între norma de drept și prescripția religioasă, astfel că s-au creat două categorii de norme, exprimat prin formulele de *ius* (aveau la bază dreptul) și *fas* (aveau la bază religia) [1, p.54]. Această diferențiere s-a produs în perioada când locuitorii satelor s-au retras în cetăți. Înmulțirea conflictelor între ei a condiționat elaborarea unor reguli de conduită, fiindcă practicile religioase de până atunci nu mai puteau face față conflictelor. În așa mod, dreptul s-a separat de religie.

Normele morale (*honestum*). Normele morale erau văzute ca niște reguli de comportament în societate – de ajutor, de politețe, de respect etc. Firește, normele morale nu au o valoare juridică și nici nu pot fi impuse spre executare prin măsuri coercitive (de constrângere). Totuși, ele au un caracter obligatoriu, fiind adeseori respectate sub presiunea opiniei publice.

Principiile normei morale influențează de altfel toate ramurile dreptului – civil, penal, internațional etc. De pildă, „morală internațională” – indiferent de principiile religioase (creștine, islamice, budiste, mozaice etc.) – „influențează dreptul internațional”, în sensul că tot mai multe reguli ale moralei și ale echității, fiind respectate de state, au îmbogățit dreptul internațional, transformându-se în reguli ale sale [7, p.14]. Unei asemenea influențe a fost supus și dreptul roman pe parcursul anilor.

Normele de drept (*ius*). Cele mai importante au fost normele de drept, care deseori sunt numite și *norme juridice*. Pentru romani, cuvântul „drept” avea un înțeles foarte larg, cu totul diferit de cel pe care îl are în prezent.

Primele norme juridice au fost creația *pontifilor* (liderii religioși la romani), care erau însărcinați cu supravegherea cultului religios fiind totodată deținătorii, păzitorii și interpreții principalelor cunoștințe de drept ai colectivității din care făceau parte. Dreptul s-a creat pe baza vechile tradiții strămoșești – *mores* – și s-a manifestat sub forma unor răspunsuri ale pontifilor la întrebările cetățenilor [3, p.159].

Normele religioase, morale și de drept au în comun faptul că se referă la comportamentul omului în societate. Dar între acestea există și deosebiri de esență, care se particularizează în efectele ce apar în cazul încălcării lor: normele morale fiind sancționate în mod difuz prin aprobare publică, pe când cele juridice prevăd sancțiuni coercitive, aplicate de organele specializate ale statului [7, p.58]. Așadar, norma morală doar impune persoanelor un criteriu de evaluare, în timp ce norma juridică trebuie să restabilească prin constrângere ordinea de drept.

Recepția dreptului privat roman. Dreptul roman a avut un rol hotărâtor asupra

etnogenezei poporului nostru, de formare a limbii și culturii [8, p.13]. Cucerirea Daciei de către romani a determinat intrarea definitivă a spațiului carpato-danubiano-pontic în sfera de influență a lumii romane. În anii care au urmat, întreaga evoluție a poporului nostru a purtat amprenta originilor, fapt care ne demonstrează că suntem un popor latin, format dintr-o simbioză daco-romană.

După intrarea romanilor, Dacia a fost transformată în colonie romană, condusă de un guvernator. Aici au fost aduși coloniști din diferite zone ale imperiului. Cu timpul, populația Daciei s-a amestecat, astfel încât locuitorii romanizați și coloniștii străini vorbeau aceeași limbă. Datorită acestei fuzionări, locuitorii Daciei au primit o seamă de drepturi, dintre care *ius commercium* (dreptul de a întreține relații de comerț în baza acelorași legi pe care le foloseau și romanii), dar și unele privilegii precum a fost scutirea de taxe.

În **Republica Moldova**, cercetări științifice asupra dreptului privat roman a realizat distinsul profesor universitar, Victor Volcinski, care timp de zeci de ani a predat această disciplină la facultățile de drept. În coautorat cu doamna profesor Eugenia Cojocari, în anul 2006, au publicat un suport de curs la drept privat roman [8].

Dreptul roman a devenit fundamentul legislațiilor moderne, constituind un izvor neprețuit în procesul de creare și de aplicare al dreptului. Deși statul roman a dispărut, sistemul său legislativ a fost preluat și adoptat în evul mediu, dar mai ales în noua epocă deschisă de revoluțiile burgheze.

Jurisconșulții romani au fost aceia care au pus bazele științei dreptului. De la ei avem vocabularul juridic și lor le datorăm categoriile, clasificările și noțiunile dreptului. Faptul că astăzi jurisconșulții din întreaga lume aplică aceleași concepte și, ca să zicem așa, vorbesc aceeași limbă, se datorează jurisconșulților Romei. Ei erau nu numai niște mari constructori, ci niște iscusii cazuiști care știau să găsească pentru fiecare speță, pentru fiecare caz în parte, soluția cea mai potrivită și mai echitabilă. Trecând prin școala lor, orice jurist din zilele noastre devine profesionist adevărat.

Așadar, dreptul roman prezintă o deosebită însemnătate, deoarece el constituie fundamentul pe care s-a edificat întregul sistem juridic. Importanța dreptului roman poate fi examinată pe mai multe planuri:

a) din punct de vedere *istoric*, cu toate că au trecut mai mult de 2000 de ani, majoritatea legilor, documentelor, contractelor, noțiunilor și principiilor alcătuite de juriștii romani *rămân a fi perfect valabile*.

Spre deosebire de legislația altor state antice (Babilon, India, Siria etc.), care își păstrează numai o valoare arheologică, în cazul dreptului roman situația este total diferită. Romanii sunt singurul popor antic care au dat naștere unor adevărați jurisconșulți, primii, de altfel, din istoria umanității, care s-au ridicat la un asemenea nivel. Chiar dacă alte popoare antice (grecii, asirienii, babilonienii ș. a.) au creat norme juridice înaintea romanilor, unele fiind poate mai bune, nimeni nu a reușit, precum romanii, să ridice dreptul la rangul de știință.

b) din punct de vedere *științific*, romanii *sunt creatorii vocabularului juridic* pe care îl folosim în prezent. O serie de clasificări, concepte, categorii juridice alcătuite de romani reprezintă limbajul comun al tuturor juriștilor de astăzi.

Dreptul roman a ajuns până în zilele noastre datorită faptului că romanii au acordat o mare atenție științei dreptului. Ei au căutat să pună dreptul și știința pe același cântar. În felul acesta, romanii au reușit să atribuie dreptului o importanță mai mare decât basmelor, superstițiilor și altor tradiții venite din popor.

c) dreptul roman contribuie la dezvoltarea *gândirii juridice* și a *educației juridice* prin numeroase *principii, maxime și adagii celebre* care s-au păstrat până în prezent și sunt transmise din generație în generație. Cunoașterea acestora prezintă o mare însemnătate deoarece, pe de o parte, ele constituie regulile fundamentale ale dreptului roman, iar pe de altă parte, ajută la soluționarea unor probleme juridice practice [2, p.13].

Gândirea juridică romană se reflectă în conținutul normativ al dreptului la multe popoare, îndeosebi la cele europene, fapt de natură să pună în lumină rezistența în timp a dreptului roman,

datorită construcțiilor juridice bine formulate și a limbajului tehnic extrem de specializat.

d) dreptul roman face posibilă dezvoltarea **simțului juridic practic**. În procesul de instruire a juriștilor din zilele noastre, dreptul roman prezintă importanță prin faptul că dezvoltă *deprinderile practice*. Știind că dreptul roman s-a format pe baza cazurilor practice, tinerii specialiști au posibilitatea de a urmări și înțelege modul de elaborare a noțiunilor juridice. Exemplul cel mai convingător în acest sens îl constituie Digestele, una dintre principalele lucrări ale lui Justinian, care reprezintă de fapt o vastă culegere de cazuri practice. Or, se știe că învățarea dreptului prin intermediul cazurilor practice se bucură de o atenție sporită în rândul tinerilor specialiști.

e) dreptul roman constituie **baza (temelia) pe care s-a format sistemul juridic al Republicii Moldova**. Sistemul romano-germanic de drept, din care fac parte Republica Moldova, România și majoritatea statelor europene, are la bază dreptul alcătuit de romani. Deși în decursul anilor au fost efectuate unele modificări și completări totuși, în esență, dreptul privat roman a rămas același.

În prezent, dreptul privat roman stă la baza formării dreptului în Italia, Franța, Spania, Portugalia ș. a. Mai târziu, dreptul roman a suportat o puternică influență germană, astfel încât a luat naștere **sistemul romano-germanic**. În alte state, cum sunt Germania, Federația Rusă, Suedia, Danemarca, Olanda ș. a., la baza alcătuirii dreptului stă la fel dreptul roman, însă la ei este mai pronunțată influența germană.

În dreptul Republicii Moldova se poate ușor observa atât influența romană, cât și cea germană. Prima parvine din legislația României, iar a doua din legislația Federației Ruse (respectiv, din legislația fostei URSS). La momentul actual, succesoarea dreptului privat roman în țara noastră (dar și în alte state) este disciplina numită Dreptul civil.

Generalizând cele relatate, conchidem că în învățământul juridic al Republicii Moldova, studierii Dreptului privat roman i se acordă un spațiu mult prea restrâns pentru a înțelege pe deplin cum a funcționat dreptul la romani. Dacă luăm ca model programele de învățământ din alte țări (Italia, Franța etc.), vom constata că Dreptului roman i se acordă o atenție deosebită, și nu în anul întâi, cum este în Republica Moldova, ci în ultimul an de studii, când studenții sunt bine pregătiți pentru a-l înțelege. S-a creat un paradox, când studenții de la anul I, care abia asimilează noțiunile generale cu privire la stat și drept, sunt nevoiți să însușească o disciplină atât de complexă, cum este Dreptul privat roman. Mai oportună este studierea acestui curs de lecții în anul III sau IV de studii.

Referințe bibliografice:

1. Anghel I. Dreptul roman (manual). București : „Lumina Lex”, 2001, 299 p.
2. Cocoș Ș. Drept roman. București: „All Beck”, 2018, 322 p.
3. Gidro A., Gidro R. Despre utilitatea studierii dreptului roman, publicat în Curentul juridic (Serie nouă), revista științifică editată de Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș (România), nr.3-4 (30-31), 2007, p.154-161.
4. Mihalache Iu. Drept privat roman. Note de curs. Chișinău: Print Caro, 2015, 321 p.
5. Molcuț E. Drept privat roman. București : „Universul juridic”, 2007, 233 p.
6. Tomulescu C. Drept privat roman. București : Tipografia Universității din București, 1973, 214 p.
7. Rîpeanu A. Sistemul de drept roman. Câteva considerații despre normele juridice și normele religios-morale și impactul lor asupra poporului, publicat în Revista de Științe Juridice (Craiova, România), nr.1, 2019, p.57-65.
8. Volcinschi V., Cojocari Eu. Drept privat roman. Chișinău : „Business-Elita”, 2006, 223 p.

MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ CONFORM DREPTULUI PRIVAT ROMAN

POPOV Andrian,
doctorand USPEE

SUMMARY

In Roman law, the will was a unilateral act and *mortis causa*, characterized by the fact that the one who drafted it could change his mind until the day of his death and withdraw his will. The will seen as a unilateral deed meant that the testator, while still alive, could at any time cancel the will left or change the name of the heir to whom the property would revert. Therefore, the will could never be considered a contract. Even if some would say that two people also participated in the will - the one who left the will (the testator) and the one in favor of whom it was left (the heir) - the logic given is wrong, because until the testator's death, the heir did not know that he was left a legacy. This was kept secret.

Key words: will, testamentary inheritance, Romanian private law, scientific papers, religion, legal norm, testator.

Generalități. Din cele mai vechi timpuri, omului i-a fost acordat dreptul de a hotărî, prin intermediul unui act special, numit *testamentum*, ce soartă să aibă *patrimonium*-ul său în caz de moarte. Testamentul era un act solemn prin care o persoană desemna unul sau mai mulți moștenitori în vederea asigurării voinței sale după moarte [7, p.32]. Altfel spus, prin testament, înainte de moartea sa, defunctul stabilea cine erau moștenitorii cărora li se transmitea patrimoniul după moartea lui.

Testamentul tot timpul a fost un act unilateral și *mortis causa*, caracterizându-se prin faptul că cel care l-a întocmit se putea răzgândi până în ziua morții sale și să-și retragă testamentul făcut. Testamentul privit în calitate de act unilateral însemna că testatorul, cât mai era în viață, putea oricând să anuleze testamentul lăsat ori să schimbe numele moștenitorului căruia urma să-i revină averea [1, p.213]. În calitate de act unilateral, testamentul exprima o singură voință, pe cea a testatorului. De aceea, testamentul niciodată nu putea fi considerat contract. Chiar dacă unii ar zice că și la testament participau două persoane – cel care lăsa testamentul (testatorul) și cel în folosul căruia era lăsat (moștenitorul) –, logica dată este una greșită, fiindcă până la moartea testatorului, moștenitorul nu știa despre faptul că i-a fost lăsată o moștenire. Acest lucru se păstra în secret.

La Roma, testamentul era cunoscut încă din vremea Legii celor XII Table. Se știa că bunurile unei persoane nu puteau fi moștenite în același timp prin lege și testament, prioritate avea tot timpul testamentul. Moștenitorii testamentari primeau bunurile, iar cei legali rămâneau fără moștenire [6, p.33]. Cu alte cuvinte, moștenirea testamentară se considera mai presus decât moștenirea legală. Persoana care vroia să lase bunurile sale drept moștenire trebuia să aleagă între testament și lege. Dacă nu lăsa testament, moștenirea se împărțea după regulile stabilite de lege.

La romani se considera o demnitate ca cineva să dispună de testament în ziua morții sale. În tradiția romană, la un moment dat se crease „cultul testamentului”, la fel cum vechii egiptenii obișnuiau încă din timpul vieții să-și pregătească mormintele [8, p.44]. Prin testament puteau fi lăsate ca moștenire nu doar lucruri, ci se numeau tutori pentru soție și copii, se făceau eliberări de sclavi etc.

Felurile de testament. În epoca veche a dreptului roman au existat trei feluri de testamente: unul care se făcea în fața adunării poporului (*calatis comitiis*), altul în fața armatei gata pentru bătălie (*in procinctu*) și al treilea se făcea în mod simbolic, prin aramă și balanță (*per aes et libram*).

Testamentul în fața adunării poporului (*calatis comitiis*) a fost cea mai veche formă de testament. „Adunarea poporului” se numea *Comitia calata*, de unde și denumirea latină a testamentului. Adunarea poporului se întrunea numai la Roma, de două ori pe an, la 24 martie și la 24 mai (după vechiul calendar roman). Cu toate că erau „adunări ale poporului”, în realitate însă acestea erau niște adunări ale patricienilor, la care plebeii nu erau primiți, deoarece nu aveau

drepturi politice [12, p.43]. Membrii adunării poporului confereau autenticitate la cele hotărâte de către testatori prin manifestările lor de voință. Altfel spus, rolul adunării era nu de a numi pe cineva în calitate de moștenitor, ci de a aproba (confirma, întări) persoana aleasă de către testator pentru a fi moștenitor [5, p.32]. Adunările erau conduse de către pontifi (șefi religioși la romani) și aveau ca scop, pe lângă realizarea testamentului, și luarea de hotărâri în privința legilor care se propuneau, declararea războiului, condamnarea la moarte a unui cetățean roman.

Testamentul făcut în fața adunării poporului avea *două neajunsuri* serioase. În primul rând, era accesibil numai patricienilor, întrucât numai ei participau la lucrările adunării poporului, iar în al doilea rând, se putea face numai de două ori pe an, la 24 martie și la 24 mai, zile în care era convocată adunarea patricienilor. De aceea, odată cu trecerea timpului, testamentul făcut în fața adunării poporului se folosea tot mai rar, iar locul acestuia a fost preluat de noi feluri de testamente.

Testamentul în vreme de luptă (*in procinctu*) se făcea în situații excepționale, de către soldați, atunci când armata era în luptă. Neștiind dacă vor rămâne în viață după război, soldații puteau să-și lase ultima lor voință într-un testament. Soldatul ieșea în fața liniei și rostea ultima lui dorință [9, p.22]. Dacă deceda, averea soldatului se împărțea conform dorinței sale (a testamentului verbal). Atunci când aveau ceva timp, soldații puteau să lase testamentul în scris.

În orice mod și-ar fi manifestat ostașul voința, în scris sau verbal, testamentul oricum era valabil. Dacă ostașul se găsea în alte locuri decât câmpul de luptă, atunci testamentul întocmit de el nu putea fi considerat a fi făcut în vreme de luptă.

Mai multe semne de întrebare au apărut în legătură cu testamentul verbal. Într-un rescript al împăratului Traian adresat unui funcționar se spune că: „privilegiul acordat soldaților de a-și întocmi testamentele în orice chip ar găsi ei de cuviință trebuie înțeles în sensul de a se ști dacă într-adevăr este vorba de un testament (întrucât și civilii pot să-și întocmească un testament fără înscris)” [11, p.54]. Așadar, dacă un ostaș chema câțiva camarazi înaintea cărora să-și întocmească testamentul său și indica cine să-i fie moștenitor și care sclav să devină liber, se putea spune că e vorba de un testament verbal și, ca urmare, voința trebuia să-i fie respectată.

Dacă cineva, în cursul unei conversații, spunea unei alte persoane: „te fac moștenitor” sau „ție îți las averea mea”, această declarație nu trebuie privită ca testament. Până la urmă, era în interesul ostașilor, cărora li s-a acordat privilegiul de a lăsa testament verbal, ca să nu admită situații de conflict. Or, după moartea unui ostaș se putea găsi cu ușurință persoane care să afirme că l-au auzit spunând că și-a lăsat averea celui pe care ele îl vor [10, p.83]. În așa mod, adevărata intenție a testatorului putea să fie falsificată.

Testamentul prin aramă și balanță (*per aes et libram*) a apărut ceva mai târziu, dar tot în epoca veche. La început, procedul se asemena cu o vânzare fictivă a averii testatorului unui prieten. Prețul era fictiv, iar cel care cumpăra bunurile se numea *emptor familiae*. La vânzare luau parte testatorul, prietenul care cumpăra fictiv averea testatorului, arama și balanța, un libripens (cel care purta balanța) și cinci martori.

După pronunțare unor cuvinte solemne, *emptor familiae* lovea balanța cu arama [8, p.45]. Prin acest gest mai mult simbolic, el devenea proprietar asupra bunurilor până la moartea testatorului, când trebuia să le dea persoanei indicate în testament ca moștenitor. Mai târziu, au apărut și unele schimbări. Testatorul spunea cu voce tare numele moștenitorilor din testament și indica modul cum să fie împărțite bunurile. Apoi testatorul îl prezenta pe *emptor familiae*, căruia îi încredința să respecte întocmai această voință. *Emptor familiae* apărea ca un executor testamentar.

În epocile clasică și postclasică au apărut multe feluri de testamente: *nuncupativ*, *pretorian*, *olograf*, *public*, *extraordinar*, *privilegiat* (rustic, a orbului, a surdo-mutului, în favoarea bisericii). *Testamentul nuncupativ* se făcea sub forma unei declarații verbale, pronunțată cu voce tare, în prezența a șapte martori. Această formă de testament se folosea de către cei care nu aveau timp să-și scrie testamentul, fiind surprinși de apropierea morții, dar și de către persoanele care nu știau să scrie [4, p.54]. *Testamentul pretorian* se întocmea în fața pretorului. *Testamentul olograf* era scris în întregime de mâna testatorului (pe manuscris, coajă de copac, piatră, perete, lemn etc.) și nu avea nevoie să fie autentificat de semnăturile martorilor.

Testamentul public se deosebea de majoritatea testamentelor prin faptul că se făcea în mod

oficial în fața magistratului, după care trebuia înregistrat și depus în arhiva de stat. Testatorul făcea o declarație verbală în fața magistratului spunând cui dorește să lase bunurile ca moștenire. Declarațiile sale erau consemnate în scris de către greșier (secretar), apoi erau semnate de către magistrat și depuse la păstrare în arhivă. *Testamentul extraordinar* era întocmit de către persoanele aflate în situații excepționale, de risc (incendii, ploi torențiale, cutremure, atacul inamicului etc.).

Luând în considerare starea sănătății, vârsta, dar și alte stări de neputință în care se afla cel care lăsa moștenire, autoritățile romane au hotărât recunoașterea unor testamente speciale: al orbilor, al bolnavilor de maladii contagioase, al analfabeților și rustic.

Substituirea de moștenitori. Uneori se întâmpla ca moștenitorul indicat în testament să refuze primirea moștenirii ori chiar să moară înaintea testatorului și atunci testatorul era nevoit să întocmească un alt testament. Pentru asemenea situații, au apărut testamente în care alături de moștenitorul de bază, se indica și unul de rezervă [11, p.84]. Primul moștenitor chemat se numea *institutus*. Dacă el murea înaintea testatorului sau nu accepta moștenirea, era chemat al doilea moștenitor, numit *substitutus* [9, p.44]. De exemplu, „Fie ca Titus să fie moștenitorul meu; dacă Titus va refuza, atunci Paul să fie moștenitorul meu”. Astfel, dacă primul moștenitor (Titus) nu accepta moștenirea, ea trecea la moștenitorul al doilea (Paul).

Formele de substituție. Substituția testamentară se realiza prin trei forme: *normală*, *pupilară* și *quasi-pupilară*. Substituția normală (*substitutio vulgaris*) se aplica când institutus se dezicea de moștenire sau deceda înaintea testatorului. Substituția pupilară (*substitutio pupillaris*) avea loc atunci când unui minor i se lăsa testament, dar din cauza vârstei fragede și din alte motive el nu putea administra cu bunurile primite. De aceea, până la împlinirea majoratului de către copil (*institutus*), în calitate de moștenitor era numită a doua persoană din testament (*substitutus*). Substituția quasi-pupilară (*substitutio quasi-pupillaris*) se realiza atunci când unei persoane mature, dar bolnavă psihic (incapabilă), i se lăsa moștenire. Din motiv că aceasta nu era capabilă să mențină bunurile primite ca moștenire, i se numea un *substitutus*.

Deschiderea testamentului era considerată un eveniment important pentru persoanele care deveneau moștenitori, deoarece în momentul deschiderii testamentului se cunoștea cine va primi averea lăsată ca moștenire. La începuturi, deschiderea testamentului se făcea în prezența martorilor [4, p.55]. Mai târziu, la deschiderea testamentului trebuiau să participe și funcționarii organelor de stat.

În decursul a cinci zile de la moartea testatorului, rudele aduceau testamentul la organul administrației publice locale. Aici magistratul (pretorul) da citire testamentului în fața celor prezenți, apoi îl sigila pentru a fi depus în arhivă. Dacă la deschiderea testamentului era necesară și prezența martorilor, magistratul convoca martorii în viață și deschidea testamentul. În legătură cu aceasta era întocmit un proces-verbal. Originalul procesului-verbal rămânea la moștenitor, care era obligat să-l facă cunoscut oricui era interesat [8, p.43]. Cerințele cu privire la deschiderea testamentului au fost introduse de către stat și aveau o funcție dublă – de a garanta autenticitatea testamentului și a conținutului lui și de a colecta cât mai multe impozite la stat [10, p.99].

Despre plata impozitului pe moștenire în legătură cu deschiderea testamentului. Interesul statului în legătură cu deschiderea testamentelor era de a colecta cât mai mulți bani. Până la începutul imperiului, deschiderea testamentului era o operațiune simplă și se făcea în familie. Lucrurile s-au complicat din momentul în care împăratul Augustus a stabilit impozitul pe moștenire (în secolul al VI-lea d.Hr.). Unele rude apropiate, dar și cei care primeau o moștenire redusă erau scutiți de acest impozit. Mai târziu, împăratul Caracalla a majorat acest impozit până la 5% din valoarea moștenirii și a înlăturat orice privilegii de până atunci. Cu alte cuvinte, toți romanii au fost impuși să plătească impozit pe moștenire.

Condiții de valabilitate a testamentului. Atât persoana care întocmea testamentul – *testatorul*, cât și persoana instituită – *moștenitorul*, trebuiau să aibă capacitate testamentară. Dacă o persoană fără de capacitate testamentară lăsa testament, acesta era considerat nevalabil (nul). Nu dețineau capacitate testamentară: bolnavii mintal, cum erau nebunii; copiii; femeile (mai târziu femeilor li s-a permis să lase testament, dar numai cu încuviințarea tutorelui); persoanele care nu

aveau asupra lor bunuri (de exemplu, sclavii).

Se cerea ca persoana să aibă capacitate testamentară la momentul întocmirii testamentului. Dacă o persoană sănătoasă mintal lăsa testament, după care devenea bolnavă psihic ori cădea în sclavie, noua sa situație nu influența asupra valabilității actului. La fel, surdul și mutul nu puteau face testament, dar dacă cineva devenea surd sau mut după întocmirea testamentului, acesta rămânea valabil.

Persoana care lăsa un testament trebuia să respecte unele cerințe: să indice în testament cine l-a întocmit și cui se referă; să stabilească cota parte care revenea fiecărui moștenitor, în cazul în care aceștia erau mai mulți la număr; să respecte forma de întocmire a testamentului (scrisă ori verbal) [5, p.66]. În caz de nerespectare a cerințelor sus-menționate, testamentul putea fi declarat nevalabil.

Testamentul putea fi scris pe tăblițe, hârtie, pergament sau pe un alt material. O persoană era în drept să-și întocmească testamentul în oricâte exemplare vroia. Uneori acest lucru era absolut necesar, când, de pildă, testatorul pleca într-o călătorie pe mare și lua un exemplar cu sine, iar altul îl lăsa acasă, ca mărturie a hotărârii sale [13, p.87]. Dacă cineva dorea să-și facă un testament verbal, în conformitate cu dreptul civil, trebuia să știe că declarația sa de voință, făcută înaintea a șapte martori, constituia un testament perfect valabil și trainic.

Indiferent de felul testamentului, scris ori verbal, era necesar de precizat și numele moștenitorului. În lipsa numelui, testamentul se declara nevalabil. Numele moștenitorului trebuia înscris sau pronunțat clar de către testator, în caz contrar, chiar dacă din testament ori din spusele martorilor s-ar fi putut deduce cine era persoana moștenitorului, testamentul oricum se declara nevalabil. Alături de nume, în testament trebuiau indicate bunurile lăsate ca moștenire, iar dacă moștenitorii erau mai mulți la număr, să fie specificată cota parte din moștenire care revenea fiecăruia. Dacă testatorul considera necesar putea să efectueze și unele modificări în testament. În cazul unor modificări mari, vechiul testament era anulat și se alcătua altul nou [15, p.44], iar dacă modificările erau neînsemnate, se păstra același testament, dar cu unele schimbări.

Legatul reprezenta o dispoziție testamentară, prin care testatorul punea în sarcina moștenitorilor obligația de a efectua anumite prestații în folosul unor persoane. Așadar, la Roma, persoana care dorea să lase o moștenire, putea să stabilească în testament o prevedere, prin care să pună pe seama moștenitorilor îndeplinirea anumitor sarcini. Aceste sarcini constau în transmiterea unor lucruri, sume de bani sau săvârșirea unor acțiuni în favoarea altor persoane, care nu aveau legătură cu moștenirea [14, p.41]. Astfel de prevederi, scrise de către testator cu mâna sa în testament, se numeau **legate**. Obligația (sarcina) executării legatelor cădea pe umerii moștenitorului.

La un moment dat, s-a ajuns la situația când toate bunurile pe care testatorul le lăsa ca moștenire erau îndreptate la acoperirea datoriilor acumulate de către el în timpul vieții. Ca rezultat, după ce executa toate legatele, moștenitorul constata că rămânea cu nimic. Pe lângă aceasta, moștenitorii mai trebuiau să plătească taxa de moștenire față de stat [7, p.87]. Din acest considerent, foarte des moștenitorii refuzau să primească moștenirile care conțineau legate, fiindcă nu aveau niciun interes de a le executa. Or, cheltuielile de executare a legatului uneori erau mai mari decât costul bunurilor pe care le moșteneau. Pentru a evita asemenea situații neplăcute, în anul 40 î.Hr. s-a hotărât că în cazul testamentelor cu legate, moștenitorul trebuia să primească cel puțin o pătrime ($\frac{1}{4}$) din moștenire. Dacă nu o primea, legatele erau reduse până se forma pătrimea respectivă (*lex Falcidia*).

Legatul manifesta unele particularități: a) putea fi lăsat numai prin *testament*; b) se făcea cu întrebuițarea unor *cuvinte solemne*; c) trebuiau să participe trei persoane: *testatorul*, persoana care instituia legatul; *legatarul*, persoana în favoarea căreia legatul era instituit (adică beneficiarul legatului); *moștenitorul testamentar*, persoana în sarcina căreia era pusă executarea legatului; d) legatar putea fi doar persoana care avea *capacitatea necesară* pentru a primi legatul; e) trebuia făcut în scopul de a *gratifica pe legatar*, adică de a-i face o donație.

Fideicomisul era actul de ultimă voință prin care o anumită persoană ruga pe o altă persoană să transmită cuiva (*fideicomisar*) o parte din moștenire. Fideicomisul era văzut ca o formă mai evoluată a legatului. Atunci când pater familias voia să lase testament către o persoană incapabilă de

a primi prin testament făcea actul pe o altă persoană și o ruga să dea la moartea sa bunul către persoana incapabilă. Actul se numea *fideicomis*, de la *fidei comitio* (rog, încredințez).

O perioadă îndelungată de timp, fideicomisul nu a fost recunoscut din punct de vedere juridic, iar îndeplinirea lui rămânea la bunul plac al persoanei însărcinate cu executarea acestuia. Nefiind recunoscut juridic, fideicomisul era sancționat numai din punct de vedere moral. Nerespectarea fideicomisului de către fiduciar impunea asupra acestuia o sancțiune religioasă (cel mai frecvent, o pedeapsă din partea zeilor).

Referințe bibliografice:

1. Mihalache Iu. Drept privat roman. Note de curs. Chișinău: Print Caro, 2015, 321 p.
2. Popa V. Drept privat roman. București: „C.H.Beck”, 2004, 221 p.
3. Pop C. Drept roman. Îndrumar de seminarii. București: „Universul juridic”, 2013, 215 p.
4. Sâmbrian T. Drept roman. Principii, instituții și texte. București: „Șansa”, 1994, 165 p.
5. Stoicescu C. Curs elementar de drept roman. București: „Universul juridic”, 2019, 233 p.
6. Rîpeanu A. Drept roman: curs universitar. București: „Pro Universitaria”, 2008, 334 p.
7. Robaye R. Le droit romain (4e édition). Louvain-la-Neuve: „Académie-l’Harmattan”, 2014, 314 p.
8. Vassart P. Manuel de droit romain. Paris: „Bruylant”, 2014, 211 p.
9. Гетьман-Павлова И.В. Практикум по римскому частному праву. Учебное пособие. Москва: „Юридическая литература”, 2004, 311 p.
10. Гуляев С.А. Римское гражданское право. Учебное пособие. Москва: Издат. деловой и учебн. лит-ры, 2005, 213 p.
11. Новицкий И.Б. Римское право. Москва: Изд-во „Волтерс Клувер”, 2019, 217 p.
12. Рассолов М.М., Горбунов М.А. Римское право: Учебник. Москва: „Юнити-Дана”, 2018, 322 p.

ANALIZA ELEMENTELOR DE STRUCTURĂ ALE ACTULUI NOTARIAL

SCHIN George Cristian,

Doctorand,

Școala Doctorală în Științe Juridice, Politice și Sociologice,
consorțiul ICJP, US „A. Russo” Bălți și

US „B.P.Hașdeu” Cahul,

Notar public,

Camera Notarilor Publici din Galați (România)

email: schingeorge@gmail.com

SEDLIȚCHI Oleg,

Magistru în drept, lector universitar,

USEM

STAN Valentina,

doctor în științe politice, conferențiar universitar,

USEM.

SUMMARY

In the Republic of Moldova there are relatively few scientific papers (monographs, scientific articles, etc.) dedicated to the legal regime of notarial deeds. One reason would be that during the U.R.S.S., but also after the proclamation of the independence of the Republic of Moldova, there was no adequate legal framework for regulating notarial deeds. Instead, the issue of notarial deeds has been widely addressed in the doctrine of other states at the level of publications that belong with priority to Russian, French, German, Belgian, Swiss, etc. scholars. At the same time, a large number of scientific papers have been devoted to the organization of notarial activity, and this fact is explicable, because the management system in notarial activity is of great interest.

Key words: notary, scientific papers, public administration, notarial legal act, notarial activity.

Precizări. În prezent, situația din sfera de reglementare a actelor notariale din Republica Moldova diferă esențial comparativ cu cea existentă cu câteva decenii în urmă. Legislația cu privire la actele notariale cunoaște o perfecționare continuă, iar în consecință, survine discrepanța între evoluția legislației și a jurisprudenței, pe de o parte, și ritmurile adeseori lente de dezvoltare a doctrinei de specialitate, pe de altă parte.

Esența întregii activități notariale se rezumă la atribuirea unei forțe probante și executorii actelor notariale. Forța juridică deosebită a actelor notariale conferă posibilitatea utilizării lor în circuitul civil și este direct dependentă de respectarea procedurii notariale, nerespectarea căreia atrage după sine nulitatea actului notarial îndeplinit și încetarea forței deosebite a acestuia.

Cercetând literatura juridică de specialitate am constatat că în Republica Moldova există relativ puține lucrări științifice (monografii, articole științifice, etc.) dedicate regimului juridic al actelor notariale. Un motiv ar fi că în perioada U.R.S.S., dar și după proclamarea independenței Republicii Moldova, nu a existat un cadru juridic adecvat de reglementare a actelor notariale. În schimb, problematica actelor notariale a fost pe larg abordată în doctrina altor state la nivelul unor publicații ce aparțin cu prioritate savanților ruși, francezi, germani, belgieni, elvețieni, etc. Totodată, un număr mare de lucrări științifice au fost consacrate organizării activității notariale, iar acest fapt este explicabil, deoarece sistemul de conducere în activitatea notarială prezintă interes sporit.

Structura actului notarial. Actele notariale se disting prin formă și conținut. Între forma și conținutul actului notarial există o relație de interdependență: structura nu poate fi concepută în afara sistemului, iar sistemul este fundamentată pe elemente de structură [7, p.85]. În structura

actului notarial poate fi stabilită legătura *pe verticală*, între voința puterii de stat în legătură cu aplicarea normelor juridice și voința persoanelor care îndeplinesc actul notarial, și *pe orizontală* – între circumstanțele de fapt ale vieții, calificarea lor juridică și caracterul consecințelor juridice ale actului.

Din punct de vedere structural, forma actului notarial poate fi interioară și exterioară. Prin *forma interioară* a actului notarial se înțelege structura ei de conținut, adică organizarea internă a elementelor actului notarial. În funcție de *forma exterioară* pe care o deține, actul notarial este un document, constituit din anumite rechizite. În literatura de specialitate, prin sintagma *rechizite ale actului notarial* se înțeleg elementele formei exterioare ale actului notarial [9, p.42]. Într-o altă opinie doctrinară, s-a menționat că rechizitele actului notarial sunt elementele lui de conținut. Aceste elemente sunt stabilite prin lege, sunt obligatorii și poartă caracter formal [8, p.43].

Pe măsură ce legea stabilește o anumită formă pentru încheierea unui act juridic, tot în aceeași lege, de regulă, urmează a fi indicate rechizitele pe care trebuie să le conțină actul juridic respectiv. În acest context, cercetătorii *C.Wulf*, *J.Bael* și *S.Devos* au afirmat că orice act oficial trebuie să cuprindă anumite rechizite, precum: a) denumirea autorității care a eliberat actul oficial; b) timbru, iar în unele situații și ștampila, care să confirme organul emitent; c) semnătura persoanei care a fost împuternicită de a redacta și a elibera actul oficial [10, p.33]. De altă opinie este *C.Sevely-Fournie*, care a considerat că în doctrina dreptului notarial, rechizitele pe care le găsim în cuprinsul actului notarial au fost abordate dintr-o perspectivă limitată [11, p.112]. Autorul a evidențiat următoarele rechizite ale actului notarial: a) denumirea autorității emitente; b) data actului; c) persoana căreia se atribuie actul respectiv; d) materiale factologice în temeiul cărora autoritatea competentă a emis soluția pe cazul respectiv; e) legea în baza căreia actul oficial a fost emis.

Luând în considerație diversitatea sporită a actelor notariale, recomandarea unor rechizite unice pentru toate actele este imposibilă. În acest context, o expunere reușită a rechizitelor pe care trebuie să le conțină actul juridic, au efectuat autorii francezi *D.Marcade*, *B.Mion* și *M.Moussinet* [8, p.64]. Aceștia au evidențiat următoarele rechizite ale actelor juridice:

- a) partea introductivă;
- b) partea constatatoare (descriptivă);
- c) partea motivatoare și
- d) partea rezolutorie.

Astfel, în partea introductivă a actului juridic se include, în particular, denumirea documentului, denumirea autorității publice cu atribuții de aplicare a dreptului, locul și timpul emiterii hotărârii, precum și cercul de persoane care sunt vizate prin emiterea actului. În partea constatatoare a actului juridic se face o descrierea a circumstanțelor de fapt și de drept aferente situației de caz. Partea motivatoare a actului juridic conține analiza și aprecierea probelor, concluziile asupra circumstanțelor de caz, precum și normele juridice care au stat la baza pronunțării soluției. În partea rezolutorie a actului juridic se conțin soluțiile date de autoritatea responsabilă de aplicare normelor de drept, precum și instrucțiuni suplimentare care se referă la soluționarea problemei abordate.

Forma de expunere a textului actului notarial trebuie să fie logică și continuă. De regulă, actele notariale, ca și actele juridice în general, conțin mai multe elemente de structură: introductivă, descriptivă, motivatoare, rezolutorie, finală. În introducere se indică adresa documentului, numele și funcția persoanei care a elaborat actul, numele altor persoane interesate, denumirea și titlul documentului. Partea descriptivă cuprinde circumstanțele de fapt, partea motivatoare – aprecierea juridică a împrejurărilor relative actului notarial, iar în dispozițiile finale pot fi făcute note cu privire la anexe și modificări, se indică data, semnătura și se aplică ștampila.

În Republica Moldova, cerințele de formă și de conținut pentru redactarea actelor notariale sunt stabilite în Legea nr. 246/2018 privind procedura notarială și în Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a actelor notariale și completare a registrelor notariale, aprobat prin Ordinul ministrului justiției al R.M. nr.95 din 28.02.2008.

În termeni legali, elementele de structură ale unui act notarial poartă denumirea de *gir*

notarial. Fiecare tip de act notarial se întocmește conform unui model de gir notarial. Modelele girurilor notariale se elaborează și se aprobă de Ministerul Justiției al R.M., după consultarea Camerei Notariale. Persoanele abilitate cu dreptul de a desfășura activitate notarială pe teritoriul Republicii Moldova, aplică girurile de autentificare care au fost aprobate prin Ordinul ministrului justiției al R.M. nr.59 din 27.02.2019 „Cu privire la aprobarea modelelor girurilor notariale și ale certificatelor notariale” [2] și parțial, prin Ordinul ministrului justiției al R.M. nr.394 din 29.09.2005 [3]. În aceste acte normative sunt expuse următoarele modele de gir: de autentificare a contractului (inclusiv cu formulă executorie), de autentificare a contractului cu participarea minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani, de autentificare a contractului cu participarea minorului care a împlinit vârsta de 14 ani, de autentificare a contractului cu participarea reprezentantului în baza procurii sau a contractului de mandat, de autentificare a contractului cu efectuarea traducerii verbale de către notar, de autentificare a contractului cu participarea interpretului autorizat, de autentificare a contractului cu participarea persoanei care nu poate semna personal din cauza unei deficiențe fizice (maladii sau alte cauze medicale), de autentificare a contractului cu participarea solicitantului mut, surd sau surdomut și care este analfabet, asistat de interpret autorizat al semnelor celor surzi, muți ori surdomuți, de autentificare a contractului cu participarea solicitantului analfabet, de autentificare a contractului de înstrăinare a imobilului cu participarea persoanei juridice, de autentificare a procurilor, de autentificare a testamentelor, de legalizare a semnăturilor de pe documente și a semnăturii traducătorului, de legalizare a copiilor de pe documente și a extraselor din ele, girul de aplicare pe duplicatul documentelor ce se păstrează în arhiva notarului.

Girurile pot fi utilizate atât de notari, cât și de alte persoane care desfășoară activitate notarială conform competenței stabilite prin Legea R.M. nr.246/2018. În context dat, Legea R.M. nr.246/2018 prevede, în art.24, că conținutul girului actului notarial se stabilește de către notar în funcție de actul notarial întocmit și faptele constatate, și va conține o serie de elemente.

Pe lângă textul care expune conținutul actului juridic, actul notarial include obligatoriu: numele, prenumele, semnătura și ștampila notarului, inclusiv concluziile privind constatările și circumstanțele stabilite de către notar, personal, fără de care actul notarial este nul (art.5 al Legii R.M. nr.246/2018). Actul notarial și girul notarial se întocmesc pe suport de hârtie sau în formă de document electronic, având aceeași forță juridică. În cazul întocmirii actelor notariale pe blanchete speciale de strictă evidență, acestea se înregistrează la Ministerul Justiției al R.M. Atât forma, cât și conținutul blanchetelor speciale pe care se întocmesc actele notariale se aprobă de către Ministerul Justiției.

Conform dispozițiilor Regulamentului R.M. nr.95/2008, nu pot fi primite pentru îndeplinirea actelor notariale documentele care au ștersături sau adăugiri, cuvinte suprimate sau alte corectări nespecificate, documentele al căror text nu poate fi citit din cauza deteriorării, precum și documente scrise în creion. Textele documentelor notariale necesită a fi scrise citeț. Numele, prenumele și, după caz, patronimicul persoanelor fizice urmează a fi scrise deplin, cu indicarea domiciliului și codului de identificare.

Dacă documentul este expus pe două sau pe mai multe foi separate, foile urmează a fi cusute, numerotate și sigilate. Locurile goale din rândurile care nu sunt completate până la sfârșit și alte locuri albe pe documente necesită a fi tăiate cu o linie, cu excepția documentelor destinate pentru străinătate. Adăugirile și corectările se stipulează înaintea semnăturii persoanelor părți ale actului juridic. Corectările făcute în textul documentului, care nu se semnează de către părți, se specifică la sfârșitul girului de autentificare și pot fi indicate numai de persoana care desfășoară activitate notarială.

Toate actele notariale, acțiunile și procedurile notariale, inclusiv încheierile notariale, plățile notariale și taxele de stat încasate se înregistrează în registre speciale pentru desfășurarea activității notariale. Forma, conținutul registrelor și modul de completare a acestora se aprobă de către Ministerul Justiției al R.M. Registrele necesită a fi cusute, iar filele lor urmează a fi numerotate și înregistrate la Ministerul Justiției.

Potrivit pct.29 al Regulamentului R.M. nr.95/2008, actele notariale îndeplinite de către notar

se înregistrează în Registrul actelor notariale. Înscrisura informației despre actul notarial în Registrul nominalizat se efectuează de către notar, notarul-stagiar ori un salariat, angajat de notar în baza contractului individual de muncă. Completarea Registrului se face conform rubricilor stabilite.

Păstrarea, pregătirea, evidența și predarea în arhivă a actelor notariale se face conform Legii R.M. nr.69/2016 cu privire la organizarea activității notarilor, Regulamentului privind modul de păstrare, pregătire, evidență și predare a actelor notariale, aprobat prin ordinul ministrului justiției al R.M. nr.847 din 16.10.2017 [6], Regulamentului Fondului arhivistic de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului R.M. nr.352 din 27.05.1992, Ordinului nr.57 din 27.07.2016 al Serviciului de Stat Arhivă cu privire la aprobarea Indicatorului documentelor-tip și al termenelor lor de păstrare pentru organele administrației publice, pentru instituțiile, organizațiile și întreprinderile Republicii Moldova [4], precum și Instrucțiunii cu privire la ordonarea documentelor în organizațiile, instituțiile și întreprinderile Republicii Moldova, aprobată prin procesul-verbal nr.1 din 18.01.2010 al ședinței Comisiei Centrale de Expertiză și Control a Serviciului de Stat de Arhivă din RM [1].

Actele notariale întocmite de notar în procesul activității notariale și registrele actelor notariale formează arhiva activității notariale și constituie proprietate a statului, fiind parte integrantă a Fondului Arhivistic al R.M. Arhiva activității notariale se păstrează în sediul notarului sau în locuri special amenajate pentru arhivă, dotate cu mijloace adecvate de păstrare, pentru a preveni degradarea, distrugerea sau sustragerea documentelor. Actele și registrele notariale cu termen permanent de păstrare se predau în arhivele de stat după expirarea a 75 de ani. Persoanele care desfășoară activitatea notarială au obligația de a preveni accesul nesancționat al terților la informația din arhiva activității notariale, inclusiv la cea în variantă digitală (electronică).

În România, modul de preluare, administrare, utilizare și protejare a documentelor notariale este reflectat în Regulamentul privind Serviciul arhivă al Camerei Notarilor Publici din 06.08.2013 [5]. Textul de lege prevede că odată intrate în depozitele Camerei Notarilor Publici, documentele notariale nu mai pot fi retrase, cu excepția situației în care au fost preluate în custodie pe termen limitat. Pe baza aprobării direcției competente a Arhivelor Naționale din România, deținătorii de arhive notariale pot păstra și după expirarea termenului de depunere la Arhivele Naționale documente care fac parte din Fondul arhivistic național al României, dacă acestea le sunt necesare în desfășurarea activității lor.

Faptul îndeplinirii actelor notariale se constată printr-o încheiere conform elementelor stabilite de art.85 al Legii notarilor publici și a activității notariale nr.36/1995. Actele notariale care conțin erori materiale sau omisiuni vădite pot fi corectate sau completate prin încheiere de către notarul public, la cerere sau din oficiu, cu acordul părților. Norma de la art.88 al Legii notarilor publici și a activității notariale nr.36/1995 prevede că, acordul persoanelor se prezumă dacă, fiind legal citate, nu își manifestă opunerea. Despre îndreptarea sau completarea efectuată se face mențiune pe toate exemplarele actului.

Concluzii. Generalizând cele relatate, conchidem că reglementarea actelor notariale în legislația din Republica Moldova constituie un domeniu relativ nou, deosebit de actual, complex și extrem de tentant prin problemele care se pun a fi soluționate. Acest subiect de cercetare se remarcă prin polemicile pe care le generează, dar și prin diversitatea soluțiilor practice care pot fi identificate.

În rezultatul cercetării publicațiilor științifice care se referă la instituția actelor notariale, am constatat că unele subiecte cu interes științific, precum: structura actului notarial, forța probantă și forța executorie a actelor notariale, particularitățile de întocmirea a unor categorii de acte notariale, până în prezent au fost abordate tangențial în doctrina juridică din Republica Moldova și România. Insuficiența literaturii de specialitate pe acest domeniu de cercetare manifestă repercusiuni în plan teoretic și în plan practic.

Referințe bibliografice:

1. Instrucțiunea cu privire la ordonarea documentelor în organizațiile, instituțiile și întreprinderile Republicii Moldova, aprobată prin procesul-verbal nr.1 din 18.01.2010 al ședinței

Comisiei Centrale de Expertiză și Control a Serviciului de Stat de Arhivă din R.M., <http://arhiva.gov.md/wp-content/uploads/2019/08/Instruc%C8%9Biune-cu-privire-la-ordonare.pdf> (vizitat 12.11.2020).

2. Ordinul ministrului justiției al R.M. nr.59 din 27.02.2019 cu privire la aprobarea modelelor girurilor notariale și ale certificatelor notariale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr.76-85.

3. Ordinul ministrului justiției al R.M. nr.394 din 29.09.2005 cu privire la aprobarea girurilor de autentificare și a certificatelor notariale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.135-138.

4. Ordinul nr.57 din 27.07.2016 al Serviciului de Stat Arhivă cu privire la aprobarea Indicatorului documentelor-tip și al termenelor lor de păstrare pentru organele administrației publice, pentru instituțiile, organizațiile și întreprinderile Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.247-255.

5. Regulamentul privind Serviciul arhivă al Camerei Notarilor Publici din România, aprobat prin hotărârea din 06.08.2013 a președintelui Uniunii Naționale a Notarilor. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, 2013, nr.529.

6. Regulamentului privind modul de păstrare, pregătire, evidență și predare a actelor notariale, aprobat prin ordinul ministrului justiției al R.M. nr. 847 din 16.10.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.390-395.

7. Mooser M. Le droit notarial en Suisse. Bern: Stämpfli Verlag, 2014, 325 p.

8. Marcade D., Mion B., Moussinet M. La formalisation des actes notariés, Pratique notariale, 2e édition. Paris: Lexis Nexis, 2018, 283 p.

9. Rapp-Cassigneul V. Droit général et droit notarial, 4e édition. Paris: Defrénois, 2016, 342 p.

10. Wulf C., Bael J., Devos S. La rédaction d'actes notariés: droit des personnes et droit patrimonial de la famille. Gand: Kluwer, 2013, 448 p.

11. Sevely-Fournie C. Essai sur l'acte juridique extinctif en droit privé: contribution à l'étude de l'acte juridique. Paris: Dalloz, 2010, 288 p.

12. Legea R.M. nr.246 din 15.11.2018 privind procedura notarială. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr.30-37.

INFRAȚIUNI CU CARACTER ELECTORAL

STRÎMBANU Marina
studentă, anul I,
Facultatea de Drept,
USEM

DOGA Anatol
doctor în drept,
conferențiar universitar,
USEM

SUMMARY

This article is dedicated to the investigation of the electoral offenses. The methods of electoral fraud and other electoral offences such as preventing the exercise of electoral rights, vote-rigging, violation of the confidentiality of the vote and other. The topicality of the researched topic results from the need to consolidate the democratic processes, especially those related to the election process. Offences committed in the electoral field summon immediate attainment impact of representative democracy within a state, herefore, the more developed the legal framework in the field of offences in the electoral area is- the more protected the rule of law of the country is considered to be.

Key words: electoral crimes, electoral system, voter corruption, voting fraud, electronic voting fraud.

Moto:

Orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora (art.55 din Constituția Republicii Moldova)

Dicționar explicativ de termeni.

1. Infrațțiuni electorale - conduită, acțiune sau omisiune care aduce atingere principiilor ce descriu sistemul electoral al unui stat democratic [1].

2. Sistem electoral – orice ansamblu de reguli prin care voturile cetățenilor determină selectarea unui executiv si/sau legislativ [2].

3. Împiedicarea exercitării drepturilor electorale – împiedicarea, prin orice mijloace a liberului exercițiu al dreptului de a alege sau de a fi ales [3].

4. Coruperea alegătorilor – oferirea sau darea de bani, de bunuri ori alte foloase în scopul determinării alegătorului să voteze sau să nu voteze o anumită listă de candidați ori un anumit candidat [3].

5. Frauda la vot - utilizarea unei cărți de alegător sau a unui act de identitate nul ori fals sau a unui buletin de vot fals [3].

6. Violarea confidențialității votului – acțiune sau inacțiune ce pune în pericol confidențialitatea votului exprimat [3].

7. Nerespectarea regimului urnei de vot - deschiderea urnelor, înainte de ora stabilită pentru închiderea votării și/sau încredințarea urnei speciale altor persoane decât membrilor biroului electoral al secției de votare ori transportarea acesteia de către alte persoane sau în alte condiții decât cele prevăzute de lege [3].

8. Falsificarea documentelor si evidențelor electorale - falsificarea, prin orice mijloace a înscrisurilor de la birourile electorale, înscrierea în copia de pe lista electorală permanentă ori de pe lista electorală complementară a unor persoane care nu figurează în această listă, introducerea în uz sau folosirea unui program informatic cu vicii care alterează înregistrarea ori însumarea rezultatelor obținute în secțiile de votare sau determină repartizarea mandatelor în afara prevederilor legii și

introducerea de date, informații sau proceduri care duc la alterarea sistemului informațional național necesar stabilirii rezultatelor alegerilor [3].

9. Frauda la votul electronic - tipărirea și utilizarea de date de acces false, accesarea frauduloasă a sistemului de vot electronic sau falsificarea prin orice mijloace a buletinelor de vot în format electronic [3].

De-a lungul istoriei infrațiunile electorale au rămas practic neschimbate. Aceasta se datorează faptului că modalitatea de realizare a scrutinului s-a modificat foarte puțin de-a lungul anilor. Interesant este că infrațiunile electorale protejează integritatea votului și corectitudinea rezultatului sau indiferent de modalitatea în care este conceput sistemul electoral. Infrațiunile cu caracter electoral sunt următoarele:

- Împiedicarea exercitării drepturilor electorale;
- Coruperea alegătorilor;
- Frauda la vot;
- Frauda la votul electronic;
- Violarea confidențialității votului;
- Nerespectarea regimului urnei de vot;
- Falsificarea documentelor și evidențelor electorale;
- Fapte săvârșite în legătură cu un referendum.

În continuare voi prezenta mai detaliat infrațiunile electorale precum și sancțiunile aplicabile în cazul săvârșirii acestora.

Împiedicarea exercitării drepturilor electorale. În conformitate cu art.38 (dreptul de vot și dreptul de a fi ales) din Constituția Republicii Moldova [4], cetățenii au dreptul de a alege și de a fi aleși în organele guvernamentale de stat și locale precum și să participe la referendum, excepție fac doar persoanele care au fost declarate incompetente de către instanță, persoanele care nu au atins vârsta necesară și persoanele care în momentul efectuării alegerilor sunt deținuți în locuri de privare a libertății. Orice împiedicare directă sau indirectă este inadmisibilă și atrage după sine răspundere conform legii. Infrațiunea dată încalcă drepturile electorale a cetățenilor. Impactul direct în comiterea acestei infrațiuni are loc asupra liberei exprimări politice a cetățenilor atunci când aceștia își aleg reprezentanții lor. Acționând asupra exprimării libere a voinței cetățeanului, subiectul infrațiunii urmărește scopul de a obliga victimele să comită acțiuni concrete în folosul său. Obiectul juridic al infrațiunii de împiedicare a exercitării drepturilor electorale este format din relațiile sociale referitoare la exercitarea drepturilor politice fundamentale ale persoanelor, cu privire la dreptul la vot. Dispozițiile constituționale și internaționale au în vedere asigurarea unor alegeri libere, realizate prin exprimarea neîngădită a voinței politice, prin intermediul unui vot universal, egal și secret.

Împiedicarea activității comisiilor electorale și a comisiilor pentru organizarea unui referendum, precum și a membrilor individuali ai acestora, poate consta în: refuzul de a oferi comisiei spații, hărțuirea membrilor comisiilor electorale la locul principal de muncă. Împiedicarea poate fi exprimată și prin refuzul nejustificat de a înregistra un candidat sau de a-l radia etc. Împiedicarea exercitării drepturilor electorale a cetățenilor și a dreptului de a participa la referendum pot fi realizate în diferite moduri, spre exemplu: interzicerea cetățeanului de a intra în secția de votare (art. 47 Codul Contravențional al Republicii Moldova, Partea speciala) [5]; refuzul de a-l include în listele electorale; amenințarea cu răfuiala în cazul participării la vot, aplicarea violenței fizice (art.181 Codul Penal al RM) [6], înșelăciune, coruperea alegătorilor (art.181', Codul Penal al RM) etc. violența fizică ca semn al infrațiunii date se caracterizează prin aplicarea loviturilor în adresa victimei sau provocarea vătămărilor minore sau mai puțin grave. Amenințarea cu răfuiala se exprima prin impactul mental asupra voinței victimei, pentru a-l obliga să renunțe la exercitarea drepturilor sale electorale. Deci, constatăm că activitatea infracțională poate să se realizeze printr-o acțiune constând în împiedicarea victimei de a-și exercita liber dreptul de a vota sau printr-o inacțiune, care presupune împiedicarea unui candidat de a obține votul. În varianta agravată, elementul material al acestei infrațiuni constă în atacul, prin orice mijloace, a sediului secției de votare. Urmarea imediată a faptei constă în crearea unei stări de pericol pentru exercitarea

drepturilor fundamentale ale cetățeanului și într-o afectare a bunei desfășurări a alegerilor. Subiect activ al infracțiunii poate fi orice persoană, care îndeplinește condițiile cerute de lege pentru a răspunde penal, inclusiv persoane care îndeplinesc obligații legale în cadrul desfășurării scrutinului, cum sunt, de exemplu membri ai biroului electoral ori ai secției de votare. Participația penală este posibilă sub toate formele sale: instigare, complicitate sau coautorat. Subiectul pasiv al infracțiunii este persoana cu cetățenie cu drept de vot, care este împiedicată să-și exercite dreptul de a vota sau persoana care candidează, precum și formațiunea politică ori alianța politică care participă la procesul electoral. De asemenea, subiect pasiv al infracțiunii de împiedicare a exercitării drepturilor electorale este și statul, prin instituțiile și autoritățile publice cu atribuții în organizarea scrutinului. Înșelăciunea ca metoda de înfăptuire a infracțiunii date poate fi realizată prin 2 metode [7]:

a) inducerea în eroare în mod deliberat a unui cetățean prin furnizare de informații false (de exemplu despre locația secției de votare) fie prin furnizarea de documente false, fie prin comiterea altor acțiuni care creează o idee eronată a cetățeanului despre un candidat la funcția de deputat sau președinte.

b) înșelăciune pasivă – tăcerea despre semnificația juridică a circumstanțelor pe care făptuitorul a fost obligat să le comunice de exemplu, ca membru a comisiei electorale sau comisiei pentru organizarea unui referendum. Latura subiectivă a infracțiunii implică existența vinovăției sub forma intenției directe sau indirecte. Actele preparatorii pentru săvârșirea infracțiunii sunt posibile, dar nu sunt încriminate, dar tentativa este pedepsită. Consumarea infracțiunii are loc în momentul în care s-a realizat împiedicarea exercitării dreptului de a fi ales sau în momentul în care s-a efectuat atacul asupra secției de votare.

Coruperea alegătorilor. Coruperea alegătorilor constă în oferirea sau darea de bani, de bunuri ori alte foloase în scopul determinării alegătorului să voteze sau să nu voteze o anumită listă de candidați ori un anumit candidat și se afla în rândul celor mai grave încălcări ale legislației electorale. Dauna pe care infracțiunea data o provoacă societății se exprimă în faptul că este îndreptat spre denaturarea expresiei reale a voinței alegătorilor în timpul alegerilor și încalcă bazele fundamentale constituționale legale ale organizării alegerilor: principiul votului universal egal și principiul participării libere a cetățenilor la alegeri. Fiind mituit, alegătorul nu votează liber, ci în interesul celui care l-a mituit, în interesul unui anumit candidat sau a unui partid politic concret. Definiția de „corupere a alegătorului” poate fi reprezentată juridic mai complex în următorul mod: este o încălcare a normelor constituționale a unei fapte vinovate sub forma furnizării (sau promisiunii de a furniza) a bunurilor materiale pentru alegători în timpul campaniei electorale cu scopul de a-i convinge să-și exercite dreptul electoral nu liber dar în scopul atingerii unui rezultat convenabil pentru un candidat concret în urma alegerilor.

Procesul de corupere a alegătorului poate fi reprezentat și ca o „afacere” în care ambele părți, ignorând normele de moralitate și drept, au propriu beneficiu: persoana ce mituiește convinge alegătorul corupt să exercite o anumită faptă în folosul său iar acesta din urmă primește în schimb anumite beneficii materiale. Deci, după cum vedem, comportamentul structural oricărui tip de luare de mită presupune cel puțin două subiecte de interacțiune. Și acest lucru trebuie luat în considerare la evaluarea juridică a oricărui tip de mită care se pedepsește conform legii. Obiectul juridic al infracțiunii de corupere a alegătorilor constă în relațiile sociale referitoare la libertatea persoanei de a-și exercita în mod liber dreptul la vot, fără influențarea opțiunii sale politice și fără constrângerea fizică sau psihică a acestuia. Infracțiunea de corupere a alegătorilor nu are obiect material, întrucât banii, bunurile sau alte foloase constituie obiectul material al infracțiunii de dare de mită.

Subiectul activ al infracțiunii de corupere a alegătorilor poate fi orice persoană, deoarece, chiar dacă legea are în vedere o persoană care, direct sau indirect, are interesul de a obține votul unui alegător, nu stabilește ca aceasta să dețină o calitate specială. Subiectul pasiv al infracțiunii este statul român, care este titularul valorilor sociale protejate și care asigură organizarea și desfășurarea procesului electoral. Coruperea alegătorilor se realizează, sub aspect subiectiv, cu intenție directă, intenție ce este calificată prin scopul de a determina pe alegător să voteze sau să nu voteze un anumit candidat ori o anumită listă de candidați. Actele preparatorii și tentativa la

infracțiunea de corupere a alegătorilor sunt posibile, dar nu sunt pedepsite, iar consumarea infracțiunii are loc în momentul realizării oferirii sau dării de bani, bunuri ori alte foloase.

Frauda la vot. Se consideră frauda la vot fapta persoanei care: votează fără a avea acest drept, votează de doua sau mai multe ori sau introduce în urnă a mai multor buletine de vot decât are dreptul un alegător. Obiectul juridic al infracțiunii consistă din relațiile sociale privind desfășurarea în bune condiții a procesului electoral, care implică faptul că șansele candidaților sunt egale, obiectul material lipsește iar elementul material al infracțiunii constă în acțiunea de a vota fără a avea acest drept, de a vota de mai multe ori sau prin introducerea în urnă a mai multor buletine de vot. De asemenea, frauda la vot constă în utilizarea unei cărți de alegător sau a unui act de identitate nul ori fals sau a unui buletin de vot fals. În acest caz obiect material constă în actul de identitate, buletinul de vot sau cartea de alegător false iar elementul material este reprezentat de acțiunea făptuitorului de a utiliza o carte de alegător sau un act de identitate nule sau false ori a unui buletin de vot fals. Urmarea imediată a faptei presupune perturbarea desfășurării alegerilor și influențarea rezultatului scrutinului. Raportul causal între acțiune și rezultatul periculos rezultă din materialitatea faptei și nu trebuie demonstrat. Consumarea infracțiunii are loc astfel: în momentul în care subiectul activ aplică ștampila pe buletinul de vot, fără a avea acest drept, în momentul în care votează a doua oară sau în momentul în care introduce în urnă cel puțin două buletine de vot. Iar în al doilea caz consumarea infracțiunii are loc în momentul în care este utilizat actul sau buletinul de vot fals

Frauda la vot electronic [7]. Infracțiunea de fraudă la votul electronic constă în tipărirea și utilizarea de date de acces false, accesarea frauduloasă a sistemului de vot electronic sau falsificarea prin orice mijloace a buletinelor de vot în format electronic.

Obiectul juridic al infracțiunii este reprezentat de relațiile sociale referitoare la corectitudinea procesului electoral desfășurat prin utilizarea unor mijloace electronice. Infracțiunea de fraudă la votul electronic nu are obiect material. Subiectul activ poate fi orice persoană, care îndeplinește condițiile cerute de lege pentru a răspunde penal, iar subiect pasiv este statul, reprezentat de autoritățile sau instituțiile publice cu atribuții în organizarea și desfășurarea scrutinului. Elementul material al infracțiunii constă în realizarea alternativă a uneia dintre următoarele acțiuni: tipărirea și utilizarea de date de acces false, accesarea frauduloasă a sistemului de vot electronic sau falsificarea prin orice mijloace a buletinelor de vot în format electronic. Urmarea imediată a infracțiunii presupune crearea unei stări de pericol pentru procesul electoral. Consumarea infracțiunii are loc, în raport de modalitatea de comitere a infracțiunii, în momentul în care au fost utilizate datele de acces anterior tipărite, în momentul în care a fost accesat nelegal sistemul de vot electronic sau atunci când a fost falsificat buletinul de vot în format electronic.

Violarea confidențialității votului. Infracțiunea de violare a confidențialității votului constă în violarea prin orice mijloace a secretului votului. Fapta este mai gravă dacă violarea secretului votului a fost săvârșită de un membru al biroului electoral al secției de votare. Obiectul juridic al infracțiunii constă în relațiile sociale referitoare la confidențialitatea votului exprimat. Infracțiunea este lipsită de obiect material. Subiectul activ al infracțiunii poate fi orice persoană, dar este circumstanțiat, fiind un membru al biroului electoral al secției de votare, fapt indicat în al doilea caz. Subiectul pasiv al infracțiunii este în principal statul, prin autoritățile sale cu atribuții în gestionarea procesului electoral și în secundar persoana căreia i-a fost violată confidențialitatea votului. Elementul material al laturii obiective constă într-o acțiune sau inacțiune de violare a secretului votului. Urmarea periculoasă a faptei presupune crearea unei stări de pericol pentru exercitarea în condiții de confidențialitate a votului, iar raportul de cauzalitate rezultă din materialitatea faptei. Tentativa la infracțiunea de violarea a confidențialității votului este pedepsită, iar consumarea are loc în momentul în care făptuitorul ia la cunoștință opțiunea de vot.

Nerespectarea regimului urnei de vot. Nerespectarea regimului urnei de vot constă în deschiderea urnelor înainte de ora stabilită pentru închiderea votării și/sau încredințarea urnei speciale altor persoane decât membrilor biroului electoral al secției de votare ori transportarea acesteia de către alte persoane sau în alte condiții decât cele prevăzute de lege. Tentativa nerespectării urnei de vot este pedepsită conform legii, iar consumarea are loc în momentul în care

se realizează una dintre activitățile încriminate. Obiectul juridic al infracțiunii constă în relațiile sociale referitoare la desfășurarea în bune condiții a procesului electoral, cu asigurarea confidențialității votului. Obiectul material al infracțiunii este reprezentat de urna de vot. Subiectul activ al infracțiunii poate fi orice persoană, dar în modalitatea de realizare, care presupune încredințarea urnei, subiectul activ este un membru al biroului electoral al secției de votare.

Falsificarea documentelor și evidențelor electorale [8]. Falsificarea documentelor electorale și evidențelor electorale constă în falsificarea, prin orice mijloace a înscrisurilor de la birourile electorale, înscrierea în copia de pe lista electorală permanentă ori de pe lista electorală complementară a unor persoane care nu figurează în această listă, introducerea în uz sau folosirea unui program informatic cu vicii care alterează înregistrarea ori însumarea rezultatelor obținute în secțiile de votare sau determină repartizarea mandatelor în afara prevederilor legii și introducerea de date, informații sau proceduri care duc la alterarea sistemului informațional național necesar stabilirii rezultatelor alegerilor.

După sensul dispoziției normei privind falsificarea documentelor electorale, subiectul acestei infracțiuni este documentul electoral. Obiectul juridic al infracțiunii constă în relațiile sociale referitoare la încrederea în procesul electoral și în documentele realizate de autoritățile statului. Obiectul material este reprezentat de înscrisurile falsificate sau alterate. Subiect activ al infracțiunii poate fi orice persoană, care îndeplinește condițiile legale pentru a răspunde penal, iar subiect pasiv este statul, prin autoritățile implicate în organizarea procesului electoral. Elementul material al infracțiunii de falsificare a documentelor și evidențelor electorale se realizează prin una dintre modalitățile cuprinse în textul de încriminare, urmarea imediată presupunând crearea unei stări de pericol pentru procesul electoral. Prin falsificarea documentelor electorale, prejudiciul este cauzat nu numai relațiilor publice în domeniul organizării alegerilor și referendumurilor, ci și drepturilor electorale ale cetățenilor protejate de lege. Reieșind din semnificației legislației electorale și a practicilor de aplicare a legii, definiția de „document electoral” în raport cu obiectivele reglementării dreptului penal ar trebui înțeles ca un suport material executat corespunzător, ce conține informații, care conține motivele pentru asigurarea faptului juridic al înregistrării unui alegător, candidat (lista candidaților), grupe de inițiativă pentru organizarea unui referendum, membrii unei comisii electorale, comisie de referendum, precum și rezumarea rezultatelor votului, determinarea rezultatelor alegerilor, referendum. Definiția de mai sus interpretează destul de larg conceptul de document electoral, dar această abordare poate fi considerată corectă, deoarece se bazează pe semne care fac posibilă determinarea documentelor semnificative din punct de vedere juridic care reglementează procedura de acordare a drepturilor participanților la procesul electoral, procesul referendumului și exercitarea acestor drepturi.

Sanționarea infracțiunilor cu caracter electoral. Articolul 47 Împiedicarea exercitării dreptului electoral (Codul contravențional al RM) Împiedicarea accesului în locul de votare se sancționează cu amendă de la 12 la 18 unități contravenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 18 la 30 de unități contravenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an.

Articolul 181. Împiedicarea exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale(Codul Penal al RM)

Împiedicarea prin orice mijloace a exercitării libere a dreptului electoral sau împiedicarea activității organelor electorale:

1. săvârșită prin blocarea sau atacarea localurilor secțiilor de votare prin orice mijloc și în orice formă;
2. săvârșită prin sustragerea urnelor de vot sau a documentelor electorale;
3. săvârșită cu periclitarea vieții persoanei;
4. însoțită de vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății;
5. soldată cu alte urmări grave.

Se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 750 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până

la 3 ani.

Articolul 1811. Coruperea alegătorilor (Codul Penal al RM).

(1) Oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite sau să nu își exercite drepturile electorale în cadrul alegerilor parlamentare, prezidențiale, locale ori în cadrul referendumului **se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu închisoare de la un an la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 4000 la 6000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.**

(2) În categoria bunurilor prevăzute la alin. (1) sunt incluse și băuturile alcoolice, produsele din tutun și produsele alimentare.

(3) Nu intră în categoria bunurilor prevăzute la alin. (1) materiale și obiecte de agitație electorală, achitate din fondul electoral, ce poartă numele și prenumele candidatului, respectiv denumirea partidului politic, semne sau simboluri ale concurenților electorali, precum: afișe, pliante, cărți poștale, calendare, caiete, ilustrate, pixuri, brichete, cutii de chibrituri, insigne, ecusoane, CD-uri, DVD-uri, suporturi de stocare USB, fanioane, steaguri, cărți, pungă, tricouri, chipiuri, eșarfe, fulare, a căror valoare pentru o unitate nu depășește două unități convenționale.

Articolul 182. Falsificarea rezultatelor votării (Codul Penal al RM).

(1) Votarea unei persoane: fără a avea acest drept, fie de două sau mai multe ori, fie prin introducerea în urnă a mai multor buletine de vot decât are dreptul, fie prin utilizarea unui act de identitate fals sau a unui buletin de vot fals **se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 750 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 100 la 200 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.**

(2) Falsificarea, prin orice mijloace, a rezultatelor votării **se pedepsește cu amendă în mărime de la 650 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani.**

Din articolele din Codul Penal al Republicii Moldova, prezentate mai sus, prin care se sancționează infracțiunile cu caracter electoral, se poate de observat că codul penal conferă infracțiunilor date mai degrabă un caracter general, nu este clasificarea acestora în funcție de calitatea subiectului activ, în: fapte comise de funcționari publici; fapte comise de funcționari electorali; fapte comise de candidați; membri ai partidelor politice ori simpatizanți ai acestora; și fapte ce pot fi comise de orice persoană.

În ceea ce privește pedepsele complementare, ar fi mai bine legiuitorul să prevadă în cazul infracțiunilor cu caracter electoral, interzicerea de drept a exercitării activităților și drepturilor exclusiv politice. O astfel de prevedere ar aduce o stare de normalitate în ceea ce privește componența corpului electoral. Consider că nu este corect ca o persoană ce comite astfel de infracțiuni, să candideze ori să participe la alegerea reprezentanților cetățenilor.

Referințe bibliografice:

1. Nohlen Dieter; Zovatto Daniel; JESÚS OROZCO; JOSÉ THOMPSON. Tratado de derecho electoral comparado de América Latina – 2 edición, Fondo de Cultura Económica, México, D. F., 2007, p. 1020.

2. Dicționar Oxford de politica, Editura Univers ENCICLOPEDI, București, 2001.

3. Codul Penal al României, art.385-391. MONITORUL OFICIAL nr. 510 din 24 iulie 2009.

4. Constituția RM, publicată la 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 78.

5. Codul Contravențional al RM. Publicat: 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6.

6. Codul Penal al RM. Publicat: 13.09.2002 în Monitorul Oficial Nr. 128-129.

7. Pasat Aurel Octavian Elementele de diferențiere ale infracțiunilor electorale; Revista națională de drept, nr.10, 2017.

8. Штурнева М.В. Подкуп избирателей как основание конституционно-правовой ответственности в Российской Федерации. Иркутск, 2008.

DREPTURILE ELECTORALE ALE CETĂȚENILOR

ȚURCAN Alina,
magistru în politologie, lector universitar,
USEM

BEGU Dan,
student anul II, Facultatea Științe Politice
și Relații Internaționale,
USEM.

SUMMARY

Elections are a common legal instrument through which the people exercise their sovereignty. In direct democracy, the citizens endowed with the right to vote decide directly and directly on all acts of sovereignty. In the system of representative democracy, the citizens holding this right elect representatives who exercise sovereignty on behalf of the people. Elections represent the procedure of forming a state body or investing a person with public attributions carried out by means of the vote granted by authorized persons in the conditions in which two or more candidacies are proposed for obtaining the respective mandate.

Key words: people, elections, national sovereignty, voting rights, types of elections.

Actualitatea temei de cercetare. Poporul este în stare să-i aleagă pe cei mai buni, spunea Montesquieu în celebra sa lucrare *Despre spiritul legilor*, justificând teoria mandatului reprezentativ. Evident, avea dreptate marele filozof iluminist, deoarece, într-adevăr poporul este în stare să-i aleagă pe cei mai buni, însă aici vom veni cu o precizare, să-i aleagă pe cei mai buni în anumite condiții ce i se impun. Aceste condiții, adesea ori fac ca poporul să aleagă la întâmplare, sau să aleagă pe unii care nu dețin calitatea de a fi cei mai buni, să-i aleagă pe acei care odată fiind aleși uită că ei reprezintă poporul, că activitatea pe care o întreprind trebuie să fie destinată numai poporului. Aceste condiții care se impun poporului poartă denumirea de sistem electoral de care dispune orice stat și care reprezintă un ansamblu de reguli privind organizarea și desfășurarea alegerilor.

Alegerile constituie un obișnuit instrument juridic grație cărui poporul își exercită suveranitatea. Numai prin alegeri, poporul selectează împuterniciți atât în organele reprezentative centrale, cât și în cele locale, iar autoritățile care urmează să exercite suveranitatea în numele poporului dreptul la administrarea autonomă a unor probleme de interes general dobândesc calitatea de a fi reprezentative și publice. Alegerile s-au impus în istoria constituțională a lumii ca activități cărora le este specifică efervescența socială și politică în societate, competiții la care câștigă cei mai buni. Alegerile competitive, după cum le-a numit Maurice Duverger, în care cetățenii aleg dintre mai mulți candidați, constituie piatra unghiulară a democrației liberale. *Competitivitatea* este o caracteristică distinctă a alegerilor. Aceasta, producând corpului electoral un interes perseverent ce se manifestă prin participare regulată la alegeri, îi permite o opțiune reală dintre mai multe posibilități și realizarea pe această cale a propriei viziuni politice.

După cum se poate observa, acțiunile declanșate prin intermediul alegerilor sunt inerente atât alegerilor autorităților reprezentative centrale, cât și celor locale, fapt ce denotă că ele constituie unicul mijloc de declanșare a regimului reprezentativ.

Suveranitatea națională și dreptul de vot. Constituțiile statelor contemporane declară poporul drept deținător al suveranității naționale, această regulă fiind ridicată la rang de principiu constituțional ce determină forma de stat.

Acest principiu, care formează temelia dreptului constituțional contemporan, este fundamentat teoretic din cele mai vechi timpuri [4, p. 80-88.].

Încă Aristotel, în epoca sclavagistă, pune accentul pe capacitatea și disponibilitatea cetățenilor de a exercita o funcție socială încredințată de adunarea poporului spunând că „...faptul de a conduce și cel de a fi condus sunt lăudabile și s-ar părea că virtutea bărbatului ales este aceea de conducător, pe când aceea a cetățeanului revine la amândouă, aceasta nu înseamnă că amândouă sunt demne de laudă în același sens” [2, p. 153]. După Aristotel „...nu există buni conducători dacă nu au fost și ei conduși. Deși virtutea acestora este deosebită, este necesar totuși ca bunul cetățean să învețe să fie capabil atât să conducă cât și să fie condus, și aceasta este virtutea cetățeanului, ca el să cunoască puterea oamenilor liberi în ambele situații” [2, p. 154.].

Din punct de vedere normativ acest principiu este formulat în istorica Declarație franceză a drepturilor omului și cetățeanului, care proclama: “Principiul oricărei suveranități reșade esențialmente în națiune. Nici un corp, nici un individ nu poate exercita vreo atribuție care nu emană expres de la această sursă” [4, p. 208.].

Drept rezultat, acest principiu asigură realizarea unuia dintre drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului consacrat în art. 21 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, în conformitate cu care voința poporului este baza puterii de stat. Această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste care trebuie să aibă loc periodic, prin sufragiu universal, egal și prin vot secret sau după o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului [Declarația Universală a Drepturilor Omului].

Într-adevăr, în condițiile statului de drept ultimul și decisivul cuvânt în procesul de organizare a societății în stat îi aparține poporului. Conform Declarației de suveranitate a Republicii Moldova, izvorul și purtătorul suveranității este poporul [7]. La fel, Constituția Republicii Moldova (art. 2) consacră următoarele: “Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție” [7].

Organul de manifestare a suveranității naționale este voința generală a corpului social, care alcătuiește condiția juridică de existență a statului cu denumirea de popor.

Manifestarea principală a suveranității naționale în statul contemporan se materializează în procesul de legiferare, ce se produce nemijlocit de către popor, în condițiile democrației directe, sau prin reprezentanți aleși care, legiferând, exercită suveranitatea în numele poporului, în sistemul de guvernământ al democrației reprezentative.

Voința generală nu va putea întruni niciodată voința unanimă a tuturor membrilor corpului social, fapt imposibil de realizat, ea va reprezenta doar voința majorității. Neputându-se realiza voința unanimă, este logic și natural să se admită voința celor mulți. Minoritatea, prin însăși esența voinței sociale, va trebui să se supună voinței majorității, fără de care nu se poate concepe o organizare socială și politică.

Principiul suveranității naționale consideră poporul ca un subiect de drept constituțional având o existență proprie, deosebită de viețile indivizilor care îl constituie la un moment dat. Această ființă cu existență proprie are voința sa care întruchiează produsul instinctului națiunii, a evoluției istorice, a tradițiilor, moravurilor, culturii, voință generală căreia voințele individuale trebuie neapărat să se supună, la nevoie chiar prin constrângere, în interesul societății. Dar această prezență, nefiind o persoană fizică, nu-și poate manifesta prin ea însăși voința. Echivalentul acestei voințe nu se poate regăsi decât în voințele concordate ale unui anumit număr de indivizi luați din corpul națiunii, ale majorității cetățenilor. Rezultanta voturilor lor va fi considerată ca expresie a voinței naționale. Dreptul de a lua parte la această consultare și a se exprima se numește drept de vot.

În cadrul democrației directe, cetățenii înzestrați cu dreptul de vot se pronunță nemijlocit și direct asupra tuturor actelor de suveranitate. În sistemul democrației reprezentative, cetățenii deținători ai acestui drept aleg reprezentanți care exercită în numele poporului suveranitatea.

După cum voința generală, expresie a suveranității naționale, nu poate fi decât voința majorității, tot astfel majoritatea sufragiilor pronunțate în același sens va determina pe cei aleși ca reprezentanți. Din aceste considerente pare a fi logic și inevitabil principiul majoritar în alegerea reprezentanților poporului. În raport cu principiul suveranității naționale, nu poate fi conceput un alt sistem pentru exprimarea voinței generale. Nu se pot fixa condiții de cens, avere, învățătură, familie

etc., căci am cădea în arbitrar, un arbitrar incompatibil cu deplina egalitate care formează temelia principiului suveranității naționale. Singurul sistem de vot potrivit cu acest principiu este numai votul universal și egal al tuturor cetățenilor. Pentru a da rezultate bune, sufragiul universal trebuie să fie organizat, adică să fie pus în asemenea condiții încât exercițiul lui să decurgă cât mai armonios și mai folositor, pentru a avea cea mai bună reprezentare cu putință, capabilă de a elabora cea mai bună legislație și cel mai bun guvern.

În concluzie, suveranitatea aparținând poporului ca un tot indivizibil, exercițiul ei aparține corpului întreg al alegătorilor, iar votul majorității acestui corp va exprima voința națională.

Conceptul și tipurile de alegeri. Alegerile reprezintă procedura de formare a unui organ de stat sau investirea unei persoane cu atribuții publice realizată prin intermediul votului acordat de persoane autorizate în condițiile în care pentru obținerea mandatului respectiv sunt propuse două sau mai multe candidaturi.

Practica constituțională a cunoscut și alte modalități de desemnare a unor reprezentanți sociali. Astfel, încă Aristotel menționa următoarele: „În general, se admite că desemnarea în diverse magistraturi prin tragere la sorți este de natură democratică, iar desemnarea prin alegeri este de natură oligarhică” [Aristotel, op. cit., p. 138]. În cazul acesta Aristotel are, probabil, în vedere desemnarea magistraților (reprezentanți ai puterii executive), și nu a reprezentanților în organul legislativ, deoarece, după cum cunoaștem, cetățile grecești la care se referea Aristotel practicau democrația directă, fără a avea nevoie de un asemenea organ. În acest model al democrației antice, majoritatea magistraților erau aleși prin tragere la sorți, cu excepția strategului care era ales în virtutea competenței specifice încredințate acestuia.

Observăm că opțiunea pentru tragerea la sorți ori alegere nu era determinată numai de competența celui desemnat, ci în primul rând, de faptul că tragerea la sorți și alegerile se deosebesc cardinal prin natura competiției. Astfel, în cazul tragerii la sorți candidații sunt pasivi și se subordonează unei proceduri asupra căreia ei nu dețin nici un control. În ce privește alegerile, acestea presupun o competiție în urma căreia sunt aleși cei mai buni. Anume în acest sens și în continuarea ideii lansate de Aristotel, Montesquieu observa că „sufragiul prin tragere la sorți este de natură democratică; sufragiul prin alegeri este de natură aristocratică” [4, p. 76], având în vedere că aristocrația reprezintă pe cei mai buni membri ai societății.

Aristotel, după cum am menționat mai sus, a utilizat termenul de oligarhie, fapt prin care atenționa că alegerile sunt însoțite de diferite mecanisme (în special, censul), utilizate pentru a îndepărta cetățenii săraci de la viața politică.

Impunerea alegerilor ca mijloc de desemnare a reprezentanților societății a fost susținută și de Biserică, mai ales în perioada evului mediu, care condamna tragerea la sorți ca pe un procedeu păgân. Este necesar să subliniem că în regimurile reprezentative moderne prin intermediul alegerilor cetățenii participă la formarea diverselor organe ale puterii publice: parlamentele, șefii de stat, organele judiciare, autoritățile administrației publice locale. Doctrina și practica constituțională cunosc mai multe tipuri de alegeri. Unii autori menționează «patru clasificări de bază a alegerilor» [10, p. 110.].

În primul rând, alegerile sunt clasificate în ordinare și extraordinare. Alegerile ordinare se fixează și se desfășoară în legătură cu expirarea mandatului organului sau al persoanei electiv. Alegerile extraordinare (înainte de termen) se organizează în legătură cu încetarea înainte de termen a împuternicirilor organului (persoanei cu atribuții publice) electiv. Pentru alegerile extraordinare este caracteristică posibilitatea fixării unor termene mai reduse pentru desfășurarea operațiunilor electorale în raport cu alegerile ordinare.

În al doilea rând, alegerile pot fi de bază și suplimentare. Această clasificare este aplicabilă doar alegerilor parlamentare. Alegerile de bază se desfășoară pentru desemnarea tuturor deputaților în organul reprezentativ. Alegerile suplimentare se desfășoară în vederea repartizării unor mandate parlamentare în urma expirării înainte de termen a acestora.

În al treilea rând, alegerile pot fi generale și parțiale. Generale sunt alegerile în cadrul cărora are loc desemnarea concomitentă a tuturor parlamentarilor. În acest sens, Codul electoral al

Republicii Moldova dispune că “generale se numesc orice tip de alegeri care au loc într-o singură zi, de duminică sau în oricare altă zi indicată în actul de stabilire a alegerilor, pe întreg teritoriul țării”.

Alegerile parțiale, mai numite și de rotație, se desfășoară în cazul în care organul reprezentativ presupune rotația membrilor săi, care include alegerea unui anumit număr de deputați (senatori) la diferite intervale de timp. Alegerile parțiale se practică în SUA, unde componența Senatului se reînnoiește cu o treime o dată la doi ani, în condiția în care mandatul de senator este de 6 ani [9, p. 90.], precum și în regiunile Vologda, Sverdlovsc, Volgograd din Rusia, unde jumătate dintre deputații Dumelor regionale cu mandat de 4 ani se reînnoiesc o dată la doi ani.

În al patrulea rând, alegerile se clasifică în primare și repetate (în legislația Republicii Moldova acestea sunt numite alegeri noi). Alegerile primare se fixează în legătură cu expirarea mandatului organului reprezentativ ori în cazul încetării înainte de termen a acestuia. Alegerile repetate au loc în cazul în care alegerile au fost declarate nevalabile sau nule. Trebuie să menționăm că alegerile repetate nu pot fi identificate cu votarea repetată. În această ordine de idei, Codul electoral al Republicii Moldova face distincție între “votarea repetată” (art. 93) și “alegerile noi” (art. 94)[15].

Alegerile mai pot fi clasificate în directe și indirecte. Alegerile directe se caracterizează prin aceea că cetățenii își exprimă opțiunile electorale nemijlocit, fără intermediari. Prin alegeri directe se aleg camerele inferioare, uneori și superioare, ale parlamentelor bicamerale, parlamentele unicamerale, șefii de stat în regimurile prezidențiale și semiprezidențiale. Pentru alegerile indirecte este caracteristică alegerea organelor reprezentative nu de către alegători, dar de persoane împuternicite de alegătorii primari (electori, deputați). Prin alegeri indirecte se aleg camerele superioare ale parlamentelor bicamerale, uneori șefii de stat, guvernele, judecătorii etc. Alegerile indirecte pot cuprinde două, trei și mai multe etape.

Alegerile pot fi naționale și regionale (locale). Alegerile naționale se desfășoară cu prilejul desemnării reprezentanților electivi în autoritățile publice centrale, iar alegerile locale se organizează în scopul formării organelor reprezentative în unitățile administrativ-teritoriale ale statului.

Principiile participării cetățenilor Republicii Moldova. Dacă prin principiile fundamentale ale dreptului constituțional se subînțeleg idei cu caracter de mare generalitate sau postulate directoare, cuprinse în conținutul unor norme juridice, care se bucură de forță juridică superioară față de alte norme juridice și care, trecând ca un fir roșu prin întregul sistem de drept, orientează procesul de reglementare normativă a relațiilor sociale în conformitate cu voința deținătorilor puterii de stat [11, p. 124.], atunci principiile organizării și desfășurării alegerilor ar trebui să fie considerate drept dispoziții cu caracter general care direcționează întregul proces de reglementare normativă a raporturilor sociale legate de organizarea și desfășurarea alegerilor.

Ele asigură mecanismul de reglementare normativă a alegerilor, îndeplinesc rolul unor criterii de apreciere a legalității acțiunilor întreprinse de cetățeni, blocuri electorale, comisii electorale, organe de stat, organe de autoadministrare locală, instanțe judecătorești. Dezvoltarea dreptului constituțional contemporan, în condițiile aprofundării și extinderii începuturilor democratice în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor, conferă actualitate sporită problemei privind „formarea unor standarde (criterii) universale pentru sistemul principiilor organizatorico-tehnologice de drept, care direcționează procesul de rotație și transmitere a puterii publice prin intermediul campaniilor electorale”. Din aceste considerente cercetarea principiilor reprezintă una dintre sarcinile de bază ale doctrinei juridice din Republica Moldova.

Reformele în domeniul dreptului electoral din Republica Moldova, inițiate imediat după adoptarea Constituției din 1994, erau chemate să asigure și să garanteze procesul democratic și legitim de exprimare a voinței libere de către cetățeni în procesul de formare a organelor reprezentative centrale și a organelor de autoadministrare locală, să contribuie la edificarea unui sistem electoral unitar, coordonat, optimal balansat, necontradictoriu, care ar reflecta natura structurii unitare a statului și, totodată, ar garanta stabilitate și preemțiune în activitatea autorităților publice centrale și locale.

Prin principii de organizare și desfășurare a alegerilor (dreptului electoral) putem interpreta o serie de standarde general acceptate, fundamentale, care reflectă natura democratică a alegerilor în calitate de fundament constituțional al puterii publice, care determină condițiile primare de reglementare a drepturilor electorale, „un sistem coordonat de garanții și proceduri care asigură desfășurarea unor alegeri oneste (nefalsificate), realizarea și protecția drepturilor electorale ale cetățenilor”[13, p.152]. Principiile dreptului electoral mai sunt prezentate drept „norme fundamentale prin care într-o formă concentrată se exprimă conținutul democratic al procesului electoral”.

Deocamdată, în literatura juridică nu s-a conturat o viziune unică nici privitor la clasificarea acestor principii, aceasta aflându-se în stare embrionară caracterizată prin căutări și discuții științifice.

De anumită popularitate se bucură clasificarea propusă de S. Kneazev, care, pornind de la rolul acestora în mecanismul de reglementare a relațiilor electorale, delimitează două categorii de principii: a) principii privind organizarea și desfășurarea alegerilor (obligativitatea, periodicitatea, libertatea, alternativitatea alegerilor, admisibilitatea diferitelor sisteme electorale, independența organelor electorale); b) principiile participării cetățenilor la alegeri (dreptul la un vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat). Unii autori clasifică principiile dreptului electoral în materiale și procesuale, alții - în principii fundamentale și complimentare [10, p. 161].

Ținând cont de particularitățile alegerilor, putem clasifica principiile dreptului electoral în funcție de destinația și interdependența acestora în mecanismul organizatorico-juridic de reglementare a raporturilor de drept electoral.

În raport cu acest criteriu, principiile organizării și desfășurării alegerilor pot fi sistematizate în trei categorii:

- a. principii organizării și desfășurării alegerilor;
- b. principiile participării cetățenilor la alegeri;
- c. principii complimentare.

Principiile organizării și desfășurării alegerilor. Evoluția dreptului electoral contemporan din Republica Moldova, practica aplicării acestuia și perspectiva de dezvoltare la începutul mileniului nou sunt fundamentate de normele Constituției în vigoare, ale Codului electoral și de alte acte normative. Conținutul acestor acte ne permite să tragem concluzia că organizarea și desfășurarea alegerilor (centrale, locale) sunt determinate de următoarele principii:

În categoria principiilor complimentare vom include: publicitatea, transparența, caracterul teritorial al alegerilor, responsabilitatea pentru încălcarea drepturilor electorale ale cetățenilor.

În categoria principiilor participării cetățenilor Republicii Moldova la alegeri vom include universalitatea și egalitatea dreptului de a alege și de a fi ales, votarea directă, votarea secretă, libertatea exprimării opțiunilor electorale.

Interacțiunea dintre principiile sistemului electoral se asigură printr-un mecanism asemănător teoriei vaselor comunicante.

Obligativitatea alegerilor. Acest principiu presupune că alegerile în Republica Moldova sunt unica modalitate obligatorie și legală de formare a organelor reprezentative centrale și de autoadministrare locală. Oricare altă modalitate de intrare în posesia atribuțiilor reprezentative vine în contradicție cu Constituția și cu alte acte normative din Republica Moldova și nu pot fi calificate altfel decât violare a ordinii constituționale.

Totodată, obligativitatea alegerilor determină interdicția pentru organele de stat și cele de autoadministrare locală de a se eschiva de la luarea deciziei despre desfășurarea scrutinului în termenul stabilit de legislație, de a anula sau a amâna alegerile fixate.

Autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor. Se află într-o legătură strânsă cu principiul obligativității alegerilor. În conformitate cu Codul electoral (art. 32) hotărârile consiliului și biroului electoral, adoptate în limitele competenței lor, inclusiv cele care confirmă rezultatele alegerilor, sunt executorii pentru autoritățile publice, întreprinderi, instituții și organizații, persoanele cu funcții de răspundere, partide, alte organizații social-politice și organele lor, precum și pentru toți cetățenii.

În practica constituțională sunt înregistrate cazuri de revizuire a hotărârilor comisiilor electorale privitor la rezultatele alegerilor de către unele organe de stat sau funcționari din cadrul lor. Asemenea situații sunt specifice mai ales statelor federative cu un număr mare de subiecți ai federației. Spre exemplu, o asemenea situație s-a creat în Federația Rusă la alegerile din 17 noiembrie 1996 desfășurate în Districtul Autonom Koreac, în urma cărora guvernatorul în exercițiu, acumulând cu 20% de voturi mai puțin decât concurentul său, a anulat propria decizie privitor la desfășurarea alegerilor din 12 septembrie 1996.

Periodicitatea alegerilor. Acest principiu este condiționat de faptul că atribuțiile autorităților publice reprezentative centrale și autoadministrare locală sunt limitate în timp. Din această cauză se presupune că alegerile ordinare trebuie să se desfășoare la anumite intervale de timp. Perioadele de timp dintre alegerile consecutive sunt determinate de durata mandatului de realizare a atribuțiilor de către organele respective astfel încât, pe de o parte ele să asigure stabilitate în activitatea organelor și funcționarilor electivi, iar, pe de o altă parte, să garanteze rotația acestora și să excludă exercitarea de lungă durată nejustificată a funcțiilor electivice de către unele și aceleași persoane.

Principiul periodicității alegerilor este și o condiție obligatorie a legalității și democratismului alegerilor. Normele de drept internațional consacră că alegerile libere organizate la diferite intervale de timp fac parte din categoria elementelor dreptății, care sunt necesare pentru expresia deplină a demnității personalității umane, drepturilor inalienabile ale tuturor oamenilor. Constituția Republicii Moldova (art. 38) recunoaște de asemenea că voința poporului care constituie baza puterii de stat se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic.

Periodicitatea alegerilor reprezintă, în același timp, o garanție importantă care împiedică prelungirea nelegitimă a termenului de exercitare a atribuțiilor cu caracter public la nivel național și local.

Din aceste considerente în Constituția Republicii Moldova (art. 63) se consacră în mod expres că Parlamentul este ales pentru un mandat de 4 ani. Aceste dispoziții alături de normele de drept care determină termenele de fixare a alegerilor ordinare și extraordinare contribuie la asigurarea normativă a principiului periodicității alegerilor. În conformitate cu art. 119 din Codul electoral, primarii orașelor (municipiilor) și satelor (comunelor) și consilierii în consiliile raionale, orașenești (municipale) și sătești (comunale) se aleg prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani.

Libertatea alegerilor. Importanța acestui principiu pentru organizarea și desfășurarea campaniilor electorale este universală. Din aceste considerente Constituția Republicii Moldova (art. 38) consacră acest principiu. Libertatea alegerilor în calitate de principiu al sistemului electoral cere ca în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor să se excludă orice forme de constrângere în raport cu participarea cetățenilor la alegeri, precum și în procesul votării nemijlocite.

Acest principiu presupune caracterul liber al alegerilor în cadrul cărora orice cetățean își exprimă opțiunea electorală așa cum dorește el, fără a fi supus vreunui control și fără a fi tras la răspundere în legătură cu modul în care și-a exercitat acest drept electoral.

În unele state din America de Sud, campaniile electorale sunt extrem de agitate și violente. În anul 1988, datorită violențelor din timpul campaniei electorale, la alegerile parlamentare din Salvador s-au prezentat la urne numai 50% din cei înscriși în listele electorale. Un alt exemplu de campanie electorală și de alegeri desfășurate sub semnul terorii poate servi cazul Columbiei, unde în anul 1988 au fost asasinați 150 de cetățeni.

Legislația mai multor state conține norme de drept electoral care declară alegerile valabile indiferent de numărul de alegători care au participat la votare, de exemplu în: ținutul Habarovsc, regiunile Sanct-Peterburg și Volgograd din Rusia.

În majoritatea cazurilor, însă, legislația statelor este orientată spre stabilirea unei cote obligatorii de participare a cetățenilor la alegeri pentru a le considera valide.

În Republica Moldova Comisia Electorală Centrală poate considera alegerile nevalabile dacă la ele au participat mai puțin de 1/2 din numărul de persoane înscrise în listele electorale (Cod electoral, art. 91). La fel și alegerile locale pot fi considerate nevalabile în anumite circumstanțe dacă la ele au participat mai puțin de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale.

Hotărârea cu privire la declararea alegerilor nevalabile se adoptă de către Comisia Electorală Centrală în baza actelor prezentate de consiliile electorale de circumscripție (Cod electoral, art. 136) [16].

Alternativitatea alegerilor. În unele sisteme constituționale acest principiu este consacrat în legislația electorală. Spre exemplu, art. 32 din Legea privind garanțiile de bază ale drepturilor electorale și dreptului de participare la referendum a cetățenilor Federației Ruse stipulează că în cazul în care în ajunul zilei de votare în circumscripția electorală nu va rămâne nici un candidat sau numărul de candidați va fi mai mic decât numărul de mandate disputate ori egal, sau va fi înregistrată doar o listă de candidați, alegerile în această circumscripție electorală, prin decizia comisiei electorale respective, vor fi amânate pentru un termen nu mai mare de 6 luni, pentru propunerea suplimentară a candidaților (listelor de candidați) și realizarea altor activități ce țin de procesul electoral.

Un argument în susținerea acestui principiu poate servi și art. 139 lit. d) din Codul electoral al Republicii Moldova [16] conform căruia, în cazul în care în circumscripție a fost înregistrat unul sau doi candidați la funcția de primar și nici unul nu a acumulat numărul necesar de voturi pentru a fi ales, se organizează alegeri noi.

O astfel de reglementare normativă a procesului de propunere și înregistrare a candidaților este chemată să asigure condiții favorabile caracterului de competitivitate a alegerilor.

Cu regret, acest principiu nu este consacrat în Codul electoral al Republicii Moldova, fapt ce creează situații de incertitudine în aplicarea dreptului electoral.

Introducerea principiului alternativității (competitivității) în sistemul dreptului electoral va contribui la avansarea proceselor democratice, la consolidarea societății civile, servind și catalizator al dezvoltării parlamentarismului național. Grație competitivității candidaților alternativi și listelor de candidați propuse de partidele politice opțiunile electorale ale alegătorilor-cetățeni ai Republicii Moldova vor căpăta o expresie mai obiectivă, care va ține cont de caracterul real al coraportului dintre diferitele forțe sociale în viața politică a societății.

Admisibilitatea diferitelor sisteme electorale. Nici Constituția și nici Codul electoral al Republicii Moldova nu conțin interdicții privitor la utilizarea diferitelor sisteme electorale în procesul organizării alegerilor centrale sau locale.

Legislația recunoaște caracterul legitim al alegerilor organizate după sistemul electoral majoritar, al reprezentării proporționale ori a unor modele mixte.

De regulă, acceptarea unui sau altui sistem electoral este condiționată de o serie de factori, cum ar fi: caracterul procesului de dezvoltare social-economică a statului respectiv; principiile constituționale privind structura și atribuțiile autorităților publice reprezentative; particularitățile naționale, istorice și locale, care la rândul lor pot să-i atribuie sistemului electoral acceptat un colorit național specific.

Legislația electorală din Republica Moldova acceptă sistemul reprezentării proporționale în organizarea alegerilor parlamentare, organelor de autoadministrare locală deliberative și sistemul electoral majoritar la alegerea primarilor.

Este semnificativ că principiul admisibilității diferitelor sisteme electorale presupune, în primul rând, căutarea celor mai optimale mecanisme de desfășurare a alegerilor și, în al doilea rând, completează principiul libertății alegerilor.

Independența organelor electorale. Acest principiu determină că pentru realizarea efectivă a alegerilor și garantarea drepturilor electorale ale cetățenilor se formează organe electorale speciale. În procesul de organizare a alegerilor organele electorale în limita competenței acordate, sunt independente de organele de stat și de organele de administrare locală.

În acest context un interes sporit prezintă dispozițiile Codului electoral (art. 16), ce acordă Comisiei Electorale Centrale statutul de organ de stat constituit pentru organizarea și desfășurarea alegerilor care funcționează în regim autonom .

Sistemul organelor electorale asigură la maximum realizarea cât mai organizată a procesului de desfășurare a alegerilor pentru formarea autorităților publice centrale și de autoadministrare

locală.

În același timp organele electorale supraveghează și respectarea drepturilor electorale ale cetățenilor Republicii Moldova, repartizează mijloacele financiare alocate pentru alegeri și verifică utilizarea lor conform destinației; întocmesc listele alegătorilor, înregistrează candidații și persoanele lor de încredere, supraveghează respectarea condițiilor egale de participare a candidaților și a persoanelor lor de încredere la campania electorală, stabilesc rezultatele alegerilor și exercită alte atribuții prevăzute de legislația în vigoare. Hotărârile comisiilor electorale, adoptate în limita competenței, sunt obligatorii pentru toate organele de stat și funcționarii acestora, organizațiile non - guvernamentale și cetățeni.

De regulă, organele electorale se constituie la propunerea blocurilor electorale, partidelor și organizațiilor social-politice, autorităților publice centrale, autorităților de autoadministrare locală, la adunările alegătorilor la locul de muncă ori de trai etc.

Concluzie. În urma analizei literaturii de specialitate, examinării reglementărilor și a practicii constituționale a Republicii Moldova, și a altor state, în ceea ce privește drepturile electorale ale cetățenilor și mecanismele politico-juridice privind garantarea supremației Constituției, pot fi formulate următoarele concluzii:

Cetățenii, exercitând suveranitatea prin dreptul de vot, acționează nu în numele lor propriu, ca deținători ai unei cote de suveranitate, ci în numele poporului pe care ei îl reprezintă în acel moment. Ei îndeplinesc o funcție socială. Dreptul de vot este exercițiul unei funcții sociale. Din însuși principiul suveranității naționale rezultă că toți cetățenii sunt chemați în mod natural și egal să exercite această funcție. Interesul general însă cere ca, pentru bunul mers al societății, îndeplinirea funcției sociale a dreptului de vot trebuie să fie supusă unor condiții care să asigure realizarea ei cât mai eficientă. Aceasta în cazul în care restricțiile să fie excepționale și întemeiate pe împrejurări naturale sau morale care ar face ca exercițiul acestei funcții să fie un pericol. Nu se pot pune alte condiții decât acelea ale discernământului și ale sociabilității – vârstă, capacitate, moralitate. Tot în interesul general, se poate institui obligativitatea votului, silind pe cetățeni la exercițiul funcției sociale cu care sunt investiți. De altfel, obligativitatea votului este și instrumentul cel mai puternic de educație cetățenească. Prin alegeri se exprimă astfel cu adevărat voința națională.

Referințe bibliografice:

1. Aspecte juridice ale societății civile. Realități și perspective. Mat. conf. șt. / red. șt. Gh. Costachi . – Chișinău: “Tipografia Centrală”, 2003, 688 p.
2. Aristotel, Politica, cartea III, capitolul 5, București, 1924 (287 p.)
3. Ardant Philippe, Institutions politiques et droit constitutionnel, 13-e édition, Paris, LGDJ, 2001, 608 p.
4. Burdeau Georges, Hamon Francis, Troper Michel, Droit constitutionnel, 25-e édition, Paris, LGDJ, 1997, 759 p.
5. Banciu A., Istoria vieții constituționale în România (1866—1991) - București: "Șansa" SRL, 1996, 244 p.
6. Boțan Igor, Un nou sistem electoral pentru Moldova, www.e-democracy.md
7. Costachi Gheorghe, Guceac Ion. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. – Chișinău: “Tipografia centrală”, 2003, 344 p.
8. Constantinescu Mihai, Deleanu Ion, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Vasilescu Florin, Vida Ioan, Constituția României - comentată și adnotată, București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1992, 327 p.
9. Currie David P., Constituția Statelor Unite ale Americii, Comentarii. – Iași: Edit. "Nord - Est" SRL, 1992, 244 p.
10. Deleanu Ion, Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol. I, București, Europa Nova, 1996, 333 p.
11. Drăganu Tudor. Introducere în teoria și practica statului de drept. – Cluj-Napoca: “Dacia”, 1992, 222 p.

12. Duculescu V., C. Călinoiu, G. Duculescu, Crestomație de drept constituțional, Vol. II, București, Lumina Lex, 1998, p. 210, 231, 464 p.
13. Enache M., Controlul parlamentar. – Iași: Edit. "Polirom", 1998, 244 p.
14. Electorala 98 în Documente și cifre, Ediție a Comisiei Electorale Centrale, TISH, Chișinău, 1998, p. 70-72 .
15. Electorala 2001 în Documente și cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova / Comisia Electorală Centrală, Centrul republican de Informatică, Chișinău, 2001, p. 270.
16. Codul electoral al RM. Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.451-463/768 din 29.12.2017

ИСТОРИЯ УЧАСТИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ

ТУЛЬЖЕНКО Евгений,
Мастеранд, 2 курс,
Европейский Университет Молдовы

БЕНЮК Валентин,
доктор хабилитат политических наук, профессор,
Европейский Университет Молдовы

SUMMARY

The integration issue has been on the agenda of the Republic of Moldova since the very first day of its independence, but a consensus on this issue has not yet been reached. In different periods, different moods and different political movements dominated in society, promoting one or another vector, but none of these forces was able to finally and irrevocably put Moldova on certain integration rails.

Key words: integration processes, integration policy, the Republic of Moldova and the European Union, the Customs Union.

Глобальные интеграционные процессы, заложенные во многом еще в XX-м веке, сегодня проходят через период реформации и адаптации к новым экономическим, социальным и геополитическим условиям. Спад глобалистских настроений в пользу суверенности, пандемия коронавируса COVID-19 и вызванный ей мировой экономический кризис вскрыли внутренние противоречия и узкие места различных интеграций и вызвали волну обсуждений в экспертном сообществе об их дальнейшем развитии. Страны-участницы пересматривают свою роль в этих объединениях, а их потенциальные члены производят переоценку их преимуществ и недостатков, исходя из изменившихся реалий как на внутригосударственном, так и на региональном и мировом уровнях.

Интеграционный вопрос находится в повестке Республики Молдова (далее РМ) с самого первого дня ее независимости, однако консенсус по этому вопросу достигнут до сих пор не был. В различные периоды в обществе доминировали разные настроения и разные политические движения, продвигающие тот или иной вектор, но ни одна из этих сил не смогла окончательно и бесповоротно поставить Молдову на определенные интеграционные рельсы. Основными причинами подобной провальной интеграционной политики называют отсутствие внутренних критериев оценки преимуществ и недостатков существующих интеграций, опирающихся на национальные интересы, а также замена экономического обоснования политическими мотивами и геополитическим влиянием.

Идея объединения с Румынией в начале 1990-х годов была исключительно политическим и геополитическим проектом, целью которого было включить территорию Молдовы в зону западного влияния. На фоне провозглашения независимости Республики Молдова 27 августа 1991 года идея объединения Молдовы и Румынии вспыхнула и новыми властями независимого молдавского государства предпринимались всевозможные шаги для того, чтобы эту идею реализовать. Таким образом, флагом Республики Молдова стал румынский триколор, а гимном был выбран гимн Румынии «Deșteaptă-te, române!» (рум. «Проснись, румын!») [1]. Однако Приднестровский конфликт и сопротивление Гагаузии свели на нет все эти попытки, и процесс объединения был остановлен.

Румыния в начале 90-х годов уступала Молдове по некоторым экономическим показателям, поэтому экономическое обоснование объединения было подменено националистической антисоветской повесткой. О соблюдении фундаментальных национальных интересов Молдовы не было и речи, так как на тот момент они не были

объективно сформированы, но одно было ясно совершенно точно – республика, только получившая независимость, прекратила бы свое существование как суверенное государство.

Этот первый в истории независимой Молдовы опыт участия в интеграционном процессе показал, насколько сильным может быть геополитическое влияние извне, если государство не имеет четкого представления о собственных национальных интересах и не защищает их. Более того, этот пример демонстрирует, какую значительную роль играет поддержка населения в вопросах интеграции и насколько важна приоритизация национальных интересов, а не политических амбиций отдельных личностей.

Республика Молдова и Европейский Союз. Соглашение о Партнёрстве и Сотрудничестве, представляющее собой юридическую основу для взаимоотношений Молдовы с ЕС было подписано 28 ноября 1994 года. Боцан И. отмечает, что этот документ обеспечивал основу для сотрудничества в политической, коммерческой, экономической, правовой, культурной и научной областях [2].

Европейская интеграция была определена в качестве потенциального вектора развития 13 ноября 2002 года указом №957 президента Владимира Воронина о создании Национальной комиссии по европейской интеграции. В этом указе президент постановил Национальной комиссии [3]:

а) разработать Стратегию европейской интеграции Республики Молдова и представить ее Парламенту на утверждение;

б) разработать и утвердить план мероприятий по реализации Стратегии европейской интеграции Республики Молдова и координировать его исполнение.

По словам экс-президента Владимира Воронина Национальная комиссия по европейской интеграции была образована для того, чтобы европейская интеграция стала для Республики Молдова четкой задачей с реалистическими концепцией и стратегией [4]. Ее создание ознаменовало процесс создания правовой и нормативной базы, необходимой для вступления Республики Молдова в Европейский Союз. Экс-президент отмечал, что данный процесс не должен был превратиться в «моду», стать объектом каких-то политических спекуляций или послужить способом продвижения чьего-то имиджа. По его мнению, на том этапе курс на европейскую интеграцию и принятие конкретных шагов в этом направлении является для Республики Молдова насущной необходимостью. Среди оснований данной необходимости В. Воронин называл глобализацию, ушедшее в прошлое противостояние между Востоком и Западом, и наметившаяся тенденция сотрудничества и партнерства великих держав мира. Таким образом, в целях облегчения и ускорения процесса сближения Востока и Запада Республика Молдова предложила в канун прошедшего в октябре 2002 году саммита СНГ привести в соответствие с европейскими законодательство и стандарты СНГ. Сближение Российской Федерации и Европейского Союза, Российской Федерации и США, стран СНГ и государств Европейского Союза представлялся естественным выбором, чрезвычайно благоприятным для национальных интересов Республики Молдова в ходе укрепления ее как независимого, суверенного и целостного государства.

Бубновский М. отмечает, что, несмотря на благие намерения и благородную цель, Молдова не смогла стать тем мостом между Востоком и Западом, о котором говорил В. Воронин. В ночь с 24 на 25 ноября 2003 года он отказался от подписания уже лично им парафированного плана решения Приднестровского конфликта через федерализацию Молдовы, также известного как «меморандум Козака», названный в честь Дмитрия Николаевича Козака, разработавшего его проект [5]. Это событие значительно ухудшило взаимоотношения между Молдовой и Россией и обусловило сближение и более тесное сотрудничество с западными партнерами в лице Европейского союза и США.

Соглашение об Ассоциации между Молдавией и Европейским союзом – соглашение между ЕС и государством, не являющимся членом ЕС, которое создает рамки для сотрудничества между сторонами было подписано 27 июня 2014 года в Брюсселе. Области сотрудничества обычно затрагивают развитие политических, торговых, социальных,

культурных связей и укрепление безопасности. ЕС обычно заключает соглашения об ассоциации в обмен на обязательство проведения политических, экономических, торговых или судебных реформ. В обмен на это ассоциированное государство может получить беспопытный доступ к некоторым или всем рынкам ЕС, рынку сельскохозяйственных продуктов и т. д., а также финансовую или техническую помощь.

В случае с Республикой Молдовой стороны с самого начала договорились, что Соглашение будет включать в себя углубленные и всеобъемлющие зоны свободной торговли (DCFTA) и что оно, по мере возможности, будет на порядок качественнее Соглашения о Партнерстве и Сотрудничестве. Соглашение содержит обязательные положения на основе правил и договоренности, и сотрудничестве, выходящие за рамки традиционных соглашений. Оно является всеобъемлющим и покрывает все сферы интересов и предоставляет базу для дальнейшего развития отношений между ЕС и Молдовой, не пренебрегая возможным развитием событий, в соответствии с Договором о Европейском Союзе.

В Соглашении уделено особое внимание вопросам выполнения и последующего соблюдения условий, включая четкие сроки и создание соответствующей административной и институциональной инфраструктуры. Соглашение было ратифицировано в Парламенте РМ 23 июля 2014 года, т. е. меньше месяца после подписания. По словам экс-президента Республики Молдова Владимира Воронина, на тот момент в распоряжении депутатов была только англоязычная версия более чем 1000-страничного документа в одном экземпляре, который они должны были прочитать, проанализировать и оценить с точки зрения соответствия национальным интересам [6]. Таким образом подавляющее большинство депутатов не имели возможности в полной мере ознакомиться и критически подойти к содержанию Соглашения об ассоциации, однако документ был так или иначе ими ратифицирован.

Исходя из имеющихся фактов убеждены что подобная ратификация «вслепую» и отсутствие объективного анализа экономических перспектив и последствий говорит о том, что решение о подписании Соглашения об ассоциации с ЕС было принято в результате геополитического влияния или преследования руководством страны того времени своих интересов, отличных от интересов государства. Есть мнение, что европейская интеграция невыгодна Молдове потому, что Соглашение об ассоциации с ЕС, подписанное республикой является продолжением той системы преференциальных отношений, которые сложились у стран западной Европы уже давно. При этом Республика Молдова, внося в свое законодательство нормы ЕС, постепенно утрачивает суверенитет. Если другие страны-претенденты на членство в ЕС имели хотя бы перспективу такого членства, то перед Молдовой эта перспектива совершенно не обозначена. В этом контексте перед республикой стоит лишь перспектива постепенной утраты своей политической независимости.

С экономической точки зрения Молдова совершенно была не готова к подписанию Соглашения об ассоциации с Европейским союзом. Власть в Молдове была сосредоточена у альянса за евроинтеграцию. При заключении данного Соглашения альянс не озаботился, как к этому отнесутся другие крупнейшие торговые партнеры Молдовы, например, члены Таможенного союза, еще меньше интересовало мнением граждан страны. Не учитывалось и мнение приднестровского региона, который задолго до саммита в Вильнюсе абсолютно однозначно высказался за вступление в Таможенный союз. Более того, 98% жителей Гагаузской автономии на юге Молдовы в ходе местного референдума высказались за вступление Молдовы в Таможенный союз России, Белоруссии и Казахстана.

Согласно социальному опросу «Барометр общественного мнения» (далее БОМ), проведенному в апреле и ноябре 2014 года, то есть до и после принятия Соглашения об ассоциации с ЕС, более 45% опрошенных очень мало знали или были мало информированы о том, что представляет собой это соглашение, свыше 10% не знали о нем совсем, и лишь около 35% были хорошо проинформированы (*Приложение 1*).

Кроме того, ст. 434 Соглашения об ассоциации с ЕС от 27.06.2014 г. устанавливает: «Настоящим создается Совет ассоциации. Совет осуществляет надзорную деятельность и

отслеживает применение настоящего Соглашения, а также периодически пересматривает функционирование настоящего Соглашения в свете его задач» [7]. Лазарева И. А. отмечает, что, согласно другим положениям данного Соглашения, эти задачи включают в себя и обязательство действовать в русле общеевропейской политики обороны и безопасности. У кого будет большинство голосов и как будут приниматься решения в Совете ассоциации, не вызывало ни единого сомнения: с одной стороны, Молдова, а с другой - представители 28 стран-членов ЕС [8].

В плане интеграции следует оценивать, причем комплексно, не только ее положительные, но и отрицательные стороны и, конечно, иметь реальную возможность влиять на правила интеграции и рычаги контроля над ними. Вхождение в тот или иной союз, безусловно, должно усиливать экономическую безопасность государства, так называемый «экономический гомеостаз». Однако последствия экономического кризиса 2008г. в Европе наиболее остро ощутили на себе Прибалтийские страны. В условиях падения внутреннего валового продукта (далее ВВП) Евросоюза в 2009г. на 4.3%, ВВП Эстонии снизился на 14.1%, в Литве – на 14.8%, а в Латвии – на 17.7%¹. Такое падение ВВП в Латвии в 2009г. было худшим результатом в Европе. По мнению армянского государственного и научного деятеля и доктора экономических наук Тавадяна А. А., скорее всего, о Латвии там попросту «забыли». При этом для выхода из кризиса Латвия получила кредит в 7.5 млрд евро, резко увеличив свой государственный долг [9].

Экономический спад в указанных странах является следствием слабой диверсификации экономики, когда развивается внутренний спрос и, в итоге, в кризисных условиях могут резко сократиться строительство, торговля недвижимостью и розничная торговля. А кредиты зачастую направляются на погашение старых кредитов и заполнение дефицита в бюджете, образуя так называемый «порочный долговой круг».

Евросоюз обеспечил свободное передвижение людей, дешевые кредиты и даже возможность получения дотаций, конечно, при соблюдении жестких условий. Это может привести к следующей, достаточно опасной причинно-следственной цепи: выполнение обязательств → снижение производства → потеря прибыли (в том числе и бюджетной) → необходимость в кредитах и дотациях, которые при соблюдении условий, вызвавших эту цепь, выдаются сравнительно легко. Необходимо четко оценить вероятность создания этой цепи и возможные последствия.

Тем не менее чуть более чем за 20 лет Молдова получила от западных партнеров по развитию свыше 2 миллиардов долларов США в виде макрофинансовой помощи, грантов, кредитов, а также в форме прямых инвестиций в различные проекты на территории Республики Молдова. Только Европейский банк реконструкции и развития за весь период своей деятельности в республике вложил в портфолио из более чем 100 проектов 1,3 миллиарда евро [10].

Многие сторонники евроинтеграции не допускают идеи даже второстепенного сотрудничества с ЕАЭС, несмотря на то, что Соглашение об ассоциации этого не запрещает. Результатом публичной дипломатии ЕС, работы различных проевропейских СМИ и неправительственных организаций (далее НПО) стало достижение синонимичности и отождествления в молдавском обществе Европейского союза с такими понятиями, как демократия, свобода слова, права человека, благополучие, развитие, высокий уровень жизни и так далее. К примеру, в работе Ильиченко С. европейская интеграция представляется как «движение в будущее», в то время как интеграция с ЕАЭС из-за частого сравнения его с СССР выставляется как «шаг в прошлое» [11]. Таким образом, вновь эмоциональная составляющая играет одну из главных ролей в интеграционном процессе, замещая собой рационализм и объективную оценку.

Однако использование различными политическими партиями проевропейской риторики в своих электоральных целях также привело к дискредитации идеи и излишней ее политизации. Европейская интеграция в партийной повестке заменила идеологическую

составляющую, и в связи с подобным отождествлением, любые имиджевые потери данных партий неизбежно сказывалась на имидже европейской интеграции в молдавском обществе. Примером тому служит история Влада Филата и Либерально-демократической партии, которая была одним из первых политических формирований, взявших флаг европейской интеграции в качестве основного приоритета электоральной повестки. Однако так называемая «кража миллиарда» и последующее заключение Влада Филата под стражу скомпрометировало идеи, продвигаемые проевропейскими силами. Затем этот флаг был поднят Демократической партией Молдовы (далее ДПМ) во главе с олигархом Владом Плахотнюком, годы правления которой были названы генеральным секретарем Совета Европы Турбьёрном Ягландом периодом «захваченного государства» [12]. При этом важно отметить, что во время заседаний Парламента РМ перед депутатами ДПМ рядом с флагами Молдовы и их партии стоял и флаг Европейского союза.

Более того, 17 сентября 2010 года Парламентом был принят закон, согласно которому «в местах, в которых вывешивается Государственный флаг, мог быть вывешен и флаг Европейского союза», в результате чего на многих государственных учреждениях появился и символ ЕС, несмотря на то, что РМ даже не имела на тот момент статуса кандидата в члены данной интеграции [13]. При этом уровень услуг, оказываемых данными учреждениями не соответствовал европейскому уровню, с которым сталкивались в странах Европы граждане Молдовы, тем самым еще более дискредитируя идею евроинтеграции.

Таким образом, на сегодняшний день европейский вектор развития, продвигаемый определенными проевропейскими политическими силами зиждется не на фундаменте из возможных экономических и социальных преимуществ, которые может принести интеграция в Европейский союз, а на финансовой помощи, предоставляемой республике западными партнерами в обмен на проведение различных, в том числе политических, реформ, а также за поддержание определенного геополитического статуса-кво. Учитывая то, что значительное число реформ, связанных с судебной системой, правовым государством, соблюдением прав человека, обеспечением фундаментальных демократических свобод и так далее за 10 лет нахождения у власти проевропейских сил так выполнены не были, подобное обоснование вектора евроинтеграции показало свою несостоятельность и без достаточной объективной аргументации может иметь негативные последствия для Республики Молдова в долгосрочной перспективе.

Республика Молдова и Евразийский экономический союз. Евразийский интеграционный вектор Республики Молдова берет свое начало в начале 2000-х годов со взаимодействия государства с Евразийским экономическим сообществом (далее ЕврАзЭС). ЕврАзЭС – международная экономическая организация, созданная Беларуссией, Казахстаном, Россией, Таджикистаном и Кыргызстаном и существовавшая с 2001 по 2014 год. Она была создана для эффективного продвижения её участниками процесса формирования Таможенного союза и Единого экономического пространства, а также реализации других целей и задач, связанных с углублением интеграции в экономической и гуманитарной областях [14].

Согласно пресс-релиза Аппарата Президента России, в 2002 году на заседании Межгосударственного совета Евразийского экономического сообщества в Москве Президент России Владимир Путин заявил, что создание и развитие ЕврАзЭС было необходимо для того, чтобы не отстать от процессов глобализации мировой экономики, сообщая предлагать конкурентоспособные товары на международные рынки. Он отметил, что после распада СССР многое было утрачено, многие связи придется восстанавливать, а в рамках ЕврАзЭС снимутся очень многие барьеры на пути сотрудничества [15].

В 2001 году у Молдовы был шанс стать членом ЕврАзЭС. Экс-президент РМ Владимир Воронин тогда заявлял о готовности Молдовы вступить в эту организацию на полноправной основе. Но впоследствии было принято решение о том, что Молдове не нужно членство в этой организации, и она ограничилась статусом наблюдателя. С мая 2002 г. Молдова находилась в статусе наблюдателя при ЕврАзЭС наряду с Украиной. Это означало,

что страна не обладает правом голоса по повесткам дня заседаний рабочих органов данных заседаний, и соответственно не берет на себя никаких обязательств по выполнению решений принятых данной организацией. Молдова имела право присутствовать на открытых заседаниях органов ЕврАзЭС, знакомиться с документами и решениями, принимаемыми его органами, но не имела права голоса при принятии решений и права подписи документов органов ЕврАзЭС.

Однако с 2005 г. Молдова, в большей мере из политических соображений, нежели экономических интересов, окончательно сосредоточилась на векторе европейской интеграции. В то же время в 2011 г. РМ подписала новое Соглашение о свободной торговле с СНГ, понимая, что в условиях огромной зависимости экономики от внешней торговли при неконкурентоспособной молдавской продукции главными ее импортерами по-прежнему остаются страны Содружества [16].

В статье Сочкана В. отмечается, что в 2013 г. внешнеторговая статистика свидетельствовала о том, что в целом в страны Таможенного союза Молдова по-прежнему экспортировала значительный объем продовольствия и овощей. Было экспортировано на 15 млн. долларов США различного вида мяса, молочных продуктов на 7,2 млн долларов США, овощей на 11,3 млн долларов США, винограда на 16 млн долларов США, фруктов на 83,6 млн долларов США [17]. При этом, оценивая роль России, как одного из главных внешнеторговых партнеров в экспорте Молдовы, (хотя в 2014 г. первое место РФ уступила Румынии), заметим, что, по некоторым экспертным данным, при годовом бюджете в 2-3 млрд. долларов США РМ могла бы всю производимую в стране продукцию полностью продавать на емкий российский рынок.

Как уже отмечалось выше, в 2014 г. из-за серьезного ухудшения политических отношений между РМ и РФ, усилились негативные тенденции в их взаимной торговле. По данным молдавской статистики, экспорт Молдовы в Россию за январь-ноябрь составил всего 407,4 млн долларов США. Произошел небывалый до сих пор его спад на 31% по сравнению с тем же периодом 2013 г. Снижение динамики товарных поставок привело к тому, что за указанный период доля России в общем объеме молдавского экспорта снизилась до 18,9%, а в импорте – до 12,9%. Негативные тенденции во взаимной торговле также обусловили рост отрицательного торгового баланса Молдовы с РФ в 2-3 раза. В то же время надо признать, что доля молдавского партнера в общем объеме товарооборота РФ по-прежнему сохраняется на крайне низком уровне – всего 0,2% [18].

Кроме того, в сентябре 2014 г. РФ ввела эмбарго на поставку молдавских вин. Убытки от него для Молдовы только за сентябрь-ноябрь превысили 20 млн долларов США. Кстати, ответной мерой со стороны ЕС с целью компенсации этих потерь стала отмена квот и ограничений на поставки молдавского вина на европейский рынок. Однако, если учесть, что европейские квоты на поставки молдавского вина в ЕС Молдова и раньше не выбирала, то данный жест ЕС в большей мере можно отнести к морально-политической поддержке. В итоге в 2014 г. либерализация экспорта вина в ЕС не смогла Молдове компенсировать потери российского рынка.

В своем аналитическом докладе Горелова Е., Головатюк В. и др. утверждают, что, чтобы смягчить понесенные потери от вынужденных защитных мер, принятых РФ, руководители правительства РМ заявили, что взамен российскому рынку вырос экспорт в ЕС, что якобы свидетельствовало о том, что молдавские экспортеры переориентировались. Экспорт в еврозону действительно вырос, но не по всем товарным группам. Так, например, поставки текстиля по квотам ЕС не смогли возместить ту прибыль, которую могла бы получить РМ от поставок молдавского вина, фруктов и овощей в страны СНГ. В целом, предоставленные ЕС торговые преференции распространялись на незначительный круг экспортируемых молдавских товаров в страны ЕС. По бестарифным квотам Молдова могла поставлять на рынок ЕС мясо крупного рогатого скота и птицы, яйца, молочные продукты, ячмень, кукурузу, пшеницу, колбасы, сахар и виноградное вино. Однако квоты на мясо, яйца,

молочную продукцию, колбасы Молдова, как правило, не выбирала полностью из-за несоответствия их качества стандартам и ветеринарно-санитарным нормам ЕС. Согласно данным Министерства экономики РМ, в 2013 г. квоты на экспорт в ЕС были использованы всего на 82% по винам, по сахару – 81,2, пшенице – 92,4, кукурузе на 49,9%. Для сравнения Молдова ежегодно экспортировала в РФ до 140 тыс. т. яблок, в то время как ЕС предложил квоту на поставку яблок в объеме всего около 40 тыс. т. [19].

Между тем следует отметить, что республика эффективно развивала на кооперационной основе экономическое сотрудничество с Беларусью. В 2012 г. был дан успешный старт новым производственно-кооперационным проектам Беларуси и Молдовы. В республике заметно возросли объемы собираемых тракторов “Беларус”, а также продолжится процесс по сборке троллейбусов «Белкоммунмаш». Были подписаны контракты о сборке в 2013 г. 70 тракторов садово-виноградарской модификации и 60 троллейбусов. В Молдове укрепилась товаропроводящая сеть белорусских экспортеров, функционируют совместные компании и торговые дома производителей ведущих брендов Беларуси. Кроме того, в перспективных планах белорусских и молдавских бизнес-партнеров значились совместные проекты по модернизации транспортной инфраструктуры, городского лифтового хозяйства, по обновлению автобусного парка Кишинева, а также проекты по углублению кооперации в 90 машиностроении и пищевой промышленности. Успешное сотрудничество Беларуси с Молдовой в производственной кооперации и наращивание двустороннего обмена способствовало тому, что их взаимный товарооборот с 2000 г. вырос в пять раз и достиг в 2013 г. почти 360 млн. долларов США. В 2014 г. (за январь-ноябрь) он составил 382,4 млн. долларов США, увеличившись на 20,2% в сравнении с тем же периодом 2013 г., превысив показатель взаимной торговли за весь 2013 г. [20]. В особенности РМ проявляла заинтересованность в поставках из Беларуси нефтехимической продукции и продукции машиностроения, прежде всего, в троллейбусах и тракторах. Белорусские тракторы являются самой востребованной техникой для сельского хозяйства. В 2015 году на белорусские тракторы приходилось более 90% тракторного парка Молдовы [21].

По мнению Фокиной Л. В., в то время, как взаимоотношения Республики Молдова с восточными партнерами переживали сложный период, сама евразийская интеграция начала претерпевать качественные изменения. 29 мая 2014 года Россия, Беларусь и Казахстан подписали Договор о Евразийском экономическом союзе, который заменил существующий ранее ЕврАзЭС. Парламенты трех стран синхронно ратифицировали договор по ЕАЭС. То есть был осуществлен переход на новую, более высокую степень интеграции, что позволяло более эффективно решать задачи модернизации экономик стран, входящих в этот союз и повышения их конкурентоспособности. Создаваемый общий евразийский рынок начал функционировать по универсальным, прозрачным и понятным правилам, основанным на нормах и принципах Всемирной торговой организации (далее ВТО) [22]. Позднее к интеграции присоединилась Армения и Кыргызстан. На сегодняшний день Евразийский экономический союз является второй в мире международной организацией во глубине интеграции после Европейского союза.

Как отмечается в статье Демидецкого В., Республика Молдова попросила предоставить ей статус наблюдателя в Евразийском экономическом союзе 21 марта 2017 года. В своем обращении к председателю Высшего евразийского экономического совета, главе Кыргызстана Алмазбеку Атамбаеву, президент Молдовы Игорь Додон отметил растущую роль ЕАЭС, добавив, что в рамках союза реализуется стремление к обеспечению свободного движения товаров, услуг, капиталов и рабочей силы, к поддержанию устойчивого развития и наращиванию конкурентоспособности экономик стран-членов, а также принимаются совместные решения по защите и продвижению национальных экономических интересов [23].

В ходе заседания Высшего евразийского экономического совета в Бишкеке 14 апреля 2017 года обращение Молдовы было поддержано, и уже чуть более, чем через год, 14 мая 2018 года Республика Молдова стала первой страной, получившей статус государства-

наблюдателя при Евразийском экономическом союзе [24].

Важно отметить, что в 2017 году товарооборот между Молдовой и странами ЕАЭС впервые за долгое время преодолел нисходящую динамику и вырос на 4,4%, причём в первую очередь за счёт увеличения экспорта молдавских товаров на 22%. Об этом заявил директор Департамента развития интеграции Евразийской экономической комиссии (далее ЕЭК) Сергей Шухно на Молдо-Российском экономическом форуме, который прошёл в Кишиневе. Он подчеркнул, что более 71% экспорта Молдовы в страны Союза составляет продовольственная и сельскохозяйственная продукция. То есть на рынках стран ЕАЭС востребованы товары, которые являются основополагающими для экономики Молдовы [25].

При этом не смотря очевидный прогресс и рост товарооборота с ЕАЭС, Молдова не проявляла инициативы по углублению взаимодействия в рамках интеграции. Согласно статье 109 Договора о Евразийском экономическом союзе «Уполномоченные представители государства-наблюдателя при Союзе могут присутствовать по приглашению на заседаниях органов Союза, получать принимаемые органами Союза документы, не являющиеся документами конфиденциального характера» [26]. Статус наблюдателя дает государству возможность изучить изнутри потенциал интеграции, оценить потенциальные выгоды для себя и принять решение относительно дальнейшего движения по этому интеграционному вектору. Однако на протяжении двух лет после получения статуса наблюдателя, Молдова не имела своего представителя при ЕЭК. Этот вопрос был затронут на конференции «Республика Молдова – ЕАЭС: перспективы сотрудничества», которая прошла в Кишинёве 26 февраля 2020 года. Представители Молдовы говорили о возможности рассмотреть расширение полномочий стран-наблюдателей в рамках ЕАЭС и включения в них различных преференций, однако заместитель директора департамента развития интеграции Гоар Барсемян справедливо отметила, что Молдова до сих пор не использует даже базовые полномочия, данные ей в рамках статуса наблюдателя, упомянув в частности отсутствие представителя РМ при ЕЭК [27]. Она подчеркнула, что первоочередным двигателем развития взаимоотношений между ЕАЭС и Республикой Молдовой должна быть инициатива с молдавской стороны. И уже через две недели полномочным представителем правительства Молдовы в Евразийской экономической комиссии была назначена Оксана Гречаный [28].

Результаты соцопросов «Барометра общественного мнения» свидетельствуют, что вплоть до ноября 2017 года восточный курс поддерживало большее число граждан, чем евроинтеграцию. Согласно данным БОМ от ноября 2011 года, то есть два года после прихода к власти проевропейских сил, 45% респондентов высказались за присоединение к Таможенному союзу и 33,8% поддержали вступление республики в Евросоюз [29]. Несмотря на массивное продвижение идей евроинтеграции в Молдове, расклад в обществе изменился лишь в ноябре 2017 года, когда по результатам опроса европейский курс поддержали 38% опрошенных, а евразийский – 33% (*Приложение 2*). Пик поддержки вступления Молдовы в ЕС был достигнут в мае 2018 года, когда его поддержали 46% опрошенных, однако с тех пор по данным опроса в январе 2019 года идея евроинтеграции потеряла около 10%, вновь практически сравнявшись по популярности с ЕАЭС. Важно отметить, что в период с мая 2018 г. по январь 2019 г. уровень поддержки ЕАЭС оставался практически неизменным, а число неопределившихся респондентов выросло на 10%, что говорит о разочарованности и неуверенности граждан в европейской интеграции.

Учитывая историческую, культурную и языковую общность, а также связи, формировавшиеся десятилетиями, а то и веками, между странами ЕАЭС, Молдовой и их народами, евразийский вектор во многом является естественным вектором развития для республики. Однако, как и в случае с Европейским союзом, подобные факторы являются второстепенными в то время, как оценка потенциальных экономических и социальных преимуществ должна быть первостепенной. И опираться эта оценка должна исключительно на национальные интересы Республики Молдова.

Библиографические сноски:

1. О. Березовская, «Что стоит за «новыми праздниками?»» 15 Декабрь 2009. http://www.materik.ru/rubric/detail.php?DATE_ACTIVE_FROM=31.12.2017&ID=8082&print=Y. [Дата обращения: 25 Ноября 2020].
2. I. Boțan, Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană, Chișinău: Editura Arc, 2014.
3. Президент Республики Молдова, «УКАЗ Nr. 957 от 13.11.2002 о создании Национальной комиссии по европейской интеграции» 13 Ноябрь 2002. <http://lex.justice.md/ru/291170/>. [Дата обращения: 29 Ноября 2020].
4. PRESS обозрение, «Стратегические задачи европейской интеграции (Из выступления Владимира Воронина на заседании Национальной комиссии по европейской интеграции)» 14 Декабрь 2002. <https://press.try.md/item.php?id=23260>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].
5. М. Бубновский, «Молдова сегодня: без Приднестровья и президента, но с деньгами гастарбайтеров» 28 Ноября 2011. <https://newdaynews.ru/inworld/360238.html>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].
6. Parlamentul Republicii Moldova, «Vladimir Voronin despre introducerea vectorului european în Constituție» 12 Октябрь 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=cruUmGZzzmY>. [Дата обращения: 20 Ноября 2020].
7. European Commission, «Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part» *Official Journal of the European Union*, № 260, pp. 4-738, 2014.
8. И. А. Лазарева, «Парадигма дальнейшего развития Молдовы: ЕС или ЕАЭС» *Управление инновациями в современной науке*, т. 2, № 2, pp. 131-137, 2015.
9. А. А. Тавадян, «Реальные возможности интеграционных процессов» *21-й век*, т. 33, № 4, pp. 50-68, 2014.
10. EBRD, «EBRD projects in Moldova» <https://www.ebrd.com/where-we-are/moldova/data.html>. [Дата обращения: 25 Ноября 2020].
11. С. Ильиченко, Ассоциация с ЕС: Мифы. Страхи. Реальность, Кишинев: Policolor, 2015.
12. Т. Ягланд, «Bring Moldova Back From the Brink» 10 Август 2015. <https://www.nytimes.com/2015/08/11/opinion/bring-moldova-back-from-the-brink.html?smid=fb-share&r=0&referrer>. [Дата обращения: 15 Ноября 2020].
13. Парламент Республики Молдова, «Закон №217 о Государственном флаге Республики Молдова» 17 Сентябрь 2010. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=336791&lang=2>. [Дата обращения: 26 Ноября 2020].
14. ЕвразЭС, «История» <http://www.evrazes.com/about/history>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].
15. Президент России, «Состоялось заседание Межгосударственного совета Евразийского экономического сообщества» 13 Мая 2002. <http://kremlin.ru/events/president/news/27075>. [Дата обращения: 15 Ноября 2020].
16. Исполнительный комитет содружества независимых государств, «Договор о зоне свободной торговли от 18 октября 2011 года» 31 Октябрь 2012. <http://cis.minsk.by/page/13922>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].
17. В. Сочкан, «Куда идем мы с Пятачком?» 5 Декабрь 2014. <https://web.archive.org/web/20150219231725/http://nm.md/article/kuda-idem-my-s-pyatachkom-1>. [Дата обращения: 26 Ноября 2020].
18. Noi.md, «Молдавский экспорт в Россию сократился на треть,» 16 Январь 2015. https://noi.md/ru/news_id/54506. [Дата обращения: 26 Ноября 2020].
19. Е. Горелова, В. Головатюк, Ю. Агаркова и М. Пойсик, «Возможные последствия для Молдовы создания зоны свободной торговли с ЕС и Турцией» 11 Октябрь 2014.

<https://press.try.md/item.php?id=145942>. [Дата обращения: 26 Ноября 2020].

20. Noi.md, «Рекордный рост товарооборота Молдовы и Беларуси» 24 Январь 2015. https://noi.md/ru/news_id/55039. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

21. Посольство Республики Беларусь в Республике Молдова, «Торгово-экономические отношения» 2 Октябрь 2015. http://web.archive.org/web/20151002040059/http://moldova.mfa.gov.by/ru/bilateral_relations/trade_economic/. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

22. Л. В. Фокина, «Молдова: упущенные выгоды евразийской интеграции» *Проблемы постсоветского пространства*, № 1, pp. 77-95, 2015.

23. В. Демидецкий, «Молдавия попросила статус наблюдателя в ЕврАзЭС» 22 Март 2017. <https://tass.ru/ekonomika/4115672>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

24. Блокнот Молдова, «Атамбаев: Принято решение о предоставлении Молдове статуса государства-наблюдателя при ЕАЭС» 14 Апрель 2017. <https://bloknot-moldova.md/news/atambaev-prinyato-reshenie-o-predostavlenii-moldov-835536>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

25. Евразийская экономическая комиссия, «ЕАЭС – Молдова: взаимодействие укрепляется» 25 Сентябрь 2018. <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/25-09-2018-1.aspx>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

26. Евразийская экономическая комиссия, «Договор о Евразийском экономическом союзе» 29 Май 2014. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

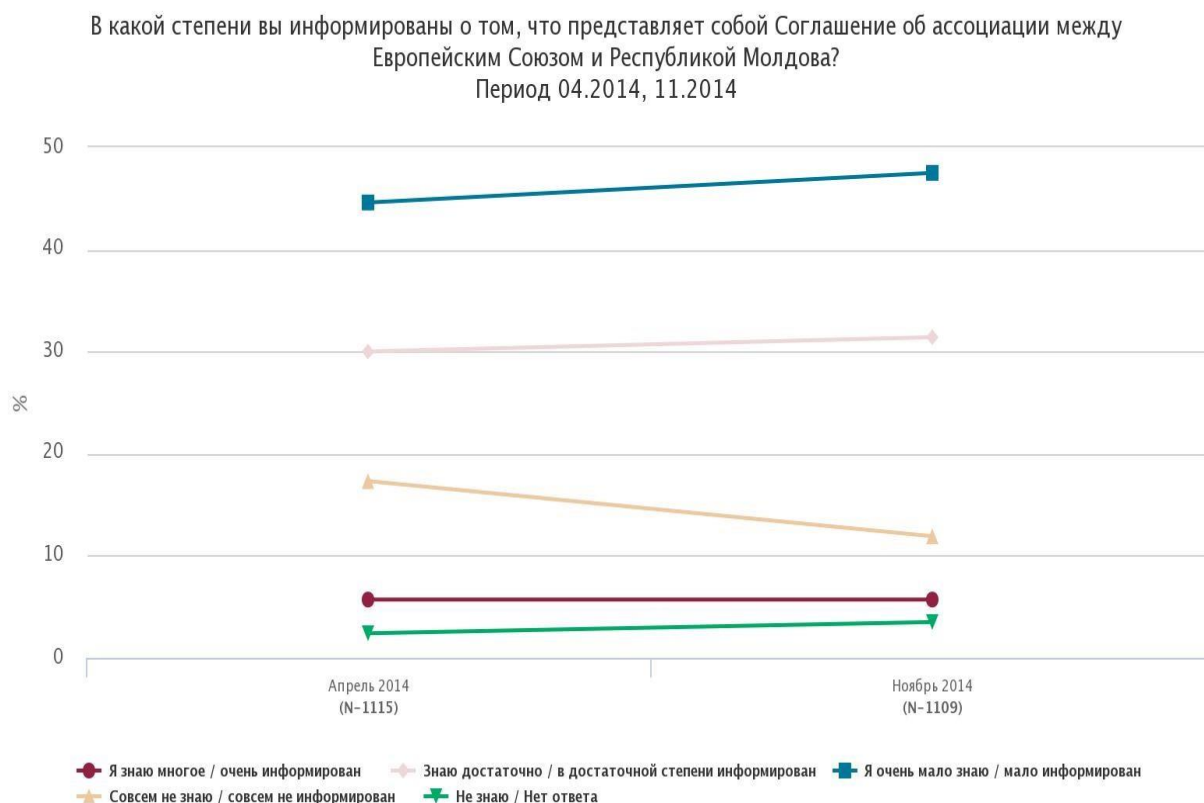
27. Евразийская экономическая комиссия, «Республика Молдова – ЕАЭС: перспективы сотрудничества» 28 Февраль 2020. <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/28-02-2020-2.aspx>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

28. Point.md, «Дочь Гречаный назначена представителем правительства Молдовы в ЕЭК» 12 Март 2020. <https://point.md/ru/novosti/politika/doch-grechanyi-naznachena-predstavitelem-pravitelstva-moldovy-v-eek>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

29. Point.md, «Молдаване предпочли Таможенный союз Европейскому» 16 Ноября 2011. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/moldavane-predpochli-tamozhennij-soyuz-evropejskomu>. [Дата обращения: 28 Ноября 2020].

Результаты социального опроса «Барометр общественного мнения».

Ответы на вопрос «В какой степени вы информированы о том, что представляет собой Соглашение об ассоциации между Европейским Союзом и Республикой Молдова?»

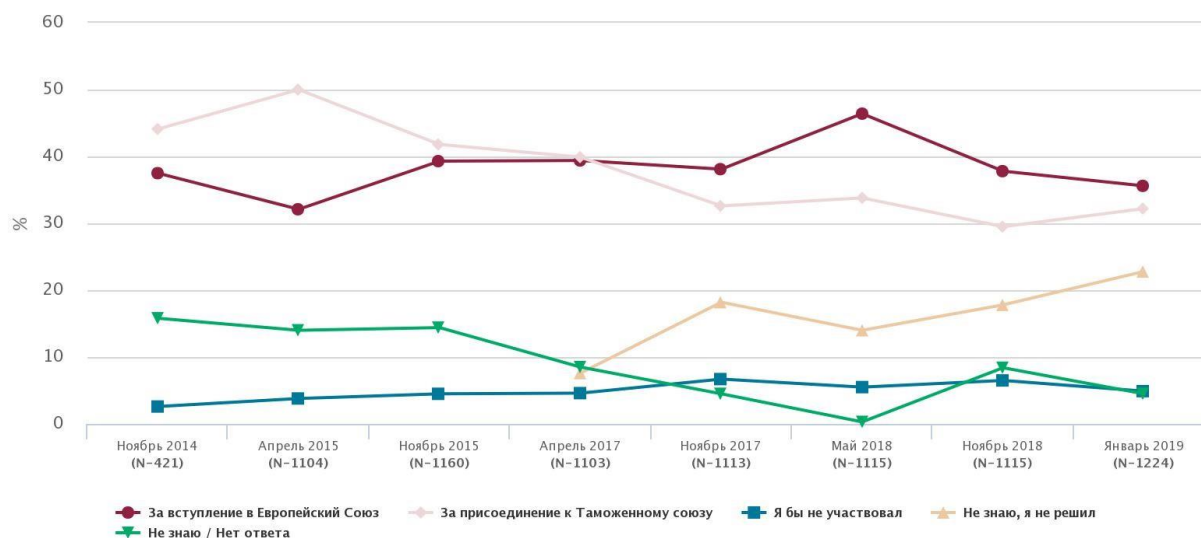
Категории респондентов: gender – мужской/женский, Место проживания – городская/сельская, возраст – 18–29/30–44/45–59/60+, национальность – молдован/румын/русский/украинец/другое, уровень образования – низкий/средний/высокий, социально-экономический уровень – низкий/средний/высокий
 N – число респондентов

Copyright © 2020 Барометр общественного мнения. Институт общественных политик.
 Открыт: 09.06.2020
 Доступен: <http://bop.ipp.md>

Результаты социального опроса «Барометр общественного мнения».

Ответы на вопрос «Если бы вам пришлось выбирать, в ходе референдума, между вступлением Республики Молдова в Европейский Союз или в Таможенный союз (Россия-Беларусь-Казахстан), что бы вы предпочли?»

Если бы вам пришлось выбирать, в ходе референдума, между вступлением Республики Молдова в Европейский Союз или в Таможенный союз (Россия-Беларусь-Казахстан), что бы вы предпочли?
Период 11.2014, 04.2015, 11.2015, 04.2017, 11.2017, 05.2018, 11.2018, 01.2019

Категории респондентов: gender – мужской/женский, Место проживания – городская/сельская, возраст – 18-29/30-44/45-59/60+, национальность – молдован/румын/русский/украинец/другое, уровень образования – низкий/средний/высокий, социально-экономический уровень – низкий/средний/высокий
N – число респондентов

Copyright © 2020 Барометр общественного мнения. Институт общественных политик.
Открыт: 09.06.2020
Доступен: <http://bop.ipp.md>

Bun de tipar 28.12.2020.
Format A4
Coli de tipar 9,43. Coli editoriale 8,97.
Tipar Digital. Hârtie offset. Garnitura Times New Roman
Comanda nr. 97. Tirajul 100 ex.

Centrul editorial USEM
www.usem.md

Tipografia
„ADRILANG SRL”